

Christa Hirvonen

ÄIDIN SYLISTÄ YHTEISKUNNAN KASVATETTAVAKSI

Yhteiskunnallinen keskustelu lastentarhojen ja
lastenseimien perustamisesta ja kunnallistamisesta
Tampereella vuosina 1880–1922

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Historian pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2023

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Hirvonen Christa:

Äidin syyllistä yhteiskunnan kasvatettavaksi. Yhteiskunnallinen keskustelu lastentarhojen ja lastenseimien perustamisesta ja kunnallistamisesta Tampereella vuosina 1880–1922

Pro gradu -tutkielma, 86 s.

Historia

Syyskuu 2023

Tutkin pro gradu -tutkielmassani lastentarhojen ja lastenseimien perustamiseen ja kunnallistamiseen vaikuttaneita syitä Tampereella. Tampere kunnallisti Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhat ja lastenseimet 1.4.1922. Lastentarhat ja lastenseimet olivat osa laajempaa lasten huollon modernisoinnin kehitystä. Olen kiinnostunut kunnallistamisen vuosia kestäneestä prosessista ja erityisesti siitä käydystä keskustelusta. Tampereen kaupunki oli teollisuuskaupunki ja työväestöä oli paljon. Lastentarhoja perustettiin kuitenkin myöhemmin kuin muihin suuriin teollisuuskaupunkeihin. Keskusteluun vaikuttivat ympäröivä yhteiskunta ja erilaiset aatteet ja ideologiat. Lastentarhojen perustaminen kiinnosti keskiluokan sivistyneistöä ja ennen kunnallistamista hyväntekeväisyysyhdistykset perustivat lastentarhoja ja lastenseimiä. Lastentarhat loivat uusia ammatteja, joihin sivistyneistön naimattomat naiset pystyivät kouluttautumaan. Lastentarhakysymyksen ympärille kietoutui vahvasti myös työväestön vaatimukset yleisestä ja yhtäläisestä kunnallisesta äänioikeudesta. Varallisuuteen perustuva äänioikeus nähtiin epäoikeudenmukaisena ja sosiaalipoliittisten uudistusten esteenä. Selvitän myös sisällissodan vaikutusta lastentarhojen ja lastenseimien kunnallistamisprosessin taustalla. Sisällissota vauhditti vuosia käynnissä ollutta hanketta, mutta ei ole ainoa syy lastentarhojen ja lastenseimien kunnallistamisen taustalla. Vaikka sisällissodan jälkeistä aikaa ja erityisesti 1920-lukua kutsutaan lapsuuden vuosikymmeneksi, niin lasten huoltoon liittyvät prosessit olivat käynnistyneet jo vuosia aikaisemmin.

Lähdeaineistoni koostuu Tampereen kaupungin kunnallishallinnon toimintakertomuksista ja sanomalehdistä. Olen hyödyntänyt Tampereen Pääkirjasto Metson Pirkanmaa-kokoelman painettuja Tampereen kaupungin kunnallishallinnon toimintakertomuksia. Hallinnolliset lähteet ovat neutraaleja ja tämän vuoksi käytän myös kolmen tamperelaisen päälehden kirjoituksia. Sanomalehdissä kuului myös kansalaisten ääni. Sanomalehdet olivat keskeisiä tiedon välittäjiä.

Tutkin aihetta aatehistorian näkökulmasta. Tutkimus sivuaa myös poliittista historiaa. Aatehistorian keskiössä on kieli ja toiminta. Toiminta on tietoisien valinnan tulos, johon vaikuttavat ideologia ja maailmankuva. Tutkin lähdeaineistoani diskurssianalyysin avulla. Hallitsevaan diskurssiin vaikuttivat aika ja poliittinen järjestelmä. Poliittista keskustelua ylläpitivät erilaiset kokemukset ja tulkinnat syistä ja seurauksista. Tässä tutkielmassa poliittista ja institutionaalista diskurssia käytti Tampereen kunnanvaltuusto.

Avainsanat: aatehistoria, poliittinen historia, kunnallishallinto, sosiaalipoliittikka, lastenhuolto, lastensuojelu lastentarha, lastenseimi, punaorpo, Suomen sisällissota, Tampere

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset.....	1
1.2. Tutkimuksen rajaus	3
1.3. Lähdeaineisto	6
1.4. Tutkimusperinne	10
1.5. Menetelmät ja teoreettinen viitekehys	12
2. Keskiluokan sivistyneistö perusti kansanlastentarhoja ja lastenseimiä	17
2.1. Keskiluokan missio – yhteiskunnallinen äitiys ja kansannaisten valistus	17
2.2. Kansanlastentarha-aate rantautui Tampereelle	27
2.3. Lehdissä käyty keskustelu vaati lastentarhoja Tampereelle	37
3. Lastentarhat ja lastenseimet kuntien valvontaan	48
3.1. Taistelu niukoista varoista – myös valtio mukaan lastentarhojen kustannuksiin	48
3.2. Lastentarhoja vaadittiin kuntien vastuulle.....	56
3.3. Sisällissodan vaikutukset – kenelle lapset kuuluivat	65
4. Äidin syyllistä yhteiskunnan kasvatettavaksi	76
Lähteet ja kirjallisuus	81

1. Johdanto

1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset

”Vielä on suuri vaara punaisissa naisissa. Suurelta osin noitten naisten kodit ja niissä annettu kasvatus on syynä hirvittävän kauheaan sisällissotaamme. Punaisten raakuuksissa ennen kaikkea paljastui punaisten kotien ja näitten naisten raakuus, mikä hirvittävässä julmuudessa hakee vertaa. Yhteiskunnan ehdoton velvollisuus tästä lähtien on oleva, etteivät tällaiset hirviöt saa enää lapsia kasvattaa ja niihin istuttaa julkeaa raakuuttaan [...]”¹

”Äidit ovat päättäneet, etteivät anna lapsiaan kasvatettavaksi Pohjanmaalle, jonne niitä on alettu kuljettaa. Porvarit ovat ensin tehneet orpoja ja nyt mielihyvin niitä hoivaavat, kun tarjoutuu tilaisuus vieroittaa lapsia sos.dem. hengestä”²

Ensimmäinen lainaus on osa Köyhäinhoitolehden päätoimittajan Bruno Sarlinin³ vuoden 1918 kirjoittamaa artikkelia, jota on usein lainattu ja se löytyy monista sisällissotaa käsittelevistä tutkimuksista sekä lastensuojelun historioista. Tekstikatkelma on osa lähes sivun mittaista artikkelia *Orpojen kasvatus. Suuri kansallinen tehtävä*. Artikkelin karkea kieli herätti aikoinaan myös oman kiinnostukseni yhteiskunnalliseen lastenhoitoon ja –huoltoon ja ennen kaikkea niiden taustalla oleviin ideologioihin.

Toinen lainaus on puolestaan osa Sosiaalidemokraattisen Naisliiton vuoden 1919 edustajakokouksessa käymää keskustelua. Lainaukset valottavat sisällissodan jälkeisiä tunteita. Epäluulo puolin ja toisin oli syvää. Vaikka alussa yhteistyön rakentaminen tuntui siintävän jossakin kaukaisuudessa, niin yllättävän nopeasti yhteistyö hallinnon tasolla löytyi ja kaikilla tuntui olevan vahva halu saada palautettua normaali yhteiskuntajärjestys.

Tämän tutkielman keskiössä ovat lapset ja sosiaalipolitiikan kehittyminen Tampereella. Olen valinnut lastentarhat (kansanlastentarhat) ja lastenseimet esimerkeiksi muuttuvasta yhteiskunnasta. Näihin tänä päivänä vakiintuneisiin laitoksiin voidaan nähdä kietoutuvan keskiluokan vahvistunut asema, naisten järjestäytyminen, työväen liikkeen synty ja osallistuminen yhteiskunnallisiin

---

¹ Köyhäinhoitolehti: kunnallisen köyhäinhoidon ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattaja, 07.06.1918, nro 2-3, s. 6. Teksti löytyy keskeisistä teoksista kuten Pulma 1987, s. 127, Sulkunen 1989, s. 72, Kaarninen 2008, s. 62, Lintunen 2017, s.154.

² Lainaus Sulkunen, s. 69. Alkuperäislähde Sos.dem. naisliiton edustajain kokous 1919, s. 23.

³ Bruno Sarlin toimi vuosina 1918–1920 myös Sosiaaliministeriön ja sosiaalihallituksen sotaorpojen huollon valvojana. Katso esim. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911469.aspx>. (Luettu 9.1.2023.)

asioihin, kunnallispoliittisen toiminnan laajentuminen vaivaisavusta moderniin sosiaalipolitiikkaan ja vaatimus yleisestä ja yhtäläisestä kunnallisesta äänioikeudesta unohtamatta vuoden 1918 sisällissodan⁴ vaikutuksia. Lastentarhat ovat myös esimerkki ylirajaisesta toiminnasta. Ylirajaisuudella tarkoitan kansallisvaltioiden rajat ylittävää toimintaa, jossa toimijoina ovat yksilöt tai yhdistykset valtioiden sijasta.⁵ Mallia lastentarhoihin haettiin muista Pohjoismaista ja Keski-Euroopasta erityisesti Saksasta. Suomesta tehtiin laajoja tutustumismatkoja lastentarhoihin ja suomalaiset olivat opiskelemassa uusia pedagogiikkoja. Lastentarha-aate ei olisi syntynyt Suomeen ilman näitä kansainvälisiä suhteita. Ulkomaiden kokemuksilla myös perusteltiin lastentarhojen tärkeyttä Suomessa.⁶

Aion tutkia lastentarhojen ja lastenseimien kunnallistamiseen johtanutta prosessia ja siitä käytyä keskustelua. Aiheesta kirjoitettiin paljon useiden vuosien ajan. Lastentarhat näyttäytyivät uusina ja vieraina, mutta pikkuhiljaa ne saivat taakseen ihmisiä eri yhteiskuntaluokista. Tutkimuskysymykseni ovat: miksi lastentarhoja perustettiin, mitkä syyt vaikuttivat laitosten kunnallistamiseen ja miten yhteiskunnalliset muutokset vaikuttivat suhtautumiseen lastentarhoihin? Vaikka Tampere oli teollisuuden ja työväestön kaupunki, niin lastenseimien ja lastentarhojen perustaminen oli vuosia kestänyt prosessi, jota edelsi keskustelu sanomalehdissä ja valtuustossa. Melkein heti laitosten perustamisen jälkeen ryhdyttiin keskustelemaan kaupungin tiiviimmästä osallistumisesta lastentarhojen ja lastenseimien rahoitukseen ja kunnallistamiseen.

Lastenhoito kunnallistettiin Tampereella melko pian sisällissodan jälkeen vuonna 1922. Liittyvätkö sisällissodan traumat kunnallistamiseen? Onko taustalla epäluulo punaleskiä kohtaan? Mitä vaikutuksia oli Sosiaalihanituksen⁷ laajamittaisilla valmisteluilla punaorpojen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle mm. Pohjanmaalle valkoisiin perheisiin, mikäli punaleski ei pystynyt köyhyyden takia elättämään kaikkia lapsiaan. Miten sosiaalidemokraattisen puolueen vasta-argumentointi vaikutti kunnallistamisen nopeutumiseen. Oliko kyse sittenkin eniten sovun löytämisestä ja yhteistyöstä?

---

⁴ Kunnallishallinnon toimintakertomuksissa käytetään vuoden 1918 sodasta nimityksiä kansalaissota, kapina ja veljessota. Aamulehdessä käytettiin näiden lisäksi myös sanaa vapaussota. Käytän tutkimuksissa jo vakiintuneeksi tullutta neutraalia termiä sisällissota, vaikka aikalaiset eivät sitä itse käyttäneetkään. Eri nimien problematiikasta, katso Haapala 2009, s. 10–11.

⁵ Ylirajaisuuden määritelmästä, Sulkunen & Niemi & Katajala-Peltomaa, 2016, s. 12, 25.

⁶ Katso esim. Hietala 1992 s. 181–187; Jalava 2011, s. 85–86.

⁷ Sosiaalihanitus oli Suomen valtion keskusvirasto, joka vastasi sosiaaliasioista ja toimi sosiaaliministeriön alaisuudessa vuosina 1918–1922. <https://kansalliskirjasto.finna.fi>. (Luettu 30.10.2022.)

Vaivahoito muuttui 1920-luvulla kohti tasa-arvoisempaa ja demokraattisesti päätettyä sosiaalihuoltoa. Aikaisemmin kunnan toimintakenttään ei katsottu kuuluvaksi kuin ihan välttämättömin hätäapu. Mikäli ihminen kykeni käymään töissä eikä hänellä ollut fyysisiä tai psyykkisiä rajoitteita, niin yksilön tuli itse huolehtia itsestään ja perheestään. Maaseutuyhteisöissä ihmisen verkostot olivat laajemmat ja sukulaiset huolehtivat yhdessä avuntarvitsijoista. Kaupungeissa nämä turvaverkot puuttuivat.⁸

Mervi Kaarnisen mukaan sisällissotaa voidaan pitää merkittävänä rajapyykkinä sosiaalihuollon modernisoinnille. Panu Pulma puolestaan toteaa, että sosiaalipolitiikan tehtäväksi tuli kuroa umpeen yhteiskuntaluokkien välille syntynyt kuilu. Yhteiskunnan turvattavana oli sisällissodan jälkeen 50 % enemmän lapsia. Uudistukset koskettivat joko suoraan tai välillisesti punaorpoja. Lasten hätä yhdisti kansakuntaa ja useat eri ihmiset ja järjestöt halusivat kantaa kortensa kekoon lasten auttamiseksi.⁹ Ajatus valtion tai kunnan järjestämästä lastenhoidosta oli radikaali. Irma Sulkusen mukaan 1920-luvun alkuvuosien aikana lastensuojeluideologia teki läpimurron. Vanhemmat ja suku eivät olleet enää lasten ainoita ja yksiselitteisiä kasvattajia, vaan valtiovallan oikeudeksi oli tullut määrittää kasvatukselliset suuntaviivat.¹⁰

Suomessa toteutui laaja kansanvalta eikä demokratiakehitys pysähtynyt sisällissotaan. Demokratian kannalta oli ensiarvoisen tärkeää, että hallinnon tasolla sovinnon tielle päästiin nopeasti. Yhteistyöhön pyrittiin, vaikka useissa asioissa vallitsi erimielisyys.¹¹ Ensimmäiset yleiset ja yhtäläiset kunnallisvaalit pidettiin Tampereella 21.12.1918.¹² Yksilötasolla sisällissodan haavojen parantuminen saattoi kestää yli sukupolvien ja osa ihmisistä katkeroitui, mutta hallinnon tasolla ryhdyttiin yhdessä keksimään ratkaisuja vallitseviin haasteisiin. Lastentarhojen kunnallistamisen tutkiminen kunnallishallinnon sovinnon rakentamisen näkökulmasta on uusi ja mielestäni tärkeä.

1.2. Tutkimuksen rajaus

Rajaan tutkimukseni koskemaan Tamperetta sen erityisyyden vuoksi. Tammerkosken ympärille muodostunut Tampere oli yksi maan suurimpia teollisuuskaupunkeja ja näin ollen myös työväestön

---

⁸ Rasila 1984, s. 476–477; Pulma 1987, s. 25, 31.

⁹ Pulma 1987, s. 123; Kaarninen 2008, s. 166–167.

¹⁰ Sulkunen 1989, s. 75, 80.

¹¹ Katajisto 2018, s. 9.

¹² Jutikkala 1979, s. 494. Kunnallislaki oli säädetty vuonna 1917 ja vaalit oli tarkoitus järjestää 21.3.1918, mutta sisällissodan vuoksi vaalit siirtyivät.

kaupunki. Voimakkainta teollisuuden kasvun aikaa oli 1890-luku. 1900-luvun alussa Tampereen kolme suurinta tehdasta työllisti yli puolet kaupungin työväestöstä, joista Finlaysonin puuvillatehdas oli koko maan suurin. Tampereelle keskittyivät myös pellava- ja trikooteollisuus.¹³ Tekstiiliteollisuuden merkitys kaupungin kehitykseen oli mittava. Tampere nousi muutamassa vuosikymmenessä pikkukaupungista kolmanneksi suurimmaksi kaupungiksi Helsingin ja Turun rinnalle. Tekstiiliteollisuus työllisti suuren määrän naisia. Naiset suoriutuivat töistä hyvin ja heille ei tarvinnut maksaa yhtä suurta palkkaa kuin miehille. Näin Tampereesta tuli myös naisten kaupunki, jonne muutti paljon ympäröivän maaseudun nuoria naisia.¹⁴ Vaikka 1920 vuoteen tultaessa Tampereella työskenneltiin yhä enenevässä määrin myös palvelujen ja kaupan piirissä, teollisuustyöväestöä oli silti enemmistö. Vastaava tilanne oli ainoastaan Porissa.¹⁵

Ajallisesti tutkimukseni sijoittuu vuosien 1880 ja 1922 väliin. Lapset, kansakunnan toivot, olivat olleet kasvavan kiinnostuksen kohteena erityisesti 1800-luvun lopulta lähtien. Teollistuminen ja kaupungistuminen olivat muuttaneet yhteiskuntaa ja kasvavien teollisuuskaupunkien holtiton väestönkasvu aiheutti uudenlaisia haasteita. Huoli työväestön perheiden lasten elinoloista kasvoi.¹⁶ Tampere oli tehdaskaupunki, jossa työläisperheitä oli paljon, silti kaupunki ei ollut vielä kunnolla herännyt työläisperheiden lastenhoidon ahdinkoon. Tutkimukseni päättyy luontevasti vuoteen 1922, jolloin Tampere kunnallisti lastentarhat ja lastenseimet. Vuosi 1922 oli merkittävä myös valtakunnallisesti. Tällöin tuli voimaan uusia lakeja, jotka paransivat lasten ja perheiden turvaa, esim. köyhäinhuoltolaki, jonka tarkoituksena oli turvata ja huoltaa lapsia tasapuolisesti.¹⁷

Tämän tutkielman keskeisiä käsitteitä ovat lastentarha, kansanlastentarha, lastenseimi, kansa, kunnanvaltuusto, kunnallistaminen, punaorpo ja sovinto. Tampereen kaupungin toimintakertomuksissa ja sanomalehdistössä käytettiin sekaisin termejä lastentarha ja kansanlastentarha. Toisinaan sanomalehdissä kansanlastentarha oli myös kirjoitettu erikseen kansanlastentarha. Lastentarha oli neljästä seitsemänvuotiaalle lapsille tarkoitettu paikka, jossa oli pedagogisesti suunniteltu ohjelma. Lastentarha oli alkuperäisen suunnitelman mukaan kaikkien

---

¹³ Jutikkala 1979, s. 62–63; Rasila 1984, s. 25–27, 77, 85, 89, 91, 116; Haapala 1986, s. 28–32.

¹⁴ Jutikkala 1979, s. 15; Rasila 1984, s. 34–35, 51, 93, 120, 217; Haapala 1986, s. 38, 41, 43–45, 128; Hoppu 2008, s. 21, 24.

¹⁵ Jutikkala 1979, s. 27.

¹⁶ Pulma 1987, s. 64.

¹⁷ Lähde: <https://www.edilex.fi>. Samana vuonna säädettiin myös laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista (173/1922) sekä asetus Suomen kansakouluntoimen järjestämisestä (133/1922 ja 48/1922).

yhteiskuntaluokkien lapsille tarkoitettu kouluun valmistava laitos.¹⁸ Kansanlastentarha puolestaan oli kansan, ”ruumiillista työtä tekevän”¹⁹, lapsille tarkoitettu sosiaalipoliittinen huoltolaitos. Kansanlastentarhojen toiminta perustui myös pedagogiseen ohjelmaan ja keskiössä oli kasvatus ja oppiminen, mutta laitoksen ei ollut tarkoitus toimia koulun kaltaisesti. Johtajattarina ja opettajattarina tuli toimia koulutetut henkilöt. Kasanlastentarhojen perustamiseen kilvoitti työväestön perheiden ahdinko. Tampereen kunnanvaltuuston toimintakertomuksissa käytetään pääasiassa lastentarha-nimitystä, vaikka laitos toimi kansanlastentarhan mukaisesti. Lastentarhat ja kansanlastentarhat toimivat lukukausittain niin kuin koulut. Kesän ajan lapset olivat ilman asianmukaista hoitoa.²⁰

Lastenseimi puolestaan oli tarkoitettu ensimmäisestä ikävuodesta kolmivuotiaille pienokaisille. Toimintamalli ja -vaatimukset olivat samat kuin lastentarhoissa ikätaso huomioiden.²¹ Toimintakertomuksissa ja lehdistössä vilahtaa myös päiväkotisana. Lasten päiväkotia eli lastenkamaria oli hoitopaikka yksinäisten äitien 3–7-vuotiaille lapsille, ”kaiken päivää” tarvittavalle hoidolle klo 7.00–17.00. Tämä saattaa hämmäntää, kun yrittää erotella tuttujen sanojen muuttuneita merkityksiä. Lastenkamaria mainittiin erillisenä hoitopaikkana, joka perustettiin Amurin lastentarhan yhteyteen.²² Tässä tutkielmassani keskityn ainoastaan lastentarhoihin (kansanlastentarhat) ja lastenseimiin, koska näistä keskusteltiin eniten mediassa ja poliittisessa päätöksenteossa.

Sisällissodan jälkeen kaupungissa oli paljon punaleskiä, jotka joutuivat yksin huolehtimaan perheestään. Punaorpo on punaisten puolella taistelleiden tai muulla tavoin punaiseksi identifioituneen perheen täysin orpo tai isänsä menettänyt lapsi. Mervi Kaarninen toteaa työväenjärjestöjen käyttäneen termiä punaorpo erotuksena viranomaiskielen sotaorpo-sanasta.²³ Kunnallistaminen puolestaan tarkoittaa sitä, että yksityisten tahojen, tässä tapauksessa yksityisten hyväntekeväisyisyhdistysten lastentarhojen ja lastenseimien, toiminta, valvonta ja rahoitus siirtyi kokonaan kunnan vastuulle. Toimintatavat ja rahoitus on päätetty kunnanvaltuustossa demokraattisesti kunnallishallinnon uudistamisen jälkeen loppu vuodesta 1918 lähtien. Sitä ennen

---

¹⁸ Helsingius 1907, s. 16–18; Pulma 1987, s. 42; Jalava 2011, s. 85.

¹⁹ Helsingius 1907, s. 17.

²⁰ Helsingius 1907, s. 16–18.

²¹ Helsingius 1907, s. 13–16. Lastenseimen (chrèche) alkukoti on Ranskassa, jossa vuonna 1844 perustettiin ensimmäinen alle 3-vuotiaille tarkoitettu hoitopaikka, josta tuli malli muille laitoksille. Tiedot Hänninen & Valli 1986, s. 21. Seimi-nimen alkuperästä ja seimitoiminnan syntymisestä, katso myös Välimäki 1999, s. 74–78.

²² Aamulehti, 10.08.1920, nro 181, s. 2; Aamulehti, 12.08.1920, nro 183, s. 2.

²³ Muita nimityksiä olivat ”kapinallisten lapset” ja ”vuoden 1918 kapinan aiheuttamat turvattomat lapset”, katso Kaarninen 2008, s. 16–17; Kaarninen 2009, s. 358.

kunnallinen päätösvalta perustui valtuutettujen varallisuuteen ja veronmaksukykyyn. Kati Katajisto määrittelee kunnanvaltuuston demokraattisissa vaaleissa valituksi poliittiseksi elimeksi, joka kuuluu osana muuhun institutionaaliseen poliittiseen järjestelmään.²⁴

Sovinnolla en tarkoita anteeksiantoa. Kumpikaan sisällissodan osapuoli ei julkisesti ja seremoniaalisesti pyytänyt eikä antanut anteeksi toisilleen. Tuomas Forsbergin mukaan sovinnon vähimmäisvaatimuksena voidaan pitää sodan ja vihollisuuksien lopettamista. Seuraava vaihe on yhteistyön tekeminen vallitsevista haasteista huolimatta ja luottamuksen syntyminen menneisyyden tapahtumista huolimatta.²⁵ Tampereella sovinto näyttäytyi molempien osapuolten kykyinä solmia kompromisseja ja toimia yhdessä kunnallisessa päätöksenteossa. Molemmille osapuolille oli ensiarvoisen tärkeää ratkaista kiireelliset ongelmakohdat, joita kaupungissa oli sisällissodan jälkeen syntynyt. Oli ratkaistava myös ennen sisällissotaa vallinneet ongelmat kuten suuri asuntopula. Kunnallisten asioiden hoito antoi molemmille osapuolille mahdollisuuden uuden kunnallislain voimaan tulon myötä osallistua tärkeinä pitämiensä asioiden hoitoon.²⁶

1.3. Lähdeaineisto

Lähdeaineistona käytän Pääkirjasto Metson Pirkanmaa-kokoelman painettuja Tampereen kaupungin kunnallishallinnon toimintakertomuksia. Toimintakertomukset ovat kaupungin virallista ja hallinnollista materiaalia. Kaikki Tamperetta koskevat päätökset tehdään Tampereen valtuuston salissa ja näin ollen hallinnosta syntyvä materiaali on tärkeä osa tutkimusaineistoani. Pirkanmaa-kokoelmassa säilytettävät Tampereen kaupungin kunnallishallinnon toimintakertomukset sisältävät kyseisen vuoden lähes kaikkien lautakuntien toimintakertomukset. Käytän omassa työssäni vuosien 1892–1922 Tampereen valtuuston, rahatoimikamarin ja köyhäinhoidon toimintakertomuksia. Vuodesta 1922 mukana on myös lastensuojelulautakunnan toimintakertomus. Toimintakertomuksista näkee valtuuston ja lautakuntien edustajat, ehdotukset, päätökset ja kirjanpidon. Toimintakertomuksissa kokouksien pöytäkirjat ja keskustelut on koottu johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi, joissa näkyy koko käyty prosessi ja lopputulos kokonaisuudessaan. Erillisissä pöytäkirjoissa on paljon toistoa ja käsittelyssä olevia asioita on puitu eri kokouksissa. Toimintakertomukset on koottu yhteisniteeksi vuosi toimintavuoden jälkeen.

---

²⁴ Katajisto 2022, s. 95.

²⁵ Forsberg 2012, s. 70–71.

²⁶ Poliittisesta anteeksiannosta ja anteeksiantamisen käsitteestä, Forsberg 2012, s. 63, 66–67, 68, 72, 87.

Poikkeuksen tekevät vuoden 1918 toimintakertomukset, jotka on koottu vasta vuonna 1920. Yhteisniten esipuheessa analysoidaan jälkiviisaasti menneitä vuosia ja erityisesti sisällissotaa.

Hallinnolliset lähteet ovat hyvin neutraaleja ja kaikkea käytyä keskustelua ei ole voitu kirjata ylös. Hallinnon tuottamiin virallisiin arkistosarjoihin on voinut jäädä myös aukkoja ja ne saattavat olla hyvin niukkasansaisia.²⁷ Tämän vuoksi lähdeaineistoni koostuu myös sanomalehtiaineistosta. Lehdistö oli julkisen ja poliittisen keskustelun ja jopa väittelyn toimintakenttä. Viljo Rasilan mukaan poliittisia puolueita aikaisemmin syntyivät poliittiset sanomalehdet. Lehdistöä tutkimalla on mahdollista selvittää päätöksenteon ilmapiiriä ja kontekstia.²⁸ Toimittajat ovat seuranneet kokouksia ja kirjanneet omasta mielestään tärkeiksi katsomansa kohdat. Katajisto toteaa lehdistömateriaalin olevan hyödyllistä poliittisen historian tutkimuksessa. Lehdistöstä niin kansalaiset kuin poliittiset kilpailijat pystyivät tarkastamaan puolueiden tavoitteita ja päämääriä. Median avulla poliitikot pyrkivät vaikuttamaan potentiaalisiin äänestäjiin.²⁹ Lehdistömateriaalista on myös mahdollisuus saada kansalaisen ääni kuuluville esimerkiksi yleisönosaston kirjoitusten kautta.

Sanomalehdistä olen valinnut kolme keskeisintä tamperelaista sanomalehteä. Tampereen ensimmäinen sanomalehti oli nuorsuomalaisten *Tampereen Sanomat*, joka oli kaupungin puolivirallinen uutislehti ja alkuun myös kansan valistustehtävän kanava. Joulukuussa 1881 ilmestyi *Aamulehden* ensimmäinen numero ja näin oli syntynyt uutisten välitykseen uusi kilpailija. Aamulehti oli suomenmielisten äänitorvi ja siitä tuli pian Tampereen ja lähikuntien päälehti. Vuonna 1905 Aamulehti oli vanhasuomalainen ja sisällissodan jälkeen vuonna 1919 lehti edusti Kokoomuspuoluetta. Työväestön äänenkannattajaksi perustettiin *Kansan Lehti* vuonna 1898 (ilmestyi vuonna 1919 nimellä *Kansan Sana*). Näiden lehtien avulla uskon saavani kattavan ja moniäänisen kuvan suhtautumisesta lastentarhojen ja lastenseimien perustamiseen ja laitosten kunnallistamisen prosessiin.³⁰

---

²⁷ Railo 2012, s. 78, 87.

²⁸ Clerc 2012, s. 89, 95, Rasila s. 544.

²⁹ Katajisto 2022, s. 109.

³⁰ Jutikkala 1979, s. 312–313, 691; Rasila 1984, s. 545, 547–549, 553, 556. Sanomia Tampereelta ilmestyi ensimmäisen kerran 3.1.1866. Nimi vaihtui Tampereen Sanomaksi 3.7.1866. Tämän lisäksi Tampereella ilmestyivät seuraavat lehdet: Tampereen Uutisia (1890–1905), Tammerfors Aftonblad (1882–1972), Aamunairut (1884–1896), Väinämöinen (1896–1907 ja 1909–1910), Kodin-Ystävä (1891–1896) ja Kirkollisia Sanomia (1888–1905).

Olen käynyt valitsemiani sanomalehtiä läpi systemaattisesti vuosikerta kerrallaan. Aikarajaukseni oli 1870–1922. Olen hakenut Kansalliskirjaston digiaineistosta tietoa hakusanoilla: lastentarha, kansanlastentarha, lastenseimi, lastenhuolto, kunnallistaminen, punaorvot ja -äidit. Hakusanoja olen käyttänyt perusmuodoissaan ja katkaistuna, yksittäin ja yhdisteltynä. Digiaineisto on mahdollistanut suurenkin aineiston läpikäymisen nopeasti. Aineisto on tuonut silmiäni eteen mielenkiintoisia artikkeleita ja mielipidekirjoituksia, jotka olisivat saattaneet jäädä huomioimatta mikrofilmien käytössä tai sanomalehtiä selaamalla. Digitoidut aineistot ovat olleet suhteellisen helppolukuisia. Hakusana-tekniikan miinuspuolena on, että luettua tulee vain ne tekstit, missä haluttu sana esiintyy. Ennen digiaikaa sanomalehteä selatessa sai laajemman ymmärryksen kontekstista harhaillessaan mielenkiintoisten juttujen viitoittamille sivupoluille.

Haasteita sanomalehtien kirjoituksia lukiessa toivat epäselvät nimikirjaimet, nimimerkit ja ennen kaikkea se, ettei kirjoittajaa ollut nimetty lainkaan. Sanomalehtien etusivuilta näkyvät toimitukseen kuuluneet henkilöt, mutta siitä ei selvinnyt kuka mitään on kirjoittanut. Nimikirjaimia ja nimimerkkejä ratkoessani olen hyödyntänyt kolmea teosta: E.J. Ellilän *Kirjallisia salanimiä ja nimimerkkejä* (1966), Maija Hirvosen *Salanimet ja nimimerkit* (2000) ja Suomen Sanomalehtimiesten liiton *Luettelo Suomen sanoma- ja aikakauslehdissä käytännössä olevista nimimerkeistä* (1944). Näiden avulla pystyin selvittämään osan kirjoittajista. Joillekin nimikirjaimille oli useampi vaihtoehtoinen nimi, joista en pystynyt aukottomasti päättämään kirjoittajaa. Näissä tapauksissa olen jättänyt kirjoittajan nimen pois. Koska sanomalehdet olivat tutkimusajankohtana poliittisesti sitoutuneita, oli helpompi tulkita kirjoituksen motiiveja.

Edellä mainittujen lähteiden lisäksi minulla on ollut mahdollisuus käyttää Tampereen yhteiskoulun rehtorin Kaarlo Tiililän päiväkirjoja vuosilta 1895–1936. Kaarlo Tiililä oli Tampereelle vuonna 1899 muuttanut Suomalaisen puolueen jäsen ja yhteiskunnallinen vaikuttaja, joka toimi Tampereen kunnallisvaltuustossa vuodesta 1907. E.S. Yrjö-Koskinen (1858–1916)³¹ ja Ida Yrjö-Koskinen (1857–1937)³² olivat Tiililöiden perhetuttuja. Elisabeth ”Betty” Alander (1859–1940)³³ oli Kaarlo Tiililän vaimon Anna Tiililän sisar. Näin Helsingin kansanlastentarhat ja Ebeneser-koti olivat

---

³¹ Eino Sakari Yrjö-Koskinen oli Suomalaisen puolueen kansanedustaja ja Tampereen Reaalilyseon rehtori. <https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/yrjo-koskinen-eino-sakari/>. (Luettu 28.5.2023.)

³² Ida Yrjö-Koskinen oli Tampereen Naisyhdistyksen perustajajäsen ja Suomalaisen Puolueen/Kansallisen Kokoomuksen kansanedustaja vuosina 1909–1919. Hän toimi Tampereen talouskoulun opettajana ja hänen sydämen asianaan oli vähävaraisten perheiden opastus. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004713>. (Luettu 28.5.2023.)

³³ Elisabeth ”Betty” Alander oli yksi keskeisistä kansanlastentarha-aatteen edistäjistä. Hänen elämänsävaiheistaan enemmän, katso Hänninen & Valli 1984, s. 68–70; Mertniemi 2015, s. 124–142.

Tiililöille tuttuja. Tiililä toimi Aamulehden toimikunnassa ja Turwalan³⁴ johtokunnassa.³⁵ Hän oli kokenut sisällissodan kauhut ja nähnyt jälkiselvittelyjen jälkimainingit. Kaarlo Tiililä näyttäytyy Tampereen kaupungin vuoden 1918 valtuuston toimintakertomuksessa sovinnon ja maltillisuuden edustajana. Hän korosti Tampereen punakaartin toimineen vallassaoloaikanaan maltillisemmin kuin muilla paikkakunnilla olleet kaartilaiset. Tampereen järjestäytynyt työväki ei ollut syyllistynyt murhiin ja rikoksiin. Hänen mielestään tämän tulisi näkyä myös vangittujen punakaartilaisten kohtelussa. Valtuusto yhtyi Kaarlo Tiililän näkemykseen.³⁶

Tampereen valtuustossa toimintaa ei ohjannut viha eikä epäluulo. On erittäin kiinnostavaa selvittää, oliko kyse yksittäisten vahvojen vaikuttajien henkilökohtaisesta panostuksesta sovinnon tiellä vai vallitsiko kaupungissa kaikista tapahtumista huolimatta yleisesti maltillisempi ja ymmärtäväisempi suhtautuminen. Vuoden 1918 valtuusto oli vielä vanhan kunnallislain mukainen eikä työväen ääni kuulunut päätöksissä. Kyseiset päiväkirjamerkinnot ovat aarreaitta ja ikkuna sodan autenttisesti kokeneen henkilön tuntemuksiin. Tämän lisäksi Kaarlo Tiililä on toiminut valtuustossa, jolloin hänen mielipiteellään on ollut painoarvoa.

Hjalmar Abelinin *Lasten hoidosta ensimmäisinä elinvuosina* vuodelta 1875 on vanhin painettu lähteeni. Teos kuvastaa ruotsalaisen lastenlääkärin näkemyksen lastenhoidosta ja antaa seikkaperäiset ohjeet pienokaisten terveellisten elinolosuhteiden järjestämiseen. Kirja oli tarkoitettu ohjeeksi äideille ja lastenkasvattajattarien oppikirjaksi.

Sata vuotta sitten ilmestynyt *Ebeneserkoti* 1890–1922 on Suomen ja Pohjoismaiden ensimmäisen kansanlastentarhan perustajan Hanna Rothmanin elämäntyön historiikki, jonka on kirjoittanut hänen hyvä ystävänsä ja aisaparinsa Elisabeth ”Betty” Alander. Nämä uutterat henkilöt olivat tienraivaajina lastentarha-aatteen eteenpäin viennissä ja kasvattajattarien koulutuksessa. He kirjoittivat useita artikkeleita useisiin eri sanomalehtiin ja kulkivat ympäri Suomen suurimpia kaupunkeja pitämässä esitelmiä lastentarhoista. Betty Alanderilla oli henkilökohtaisia perhe- ja ystäväsuhteita Tampereelle, mikä varmasti edesauttoi lastentarha-aatteen nostoa lehdistössä.

---

³⁴ Turwala oli nykyisen koululaisten iltapäiväkerhon edeltäjä.

³⁵ Tiililän Päiväkirja, katso esim. kevät 1906 ja 7.–8.5.1907. Kaarlo Tiililän päiväkirjat pdf-tiedostoina Tampereen yliopiston Historian, filosofian ja kirjallisuustieteen yksikössä. Päiväkirjat on koonnut Kaarlo Tiililän pojanpoika Paul Tiililä. Itseltäni puuttuvat vuodet 1895, 1903 ja 1904.

³⁶ Valtuuston kokous 8.4.1918. Kertomus Tampereen valtuuston toiminnasta v. 1918. s. 103, Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1918; Kaarlo Tiililän päiväkirja 8.4.1918.

1.4. Tutkimusperinne

Lähdeaineiston lisäksi olen tutustunut tutkimuskirjallisuuteen. Lastentarhat ovat kiinteä osa perhe- ja sosiaalishistoriaa. Ne ovat tässä tapauksessa myös osa paikallishistoriaa ja poliittista historiaa. Seuraavaksi esittelen keskeisimmät teokset, joita olen hyödyntänyt työssäni.

Kaija Sainen pro gradu -tutkielma *Tampereen lastentarhatoiminnan kunnallistaminen vuonna 1922* (1989) käsittelee osittain samaa aihetta ja aikaa kuin oma tutkielmani. Lähestymistapamme ja näkökulmamme ovat kuitenkin hyvin erilaiset. Tämän lisäksi käytän osittain eri lähdeaineistoa ja eri tutkimuskirjallisuutta. Sainen tutkimuksessa käsitellään lastentarhojen lisäksi maitopisaralaitoksia, yleisesti lastensuojelun historiaa sekä lastentarhanopettajan työn ja koulutuksen historiaa. Tämän lisäksi hän on kuvaillut lastentarhojen käytännön toimintaa. Hän on hyödyntänyt tutkimuksissaan Tampereen kaupungin arkiston lähdemateriaaleja kuten Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen johtokunnan ja Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhatoimikunnan pöytäkirjoja. Omassa tutkielmassani keskityn mediassa käytyyn diskurssiin.

Kristiina Kaihari-Laine puolestaan tarkastelee Suomen historian pro gradussaan, *Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen toimintaa vuosina 1907–1917* (1985), seikkaperäisesti lastentarhojen ja –seimien sekä maitopisaralaitosten toimintaa, valistustehtävää, rahoitusta ja henkilökunnan valintaa. Lastenhoitoyhdistystä ylläpitivät yksityiset hyväntekeväisyysyhdistykset. Lastenhoito-yhdistyksen jäseniin kuului kaupungin keski- ja yläluokkaa. Lastenhoitoyhdistyksen perustaminen oli jo askel eteenpäin organisoidumman lastenhuollon tiellä. Tampereen kaupunki avusti yhdistystä määrärahalla, mutta ei vielä katsonut toiminnan kuuluvan kokonaisuudessaan kunnan vastuulle. Kaihari-Laine ei ole käsitellyt työssään sisällissotaa ja sen vaikutuksia Lastenhoitoyhdistyksen toimintaan. Lastenhoitoyhdistys jatkoi toimintaansa vuoteen 1922, jolloin sen laitokset siirtyvät lastensuojelulautakunnan alaisuuteen. Lastenhoitoyhdistys kamppaili koko olemassaolonsa ajan rahoituksen riittävydestä, minkä vuoksi se useasti esitti toiveensa siitä, että kaupunki ottaisi yhdistyksen laitokset kokonaisuudessaan osaksi kunnallista lastenhuoltoa.³⁷

Tampereen kaupungin lastenhuoltoon liittyviä kysymyksiä käsitellään myös Pauliina Lahden Suomen historian pro gradu -tutkielmassa *Turvattoman lapsen asialla. Kaupungin ja hyväntekeväisyysyhdistysten järjestämä lastenhuolto Tampereella 1880–1910* (2001). Hän on

---

³⁷ Kertomukset Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1908–1921.

perehtynyt laajasti lastenhuollon historiaan. Yhdessä alaluvussa kerrotaan Tampereen lastenseimen perustamisesta. Lahti hyödyntää työssään Tampereen kaupungin vaivahoitohallituksen, Tampereen Rouvasväenyhdistyksen ja Tampereen Naisyhdistyksen kokousten pöytäkirjoja ja toimintakertomuksia.

Sisko-Liisa Hännisen ja Siiri Vallin *Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia* (1986) kattaa tiivistetysti kasvatustilafilosofiat ja pedagogiikat, keskeiset toimijat ulkomailla ja Suomessa, tarkat lastentarhojen perustamistiedot koko Suomen alueelta, toiminnan ja opetuksen suuntaviivat, lastentarhanopettajien koulutuksen ja järjestötoiminnan. Ajallisesti teos sijoittuu antiikin ajan ja 1970-luvun väliin. Omassa työssäni hyödynnän muiden kaupunkien lastentarhojen ja seimien perustamisvuosia, mikä auttaa hahmottamaan Tampereen lastentarhojen sijoittumista aikajanelle.

Panu Pulma ja Oiva Turpeinen ovat tehneet kattavan yleisteoksen, *Suomen lastensuojelun historia*, joka sisältää kaikki lapsiin kohdistuneet huoltotoimet 1600-luvulta 1980-luvulle. Teoksesta löytyy luku lastentarhojen ja –seimien perustamisesta, niiden historiasta ja kunnallistamisesta. Pulman ja Turpeisen teokseen viitataan monissa lapsuutta ja sosiaalihuoltoa käsittelevissä tutkimuksissa. Kyseinen tutkimus on edelleen yksi tärkeimmistä, vaikka sen ilmestymisestä onkin jo 35 vuotta.

Mervi Kaarninen on tutkinut laajasti punaorpojen elämää ja huoltoa pro gradu -tutkielmassaan *Punaorvon tarina: Tampereella punaisten puolelle kansalaisseuran seurauksena orvoksi jääneiden lasten sijoittuminen ja sopeutuminen yhteiskuntaan* ja tutkimuksessaan *Punaorvot 1918*. Pro gradu -tutkielman tutkimusaineiston muodostaa 488 tamperelaista punaorpoa (syntyneet 1903–1918), joiden elämänvaiheita ja sijoittumista yhteiskuntaan Kaarninen kartoittaa elämänkaarihistorian näkökulmasta.³⁸ *Punaorvot 1918* kuvaa punaorpojen huoltoa valtakunnan tasolla. Teoksista nousevat esille sekä epäluuloisuus punaleskiä kohtaan että myös empatia ja vilpittön auttamisenhalu.

Teoksissa ilmenee hyvin valtiovallan, kunnan ja yksityisten ihmisten toimet punaorpokysymyksessä. Hän kuvaa osuvasti kiistaa lasten kasvatuksesta ja siitä kenelle kasvatusta kuuluu. Valkoiset halusivat kasvattaa punaorvoista kunniallisia isänmaan palvelijoita ja kansalaisia. Punaiset puolestaan eivät halunneet lastensa joutuvan valkoisen keskiluokkaisten aatteiden kohteeksi.³⁹ Sisällissodan jälkeinen ideologinen asenneilmasto vaikuttaa tuleviin kunnallisiin

---

³⁸ Kaarninen 1984, s. 1, 6; Kaarninen 2008.

³⁹ Kaarninen 1984, s. 5; Kaarninen 2008.

päätöksiin. Tampereella sovinnollisuus, auttamishalu ja ongelmien ratkaisu vaikuttivat kunnallisiin päätöksiin.

Pirjo Markkola on myös tutkinut Tamperetta ja sen perheiden elämää. Teoksessa *Työläiskodin synty: tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle* keskiössä ovat tamperelaiset työläisperheet ja siinä sivutaan myös Tampereen Naisyhdistyksen toimintaa ja ensimmäisen lastenseimen perustamista. Markkolan *Synti ja siveys* -teoksessa käsitellään rouvasväen ja Pelastusarmeijan harjoittamaa lastensuojelutyötä. Näiden teosten avulla pystyn selvittämään lastentarhojen ja –seimien toimintaa ennen sisällissotaa.

Kati Katajisto on minulle keskeinen tutkija. Hänen tutkimuksensa *Sodasta sovintoon* käsittelee Helsingin kunnallishallinnon toimintaa sisällissodan jälkeen. Kuten Tampere, niin myös Helsinki pyrki saamaan yhteiskunnan rattaat pyörimään mahdollisimman pian normaalin arjen mukaisesti. Yhteistyöllä lähdettiin rakentamaan uutta tulevaisuutta. Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus säädettiin Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1917. Aikaisemmin äänioikeus oli määräytynyt veronmaksukyvyyn mukaan. Mitä suurempi rahapussi sitä enemmän ääniä ja valtaa oli kunnallispolitiikassa.⁴⁰

Katajisto näkee suomalaisten yhdistyneen jo kauan ennen talvisotaa ja kuuluisaa talvisodan henkeä. Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus kunnallisvaaleissa oli tärkeä etappi demokratian tiellä. Vaikka moni punainen jäi aluksi ilman kansalaisoikeuksiaan, uusi laki mahdollisti uusien äänestäjien vaikutusmahdollisuuden kunnallispolitiikkaan. Katajiston mukaan kunnallisen äänioikeuden puuttuminen oli yksi keskeisimpiä syitä poliittisen ilmapiirin kiristymiseen ennen sisällissotaa.⁴¹ Kansan eheytyminen alkoi hyvin pian hallinnon tasolla, vaikka arjessa ihmiset eivät vielä toisillensa pystyneet anteeksi antamaan.

1.5. Metodit ja teoreettinen viitekehys

Käsittelen omaa aihettani aatehistorian näkökulmasta. Koska keskiössä on kunnallishallinto ja valtuuston toiminta, niin aihe sivuaa enenevässä määrin myös politiikkaa. Molemmissa näkökulmissa kielen merkitys korostuu. Kieli välittää ja selittää toimintaa ja toiminnan takana

---

⁴⁰ Katajisto 2018, s. 25, 27.

⁴¹ Katajisto 2018, s. 9–10.

olevia päätöksiä. Markku Hyrkkäsen mukaan toimintaa ei synny ilman ajattelua ja tietoista valintaa. Valintaa ohjaavat aatteet ja ideologiat. Ihminen ei toimi ilman ajattelua. Hänellä on mahdollisuus useimmiten valita, miten reagoi vallitsevaan tilanteeseen. Maailmankuva, ideologia ja oma historia vaikuttavat vahvasti toimintaan. Ei ole olemassa lähdeaineistoa, joka kertoisi tämän suoraan, tämän vuoksi tulkintojen ja päätelmien tekemisen vaatimus korostuu. Kun on kyse tulkinnasta, se antaa myös tilaa tulkinnan kiistämiselle. Historiantutkimus on parhaimmillaan erilaisten tulkintojen ja päätelmien välistä korrektaa kiistelyä toinen toistaan täydentäen. Tästä seuraa se mahdollisuus, ettei mikään aihe ja ilmiö ole koskaan valmiiksi ja loppuun tutkittu ja tulkittu. Jokainen sukupolvi kirjoittaa historiaa uudestaan.⁴²

Aatehistorian näkökulmasta mielenkiintoista on menneisyyden toimijoiden oma rooli käsitteiden, merkitysten, diskurssien ja vallitsevan tilan muotoutumisessa. Kieli on tärkeä, koska kielen avulla menneisyyden toimijat ovat rakentaneet omaa todellisuuttaan. Poliitiikka on vahvasti kielellistä ja diskursiivista. Poliittinen ja yhteiskunnallinen keskustelu on ratkaisevaa mielipiteiden ja harjoitetun politiikan suunnalle. Ajattelu, kielelliset käytännöt ja niiden synnyttämät kulttuurit ovat vähintään yhtä olennainen osa menneisyyden ymmärtämistä kuin tapahtumat, rakenteet ja instituutiot.⁴³

Aatehistorian avulla valotan menneisyyden ihmisten käsityksiä ja heidän asioille antamia merkityksiä. Tämä puolestaan auttaa minua ymmärtämään poliittisia ilmiöitä ja prosesseja. Tapahtumat on jo omana aikanaan voitu kokea ja tulkita monin eri tavoin ja niitä on voitu käyttää ja varmasti käytettiin poliittisiin tarkoituksiin. Tämä on vaikuttanut myöhempisiin tulkintoihin (historiantutkimukseen). Aatehistorian avulla pyrin ymmärtämään menneisyyden ihmisten tänä päivänä oudoiltakin näyttäytyviä tapoja ja uskomuksia.⁴⁴ Pasi Ihalainen ja Heli Valtonen tuovat esille erittäin tärkeän huomion, mikä jokaisen historian tutkijan tulisi aina muistaa:

”Aatehistorian tavoitteena on ymmärtää menneisyyden ihmisiä heidän omilla ehdoillaan, ei meidän asettamilla.”⁴⁵

Yleisen määritelmän mukaan diskurssianalyysin avulla tutkitaan kirjoitettua ja puhuttua kieltä. Tärkeää on huomioida tekstiä ympäröivät olosuhteet ja taustatekijät. Miten ja millaisia merkityksiä

---

⁴² Hyrkkänen 2002, s. 9–10, 13, 21, 24, 27.

⁴³ Ihalainen & Valtonen 2022, s. 17, 26, 28–30; Havu & Tolonen 2022, s. 92–93; Hyrkkänen 2002, s. 175.

⁴⁴ Ihalainen & Valtonen 2022, s. 29–30.

⁴⁵ Ihalainen & Valtonen 2022, s. 30.

historiallisessa tekstiaineistossa tuotetaan tietynlaisista ilmiöistä sekä siihen kytkeytyvistä sosiaalisista asemista, suhteista ja toimijuuksista. Kiinnitän erityistä huomiota tekstin tuottajaan, miten yksilö tai ryhmä puhuu omasta asemastaan käsin ja mitä arvoja ja uskomuksia kielellä halutaan välittää.⁴⁶

Diskurssi voidaan ymmärtää tietyissä yhteiskunnallisissa ja institutionaalisissa olosuhteissa rakentuneeksi tietomuodostelmaksi. Hallitsevaan diskurssiin vaikuttavat aika ja poliittinen järjestelmä. Poliittiset instituutiot käyttävät ja ylläpitävät valtaa diskurssien kautta. Diskurssien avulla tarkastelen poliittista toimintaa ja vallankäyttöä.⁴⁷ Poliitiikkaan kuuluu tulkintojen tekeminen vallitsevasta todellisuudesta. Tulkinnat synnyttävät ideologisen kilpailun. Poliittisen keskustelun yllättävät käännteet saattavat aikaansaada suuriakin muutoksia poliittisissa asenteissa ja nämä puolestaan muokkaavat instituutioita ja rakenteita. Poliitiikkapuhe on aina myös politiikkateko.⁴⁸

Poliittista keskustelua ylläpitävät erilaiset kokemukset ja tulkinnat syistä ja seurauksista. Tulkintoja on kierrätetty perusteltaessa kielenkäyttöhetken poliittisia käytänteitä. Ideologiset tulkinnat ja kollektiiviset kokemukset muovaavat käsityksiä tapahtumasta ja ohjaavat toimintaa. Sisällissodan eri tulkinnat jäivät elämään poliittiseen diskurssiin, jolla oli pitkäkestoisia vaikutuksia. On pyritty vaikuttamaan päätöksentekoon ja oman ryhmän etujen ajamiseen. Poliitiikkaa on tehty kirjoittamalla ja puhumalla monessa eri tasossa paikallisesti ja kansallisesti.⁴⁹

Omassa tutkimuksessani poliittista institutionaalista hallitsevaa diskurssia on käyttänyt Tampereen kunnanvaltuusto. Ennen sisällissotaa valtuuston jäsenet olivat pääasiassa keski- ja yläluokan edustajia. Käytyä diskurssia ohjasivat näin ollen porvarismiehet. Sisällissodan jälkeen uuden kunnallislain myötä edustajisto täydentyi myös työväenluokan edustajilla. Vasemmisto muodosti enemmistön Tampereen kaupunginvaltuustossa. Valtuustoon tuli yksi naisjäsen. Naisia oli ollut mukana eri lautakunnissa, mutta ei koskaan aikaisemmin valtuustossa.⁵⁰ Tampere oli poikkeus vasemmisto enemmistöllään 1930-luvun lopulle saakka. Tampereen lisäksi vain muutamassa kaupungissa hallinnollinen valta oli siirtynyt vasemmistopuolueiden käsiin.⁵¹

---

⁴⁶ Pyykkönen & Valtonen 2022, s. 39–40; Ihalainen & Saarinen 2022, s. 119.

⁴⁷ Pyykkönen & Valtonen 2022, s. 42–44; Ihalainen & Saarinen 2022, s. 120–121.

⁴⁸ Ihalainen & Saarinen 2022, s. 125, 128.

⁴⁹ Ihalainen & Saarinen 2022, s. 126, 128.

⁵⁰ Kertomus Tampereen Valtuuston toiminnasta v. 1919. s. 4. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1919; Jutikkala 1979, s. 496.

⁵¹ Jutikkala 1979, s. 496.

Oman tutkimukseni lähdemateriaali on Tampereen kunnallishallinnon toimintakertomukset. Toimintakertomukset ovat poliittisen institutionaalisen vallankäytön ja auktoriteetin tuotos. Asetelma ei ollut tasa-arvoinen. Kunnan päättäjät olivat hallitsevassa asemassa suhteessa kansalaisiin eli diskurssin kohteeseen. Useimmiten kansalainen sai vielä diskurssin suodatettuna median, tässä tapauksessa sanomalehdistön, kautta. Toimittaja selosti asiat kansalaisille oman näkemyksensä mukaisesti.⁵² Kansalainen on alisteisessa vuorovaikutusasemassa kahteen kertaan. Kansalaisella oli mahdollisuus osallistua käytyyn diskurssiin vain mielipidekirjoituksen avulla.

Keskeisimmän lähdeaineistoni muodostavat tamperelaiset sanomalehdet. Suomi oli 1900-luvulla medioitunut eli sanomalehtien asema tiedon ja merkitysten välittäjänä oli korostunut.⁵³ Tavoitteena poliittisilla toimijoilla tai yksityisillä mielipiteenkirjoittajilla oli saada näkemyksilleen mahdollisimman laaja yleisö. Sanomalehdet eivät olleet enää pelkästään valistuksen sanansaattajia. Lehdet eivät olleet riippumattomia, niin kuin suurin osa lehdistöstä on tänä päivänä, vaan jakautuivat porvariston tai työväenliikkeen äänenkannattajiin. Lehdistö välitti vallitsevia arvoja ja asenteita ja olivat poliittisen vallan käyttäjiä.⁵⁴

Sanomalehdet olivat tärkeitä tiedonvälittäjiä. Lehdistä kerrottiin valtuuston toiminnasta kuten kokouksien päätöksistä, valmisteluvaliokunnan anniskeluvoittovarojen anomuksista ja varojen jakoperusteista. Näin jokaisella kaupunkilaisella oli mahdollisuus saada tietoa. Lehdistössä ilmestyivät myös Tampereen Naisyhdistyksen ja Tampereen Lastensuojeluyhdistyksen toimintakertomukset. Lehdistössä käytiin keskustelua lastentarhojen perustamisen tärkeydestä ja erityisesti niiden rahoituksesta. Kirjoituksilla pyrittiin pitämään lastentarha-asiaa esillä ja kirjoiteltiin tunteisiin vetoavia riipaisevia kirjoituksia. Tavoitteena kirjoituksilla oli saada lastentarha-aatetta eteenpäin. Kaikki kolme valitsemaani lehteä, Aamulehti, Kansan Lehti ja Tampereen sanomat, pitivät asiaa esillä. Valtuuston toiminnasta raportointi ja yhdistysten toimintakertomukset ilmestyivät kaikissa kolmessa lehdessä.

Käyn lehtiaineistoa läpi diskurssianalyysin ja laadullisen tekstianalyysin avulla. Analysoin lehdissä käytyä diskurssia. Tekstianalyysissa kiinnitän huomiota sanojen valintaan ja niiden sisältämiin merkityksiin. Teksti on sekä tuotos että toimintaa. Tekstianalyysin avulla pystyn pureutumaan myös

---

⁵² Pyykkönen & Valtonen 2022, s. 46–48, 51–52, 58.

⁵³ Raita & Oinonen 2012, s. 7–8; Heikkinen s. 15.

⁵⁴ Rasila 1984, s. 544; Raita & Oinonen 2012, s. 7–8, 17; Railo 2012, s. 68, 78, 86.

siihen, mitä ei näy, mitä ei ole kirjoitettu. Mitä on valittu ja mitä jätetty pois. Etsin piilomerkityksiä ja vallan käytön tilanteita.⁵⁵

Jaan tutkimukseni johdannon ja loppuluvun lisäksi kahteen käsittelylukuun. Ensimmäisessä käsittelyluvussa käsittelen keskiluokan sivistyneistön heräävää kiinnostusta lastenhuoltoon ja yhteiskunnallista äitiyttä ja erilaisia ideologioita. Lastentarha-aate rantautui Helsingistä Tampereelle. Hanna Rothmanin pioneerityö oli kansanlastentarhojen synnyn taustalla ja hänen ansiostaan tietoisuus asiasta levisi myös Tampereelle. Tampereella Naisyhdistys oli vahva toimija ja sen ansiosta perustettiin ensimmäinen lastenseimi Tampereelle. Luvussa käsittelen myös sanomalehdissä käytyä keskustelua.

Toisessa käsittelyluvussa käyn läpi valtion rahoitusta ja Sosiaalidemokraattisen Puolueen mukaantuloa keskusteluihin. Kunnat haluttiin vahvemmin mukaan lastentarhojen valvontaan ja rahoitukseen. Tässä luvussa pohditaan sisällissodan vaikutuksia lastenhuoltokysymyksiin ja Tampereen Lastensuojelulautakunnan syntyprosessia sekä lastentarhojen ja lastenseimien kunnallistamista.

---

⁵⁵ Heikkinen 2022, s. 12–15.

2. Keskiluokan sivistyneistö perusti kansanlastentarhoja ja lastenseimiä

2.1. Keskiluokan missio – yhteiskunnallinen äitiys ja kansannaisten valistus

Kirkot olivat vuosisatojen ajan heikommassa asemassa olevien ihmisten tuki ja turva. Auttamista ei nähty yhteiskunnan tehtävänä. Vuoden 1852 vaivaishoitolaki oli ensimmäinen yhteiskunnan hoitovelvollisuutta määrittelevä laki. Laki määritteli tarkasti vaivaishoitolain piiriin kuuluvat autettavat. Keskeisenä kriteerinä oli työkyvyttömyys. Työkykyisten aikuisten velvollisuus oli elättää itsensä ja perheensä. Seurakunnat olivat silti edelleen vastuussa käytännön järjestelyistä. Viljo Rasila kuvaa Tampereen historiassa asennoitumisen muutoksesta apua tarvitsevia kohtaan. Vastuu yhteiskunnan heikompiosaisten auttamisesta siirtyi persoonattomalle yhteiskunnalle, jota toteuttivat kunnan virkamiehet. Avun saanti ei ollut enää kiinni yksityisen ihmisen kristillisestä armeliaisuudesta.⁵⁶ Vaivaishoidon rahoitus saatiin jatkossa kunnan varoista eli pääsääntöisesti verotuloista.⁵⁷ Vuonna 1865 Keisarillisella asetuksella köyhäinhoito siirtyi seurakunnilta kuntien vastuulle.⁵⁸ Suomessa oli paikallishallinto, mikä poikkesi Venäjän muista alueista. Paikalliset asiat saatiin päättää paikallisesti. Kaupungin korkein elin oli kaupunginvaltuusto. Kunnallisvalta oli harvainvaltaa. Kaupungin varakkain väki, esim. tehtailijat, kauppiat, opettajat ja virkamiehet, saivat varallisuuden mukaisen äänimäärän. Mitä isommat tulot sitä enemmän ääniä oli käytettävissä.⁵⁹

Lastenhoitokysymyksessä yhdistyivät kaksi uutta näkökulmaa, ydinperhemalli ja äitiyden glorifiointi sekä kansannaisten valistus. Teollistuminen ja kaupungistuminen edesauttoivat uuden modernin ydinperhemallin syntyä, vaikka se ei yksin selitäkään perheideologian syntyä, varsinkaan Suomessa, jossa edelleen vielä 1900-luvun alussa 75 % väestöstä eli agraaritaloudessa. Ydinperhemallissa perheen muodostivat vanhemmat ja lapset, jotka eriytettiin palvelusväestä. Naisilla ja miehillä oli selkeät roolit. Naisen rooli perheessä oli suorittaa äitiyttä. Kai Häggman toteaa äitiyden ylistämisen saaneen jopa massiiviset suhteet. Perheen ylistys oli ylijäräinen ilmiö

---

⁵⁶ Rasila 1984, s. 476–477; Pulma 1987, s. 25, 31; Korppi-Tommola 1990, s. 13–14; Markkola 1994, s. 152–153; Annola 2011, s. 31.

⁵⁷ Rasila 1984, s. 479.

⁵⁸ Annola 2011, s. 32.

⁵⁹ Haapala 1995, s. 32–33.

kaikissa länsimaissa 1800-luvulla. Perheideologian sanansaattajiksi ryhtyi keskiluokkainen sivistyneistö⁶⁰, joka näin halusi vahvistaa asemaansa yläluokan ja työväenluokan välissä.⁶¹ Suomessa korostui työväestön äitien pakotettu työssäkäynti, koska miehen palkka ei riittänyt perheen elatukseen. Työläisperheen äiti joutui perheihanteen ja työssäkäynnin ristipaineeseen.⁶²

Perhe-ideologian näkyviä eurooppalaisia vaikuttajia ovat olleet Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) ja G.W.Hegel (1770–1831). Heidän näkemyksensä mukaan perhe oli yhteiskunnan peruspilari, jossa oli selkeä jako miehen ja naisen roolin välillä, mies kävi kodin ulkopuolella työssä ja naisen vastuulla oli koti. Nainen oli ennen kaikkea vaimo ja äiti. 1800-luvun lopulla yhdeksi keskeiseksi naisen roolin määrittelijäksi nousi John Stuart Mill (1806–1873), joka teoksessaan *Subjection of Women*⁶³ vaatii naisille samoja oikeuksia kuin miehillekin. Millin näkemyksen mukaan naisella oli yhteiskunnallisesti tärkeä tehtävä, mutta tämä tehtävä rajoittui kuitenkin pääasiassa kodin seinien sisäpuolelle.⁶⁴ Z.Topelius (1818–1898) ja J.V.Snellmann (1806–1881) olivat vahvasti sitä mieltä, että naisen tärkein kutsumus oli olla äiti ja huolehtia perheestään. Snellmannin mukaan kasvatus kuului nimenomaan kodille ja perheelle. Perhe oli ”*isänmaallisuuden ahjo*”, kehto pyyteettömälle isänmaanrakkaudelle. Tätä kehtoa tuli äidin keinuttaa eikä haaveilla kodin ulkopuolisesta maailmasta. He näkivät sivistyneen keskiluokan olevan sopiva ryhmä perheideologian edistämiseen uudenaikaisessa kehittyvässä kansalaisyhteiskunnassa aatellisen yläluokan ja kansan välissä.⁶⁵

Keskiluokkaisen naisen tärkein tavoite oli äitiys. Mikäli naisella oli vahva hengellinen vakaumus, hänen oli mahdollista seurata kutsumustaan ja toimia yhteiskunnan auttajana. Yhteiskunnallinen äitiys oli hyväksyttävää tietyissä tapauksissa. Yhteiskunnallinen äitiys tarkoitti toimimista köyhien

---

⁶⁰ Häggman määrittelee sivistyneistöön kuuluvaksi säätyihin kuuluvat aatelliset ja aatelittomat herrasväen perheet. Keskiluokka identifioitui nimensä mukaisesti yhteiskuntaluokkien keskelle, joista ylin aateli oli rajautunut pois. Keskiluokkaan kuuluivat myös virkamies- ja porvarisperheet. Määrittelyistä Häggman 1994, s. 25–26.

⁶¹ Ollila 1994, s. 64–65; Häggman 1994, s. 15, 18–19, 21–23, 25, 173, 219. Z. Topelius ja J.V.Snellmann korostivat naisen yhteiskunnallista tehtävää äitinä ja perheen huolehtijana. Tämä on nähty myös naisemansipaation uhan torjumisyrittäksenä. Häggman 1994, s. 169–172; glorifioitu äitiys, katso myös Hentilä & Kalliokoski & Viita, 2018, s.129.

⁶² Jallinoja 1983, s. 61; Lähteenmäki, 1995, s. 19; Hentilä & Kalliokoski & Viita 2018, s. s. 129; Kemppainen 2020 s. 82–85.

⁶³ Adeleine Ehrnrooth kirjoitti vuonna 1869 Helsingfors Dagbladetiin teoksesta esittelyn. Kirja ilmestyi suomeksi vuonna 1910 nimellä Naisen asema. Tiedot Lähteenmäki 2000, s. 32.

⁶⁴ Jallinoja 1983, s. 53–55; Häggman 1994, s. 173–175; Lähteenmäki 2000, s. 32; Gripenberg 2020, s. 100.

⁶⁵ Häggman 1994, s. 176–177, 181, 184; Jalava 2011, s. 77, 81–82.

ja erityisesti lapsien parissa. Naisasianaisen Lucina Hagmanin (1853–1946)⁶⁶ mukaan kansannaisen asema ja sivistys oli koko yhteiskunnan tärkein kehitystehtävä. Tämä ei ollut pelkästään naisia, vaan kansanasia. Sivistyneen keskiluokan naisten hyväntekeväisyystyö oli hyväksytympää kuin ansiotyö.⁶⁷ Johanna Annola kuvaa oivaltavasti kahta naiseuden arkkityyppiä: ”puuhakas Martta” ja ”harras, vaatimaton Maria” olivat hyväksytyjä kodin ulkopuolella olevia naistoimijoita.⁶⁸

Rouvasväenyhdistyksiä alettiin perustaa vuodesta 1847 lähtien useille eri paikkakunnille ympäri Suomea. Rouvasväenyhdistyksiin kuului sivistyneistön rouvia ja neitejä ja nimestään huolimatta aktiivisesti myös osa rouvien aviomiehistä, joten ne eivät olleet naisjärjestöjä sanan varsinaisessa merkityksessä Osa sivistyneistöön kuuluvista miehistä ihmetteli, miksi naiset työskentelivät yhdistyksissä ilman miehiään. Heidän mielestään ”vaivaishoito” ei kuulunut sivistyneistön naisten tehtäviin. Z. Topeliuksesta tuli Rouvasväenyhdistysten puolustaja. Hänen mukaansa nainen täytti siinä kutsumuksensa hoitamalla ja lohduttamalla ”elämän katkeraa kurjuutta”.⁶⁹ 1900-luvun alkuun tultaessa keskiluokkaiset naiset alkoivat osallistua myös ansiotyöhön. Ajanhenki oli muuttunut eikä ansiotyötä katsottu epäsopivaksi sivistyneistön naimattomille naisille. Sopivia olivat esim. opettajan, kansanlastentarhan kasvattajattaren, sairaanhoitajan ja köyhäinlaitosten johtajattarien ammatit.⁷⁰

Keskiluokkaisilla naisilla oli vahva missio ja tavoite opastaa ja jopa holhota alemman yhteiskuntaluokan naisia äitiyden ilmentämisessä, lasten kasvatuksessa ja perheen hoidossa. Kaikkein korkeimmalla sisarellisessa hierarkiassa toimivat naisasianaiset, jotka ohjailivat keskiluokan muita naisia yhteiskunnallisen äitiyden toteuttamisessa. Keskiluokan sivistyneistö koki

---

⁶⁶ Lucina Hagman oli pitkän linjan naisasianainen. Hän oli yksi vuoden 1907 ensimmäisistä kansanedustajista (Nuorsuomalainen Puolue). Hän toimi Naisliitto Unionin puheenjohtajana. Lucina Hagman oli opettaja, joka kannatti tyttöjen ja poikien yhtenäistä kasvatusta ja opettamista. Hän oli innokas fennomaani. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002705>.

⁶⁷ Jallinoja 1983, s. 64; Häggman 1994, s. 198–200; Lähteenmäki 1995, s. 20–22, 31; Markkola 2002, s. 11, 18, 214–215, 217; Annola 2011, s. 70; Markkola & Östman 2019, s.172.

⁶⁸ Annola 2011, s. 24, 78.

⁶⁹ Gripenberg 2020, s. 28; Pulma 1987, s. 37–40, 87–88; Hagner & Försti 2006, s. 28. Tampereen Rouvasväenyhdistyksistä, katso Markkola 1994, s.132. Suomen Naisyhdistys perustettiin vuonna 1884. Naisliitto Unioni erkaantui Naisyhdistyksestä vuonna 1892. Suomen ensimmäinen rouvasväenyhdistys perustettiin Viipuriin vuonna 1835. 1840-luvulla Suomeen perustettiin n. kymmenen yhdistystä. Kuuluisat kansallisen herätykseen saaneet Topelius ja Snellman toimivat myös Rouvasväenyhdistyksessä. Jallinoja 1983, s. 73; Lähteenmäki 2000, s. 30, 32 ja 33; Gripenberg 2022, s. 28.

⁷⁰ Jallinoja 1983, s. 64, 77, 84, 86; Annola 2011, s. 18, 70; Meretniemi 2011, s. 255. Diakoniatyö oli uusi naisille tarkoitettu työ. Siitä ei kuitenkaan maksettu palkkaa. Diakonissat saivat vähäistä taskurahaa, vaatteet ja ylläpidon. Diakoniatyö oli palkkatyön ja hyväntekeväisyystyön välimuoto. Katso Markkola 2002, s. 57–63.

omaavansa parhaimman tiedon ja taidon, mikä auttaisi työläisperheitä. Taustalla oli vilpitön auttamisen halu, mutta myös yhteiskunnallinen aspekti.⁷¹

Keskeinen naisasianainen Alexandra Gripenberg (1857–1913) vastasi aikalaisten kritiikkiin. Hänen mukaansa naisasiaa vastaan oli noustu mm. sosiaalidemokraattien riveistä. Sosiaalidemokraatit väittivät yläluokan naisten edustavan naisasiaa vain niin kauan, kun se edesauttoi yläluokan naisten etuja. Gripenberg korosti naisasian palvelevan ennen kaikkea työväestön naisia.⁷² Häggmanin mukaan keskiluokkainen sivistyneistö kohdisti yhteiskuntakritiikkinsä perheideologian kautta. Ihanne perheestä oli vallanväline, jonka avulla sivistyneistö määritteli hyvän elämän mallin muiden yhteiskuntaluokkien puolesta. Suomi tarvitsi vahvan kansakunnan ja tulevaisuus lepäsi perheiden harteilla.⁷³

Ideologisten vaikuttimien lisäksi keskiluokan sivistyneistön motiivina oli vilpitön auttamisen halu. Herätyksen tähän aiheutti ”köyhemmän kansan” imeväisikäisten pienokaisten kasvanut kuolleisuus. Erityisessä vaarassa olivat aviottomana syntyneet lapset. Aamulehdessä ilmestyi 27.5.1886 huolestunut kirjoitus *Meidän pienokaisemme*, jossa kirjoittaja analysoi monipuolisesti kuolleisuuden syitä ja auttamiskeinoja. Kirjoittaja kuvasi kuinka nuorimmat pienokaiset oli puettu vain ohueen ”paitaseen” ja he oleilivat kylmillä lattioilla. Pikkulapset jätettiin toisten lasten huoleksi vanhempien ollessa työssä tehtaassa. Puutteellinen ravinto, kylmyys, huono huoneilma, ahtaat asuinolot ja tietämättömyys olivat syynä pikkulasten joutumiseen ”Tuonen uhreiksi”.⁷⁴

Kirjoittaja nosti esille myös varattomuuden. Valistuksen ja ohjeiden tulisi olla sellaisia, että köyhillä olisi taloudelliset mahdollisuudet niitä noudattaa. Vaikka kansanäideillä olisi tieto ”lihaliemen ja kananmunan” terveysvaikutuksista, niin tieto ei ruoki nälkäisiä suita. Kirjoittaja uskoi lääkäreiden ja Duadecim-seuran⁷⁵ olevan oivallisempi valistajataho kuin nuorten opettajattarien, jotka olivat saaneet muutaman viikon koulutuksen ja ”lukeneet Abelinia”⁷⁶. Helpotusta köyhien perheiden

---

⁷¹ Sulkunen 1989, s. 83, 84, 85; Ollila 1994, s. 58–59; Lähteenmäki 2000, s. 39; Hagner & Försti 2006, s. 30; Annola 2011, s. 13, 16, 71, 251.

⁷² Gripenberg 2020, s. 86.

⁷³ Häggman 1994, s. 223.

⁷⁴ ”Meidän pienokaisemme”, Aamulehti, 27.05.1886, nro 63, s. 1–2; Työväestön asuinoloista ja lapsikuolleisuudesta, katso Pulma 1987, s. 75–76, 81; Markkola 1994, s. 148–149.

⁷⁵ Duadecim-seura on vuonna 1881 perustettu suomenkielinen lääkärikunnan järjestö. Se perusti vuonna 1889 Suomen Terveystieteiden lehden, jonka keskeisenä tehtävänä oli kansan valistaminen. Tiedot, Hietala 1992, s. 100, 105, 108 ja Korppi-Tommola 1990, s.18.

⁷⁶ Kirjoittaja viittaa teokseen Abelin, Hjalmar, (1875). *Lasten hoidosta ensimmäisinä elinvuosina*.

ahdinkoon hän uskoi löytyvän kansantajuisesta ja Suomen olosuhteisiin soveltuvasta lastenhoidon valistuskirjasta. Duadecim-seura voisi kirjan tehdä ja Kansanvalistusseura sen kustantaa. ”Kuntain ja kaikenmoisten seurain ja yhdistysten” avulla kirjaa saataisiin levitettyä.⁷⁷

Kirjoittaja luotti selkeästi lääkäreiden asiantuntijuuteen ja näki heidät terveellisen elämän ohjeistajina. Hän koki lasten ahdinon olevan enemmän lääketieteellinen asia kuin sosiaalipoliittinen. Hän korosti silti paikallisten olosuhteiden tärkeyttä ja toivoi siksi suomenkielistä valistuskirjaa. Lääkäreiden ja muiden asiantuntijoiden auktoriteetti tiedon jakamisessa ja soveltamisessa vahvistui yleisesti länsimaissa 1900-luvun alkuun tultaessa. Säätyvaltiosta muovautui väestövaltio, jonka keskeisenä motivaationa oli kansalaisten terveyden ja hyvinvoinnin vaaliminen sekä uuden, uljaan kansakunnan rakentaminen. Tiedettä hyödynnettiin myös sosiaalipoliittisissa tavoitteissa.⁷⁸

Kirjoittaja viittasi Tukholman Lastenhuoneessa toimineeseen lääkäriin Hjalmar Abeliniin ja hänen teokseensa *Lasten hoidosta ensimmäisinä elinvuosina* (1875). Teos oli saavuttanut suuren suosion Ruotsissa ja teoksen tavoitteena oli nimenomaan vähentää pienokaisten kuolleisuutta. Teoksen suomalainen kustantaja oli lisännyt kirjan alkuun lyhyen esipuheen, jossa hän vakuutti Abelin tietoa ja kokemusta ja toivoi näin hälventävänsä epäluuloisuutta teosta kohtaan.⁷⁹ Hjalmar Abelin oli huolissaan muun Euroopan tavoin imeväisikäisten kuolemista. Teos sisälsi prosenttiluvut Pohjoismaiden ja Keski-Euroopan maiden kuolleisuudesta. Hän näki kuolleisuuden suureen määrään syynä ”luonnottomat elintavat ja puuttuvan hoidon”. Abelin kirjoitti seikkaperäisesti pienten lasten hoidosta:

” [...] luonnollinen ravinto, raitis ja jos mahdollista on, päivän rinteinen asunto, puhtaus ja siisteys, sovelias vaatetus, järjellinen ja tolkullinen elämänjärjestys, alttiiksi antauva rakkaus ja hellyys, joka lämmittää, suloisesti hyväilee ja elähyttää, joka näkee ja aavistaa tarpeet, joka aikaisin keksii uhkaavan vaaran sekä lopuksi selvä tieto vanhemmilla velvollisuuksistansa lapsiansa kohtaan [...]”⁸⁰

Ohje toimisi hyvin vielä nykyäänkin, samoin kuin Abelin huomiot äidin henkisen ja fyysisen terveyden tärkeydestä ja äitien tukemisesta. Abelin korosti imetyksen merkitystä pienokaisen hyvinvoinnille ja selostikin asiasta useamman sivun verran. Kaikesta huokui vankka

---

⁷⁷ ’Meidän pienokaisemme’, Aamulehti, 27.05.1886, nro 63, s. 2.

⁷⁸ Ojakangas 1997, s. 20; Sulkunen & Niemi & Katajala-Peltomaa, 2016, s. 16.

⁷⁹ Abelin 1875, suomennetun teoksen kustantajan esipuhe.

⁸⁰ Abelin 1875, s. 12.

tutkimuksellinen ote ja asiantuntijuus. Abelin tiesi, mistä puhui.⁸¹ Aamulehden kirjoittaja oli silti oikeassa siinä, etteivät kaikki ohjeet olisi olleet tavallisen työväestön, saati köyhän kansan ulottuvilla, kuten voi seuraavasta ohjeesta havaita:

”[...] Puhdas liha, raakana hienoksi hakattu tai hienonnettu halstarilla paistettu, – ei kumminkaan voissa eikä rasvassa – pienissä ohusissa kakuissa [...]”⁸²

Tavallinen työläisperhe, saati köyhempi perhe ei ollut nähnyt edes unta lihasta ja voista. Ihmiset söivät hyvin yksipuolista ruokaa, lähinnä leipää ja perunaa. Ohjeiden arjesta poikkeava luonne saattoi lisätä kansan epäluuloisuutta niitä kohtaan. Niin kuin edellä huomioitiin, monipuolisen ruuan vaatimukset, vaatekertojen lukumäärä ja lastenkamarin moninaiset vaatimukset olivat mahdottomat toteuttaa. Sivistyneistö ja kansa elivät hyvin erilaisissa olosuhteissa ja arkitodellisuudessa. Abelinin teos onkin varmasti ensisijaisesti tarkoitettu keskiluokan sivistyneistön käyttöön. Hän huomioi muutamassa kohdassa köyhien kaupunkilaisten ahtaiden, terveydelle vaarallisten asuntojen ongelmallisuuden, mutta muutoin teos ei sisällä viittauksia köyhiin perheisiin.⁸³

Vaikka Aamulehden kirjoittaja käytti aikakaudelle tyypillistä, välillä erittäin vahvaa kieltä aviottomista lapsista ja heidän vanhemmistaan, hän oli selvästi huolissaan äitien ja lasten kärsimyksistä. Hän pohti kansan arjessa toimivia ratkaisuja. Hän oli huomioinut varattomuuden tuomat haasteet ja jopa kansan motivoinnin. Hän uskoi vakaasti, että valistus ja kontekstointi kansan arkeen veisi asiaa eteenpäin. Kirjoittaja uskoi kansakoulun ja sanomalehtien vahvistaneen kansan lukuintoa sen verran, että kansan äidit kiinnostuisivat valistuskirjan lukemisesta.⁸⁴ Kansanlastentarhat ja lastenseimet eivät vielä tässä vaiheessa kuuluneet keinovalikoimaan. Tampereella ei ollut vielä tuossa vaiheessa yhtäkään kansanlastentarhaa. Oletuksena ilmeisesti oli, että suurin osa perheiden äideistä hoitaa lapsensa kotona ja työssäkäynti koski nimenomaan yksinäisiä äitejä.

Uno Cygnaeus (1810–1888) on tullut meille tutuksi kansakoulun isänä, joka kannusti tyttöjen kouluttamista. Hän oli kiinnostunut myös nuorempien lasten kasvatuksesta ja kävikin tutustumassa senaatin rahoituksella 1850-luvun lopulla Hampurin pestalozzilais-fröbeliläistä⁸⁵, leikin ja

---

⁸¹ Abelin 1875, s. 12, 15–16, 19, 22–23, 27.

⁸² Abelin 1875, s. 55.

⁸³ Abelin 1875, s. 73, vaatetuksesta esim. s. 77, 81.

⁸⁴ ’Meidän pienokaisemme’, Aamulehti, 27.05.1886, nro 63, s. 2.

⁸⁵ Pestalozzilais-fröbeliläinen pedagogiikka perustui sveitsiläisen J.H. Pestalozzin (1746–1827) ja saksalaisen Friedrich Fröbelin (1782–1852) kehittämään ajatuksen kodinomaisesta hoito- ja kasvatuspaikasta. Molemmat korostivat äitiyttä ja

toiminnallisuuden avulla oppimista harjoittavaan lastentarhaan ja Dresdenin lastenseimeen. Cygnaeus oli vaikuttanut näkemästään. Saksalaiset lastentarhat kasvattivat lapsia Rousseau'n hengessä luonnonmukaisesti ja lapsen kehitysvaiheet huomioiden. Cygnaeus suositteli lastentarhojen perustamista suuriin kaupunkeihin ja hänestä oli tärkeää, että lastentarhat suunnattaisiin myös sivistyneistön lapsille. Hänen mielestään lastentarhojen perustamisen motiivina ei voinut olla pelkästään kansan lasten kasvattaminen ja sivistäminen. Cygnaeus korosti kasvatusalan ammattilaisten asiantuntijuutta kasvatuksessa. Kodin rinnalle nostettiin tiede ja asiantuntijuus.⁸⁶

Cygnaeus oli aikaansa edellä ja hänen ehdotuksensa oli radikaali, sillä sivistynyt keskiluokka ja yläluokka olivat perinteisesti kasvattaneet ja hoitaneet lapsensa kotona. Rouvasväenyhdistysten lastentarhat oli perustettu nimenomaan turvattomien lasten pelastamiseksi. Tavoitteena ei ollut kaikkien yhteiskuntaluokkien lasten yhteisestä rinta rinnan samassa paikassa tapahtuvasta sivistämisestä. Äitimyytti eli vahvana ja äitien perustehtävänä oli hoitaa kotia. Työväestön naiset olivat pakotettuja työssäkäyntiin, joten he tarvitsivat lapsillensa kodin ulkopuolista hoitoa. Cygnaeus ilmeisesti näki saksalaiset fröbeliläiset lastentarhat pedagogisina hoitopaikkoina eikä pelkästään sosiaalipoliittisina hoitolaitoksina. Kansakoululaitoksen suunnitelmatyö oli kuitenkin kiireellisempi ja tärkeämpi, joten fröbeliläiset lastentarhat saivat vielä odottaa.

Kaikki sivistyneistön keskeiset henkilöt eivät olleet yhtä innostuneita lastentarhoista kuin Cygnaeus. J.V. Snellman ei kannattanut Rousseau'n kasvatustilfilosofiaa lapsen luonnonmukaisesta kasvamisesta. J.V. Snellmannin mukaan lapsi tarvitsi vahvaa kotikasvatusta ja kuria tullakseen yhteiskuntakelpoiseksi jäseneksi eikä hän arvostanut fröbeliläisiä lastentarhojakaan. Snellman ei jakanut näkemystä lasten tasa-arvoisesta kasvattamisesta lastentarhoissa. Hänen mukaansa työläisperheen lapset tuli kasvattaa alusta alkaen siihen, että heidän elämänsä tulisi olemaan ankaraa raatamista karuissa olosuhteissa. Tätä elämää lapset eivät kestäisi, mikäli heidät päästettäisiin liian helpolla lastentarhassa.⁸⁷ Snellman ei tullut ajatelleeksi, että työväestön tarve kansanlastentarhoille nousi perheiden arjesta. Äidit eivät olleet työssä käynnin vuoksi kotona hoitamassa lapsiaan. Lapset olivat päivisin lähes heitteillä ilman turvallista hoitoa. Sivistyneistön ja työväestön arkitodellisuus

---

äidin antamaa opettavaista työkasvatusta. Lastentarha oli selkeästi koulusta erottuva leikkiin ja ikätasoiseen kasvattamiseen keskittyvä hoitolaitos. Katso, Välimäki 1999, s. 81–85; Meretniemi 2015, s.106. Henriette Schrader-Breyman (1827–1899) oli kansainvälisesti tunnettu pedagogi, joka yhdisti Pestalozzin ja Fröbelin pedagogiikat ja perusti Pestalozzi-Fröbel-Haus-seminaarin Berliiniin. Katso Hänninen & Valli, 1986, s. 45; Välimäki 1999, s. 87.

⁸⁶ Elsa Borenus, 'Lastentarhain yhteiskunnallinen ja kasvatuksellinen merkitys', Opettajain lehti: kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti, 27.06.1919, nro 26, s. 2; Pulma 1987, s. 42; Ojakangas 1997, s. 12–13; Jalava 2011, s. 85.

⁸⁷ Jalava 2011, s. 85–87, 89–90.

poikkesi huomattavasti toisistaan.

Ajatus sivistyneistön lasten sijoittamisesta kodin ulkopuoliseen hoitoon oli liian radikaali. Perhe ei kuulunut valtiolliseen piiriin ja toimintavaltaan. Snellmann korosti perhe-elämän tärkeyttä ja koki hyvin vahvana äitien roolin lastenkasvattajana. ”Naisemansipatsioni” oli Snellmannin mukaan kotien ja perheen tuho. Perheen romahdettua romahtaisi koko yhteiskunta. Naisten yhteiskunnallinen vastuu näkyi vaimon ja äidin roolien kautta. Samoilla linjoilla oli aatelissäätöön kuulunut yhteiskunnallinen vaikuttaja August Ramsay (1859–1943), joka näki pikkulastenkoulujen ja lastentarhojen ohittavan äitien perustehtävän. Hän jopa epäili kärkevässä kommentissaan seuraavaksi perustettavan imettämiskouluja.⁸⁸ Suurin Cygnaeuksen kriitikko oli kuitenkin F.L. Schauman, joka näki lastentarhat perheiden hajottajina, joissa lapset riistettiin heidän omilta äideiltään. Pahimmillaan tämä johtaisi äitien kiinnostuksen hiipumiseen omia lapsiaan ja perhettään kohtaan. Lastentarhat nähtiin kalliina ja naisten ansiotyötä ei pidetty sopivana. Karkeimmat lausunnot vertasivat lastentarhaan ”palkattuja naisia” epäsuorasti prostituoituihin.⁸⁹

Lastentarhatoiminta sai alkunsa ruotsinkielisen keskiluokan sivistyneistön piiristä. Keskiluokan neidit ja rouvat näkivät lastentarhatoiminnan hädänalaisten lasten huoltona ja suojeluna. Hanna Rothman (1856–1920) perusti vuonna 1888 Suomen ja Pohjoismaisten ensimmäisen uudenaikaisen fröbeliläiseen pedagogiikkaan perustuvan kansanlastentarhan⁹⁰ Helsinkiin. Hän uskoi vahvasti, että kansanlastentarhasta olisi suuri hyöty julkiselle kansan kasvatukselle.⁹¹ Helsingin väkiluku oli noussut nopeasti 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, koska Helsinkiin oli muuttanut paljon maaseudun työväestöä. Heikki Wariksen vuoden 1932 klassikkotutkimus kuvaa Helsingin työläiskaupunginosien nousua Pitkäsillan pohjoispuolella.⁹² Näillä kaduilla ja kujilla Hanna Rothman näki arjen haasteet ja alle kouluikäisten lasten ahdingon. Nälkä ja turvattomuus olivat alituisen läsnä.⁹³

---

⁸⁸ Jallinoja 1983, s. 67; Ojakangas 1997, s. 16–17; Jalava 2011, s. 85–87, 89–90; Gripenberg, 2020, s. 23–25, 107.

⁸⁹ Jalava 2011, s. 85–87, 89–90.

⁹⁰ Kansanlastentarha (folkbarntädgården) nimitys oli käytössä Helsingissä. Kansanlastentarha perustettiin työväestön lapsia varten. Nimellä haluttiin erottautua Hanna Rothmanin ensimmäisestä yläluokkalaisten perheiden lapsille tarkoitettusta kouluun valmistavasta lastentarhasta. Kansanlastentarhasta käytettiin myös nimitystä Helsingin Fröbel-laitos. Tampereella käytettiin pääasiassa nimitystä lastentarhat ja lastenseimet. Noin v. 1920 myös Helsingissä alettiin käyttämään nimeä lastentarha. Nimen muutoksesta Alander 1923, s. 161.

⁹¹ Rothman, Hanna, ’Kansan lastentarhoista’, Aamulehti, 07.11.1890, nro 259, s. 1; Rothman, Hanna, ’Kansan lastentarhoista (jatkoa)’, Aamulehti, 09.11.1890, nro 261, s. 1; ’Neiti Hanna Rothman ja kansan lastentarhat Helsingissä’, Koti ja yhteiskunta, 15.01.1891, nro 1, s. 10 (Suomen Naisyhdistyksen vuonna 1889 perustama lehti.); Sarlin, Bruno, ’Kaksi uranaukaisijaa’, Köyhäinlaitolehti: kunnallisen köyhäinhuollon ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattaja, 05.12.1913, nro 23, s. 4; Alander 1923, s. 11, 22.

⁹² Waris 2016, s. 31, 44. [Yhteisnide vuosien 1932 ja 1934 teoksista.]

⁹³ Alander 1923, s. 12.

Oppinsa Rothman oli hakenut Saksasta Berliinistä Pestalozzi-Fröbel-Haus'in lastentarha-seminaarista vuonna 1881.⁹⁴ Suomessa ei vielä ollut vastaavaa koulutusta tarjolla. Hanna Rothman toimi myöhemmin pioneerinä myös suomalaisen lastenhoidon kouluttajana. ”Kasvattajattaren” työ oli esimerkki puoliprofessionaalista ammatista, johon vaadittiin muodollista, mutta ei vielä akateemista koulutusta. Muita puoliprofessionaalisia ammatteja olivat opettajan, sairaanhoitajan ja sosiaalityöntekijöiden ammatit eli toisin sanoen naisvaltaiset alat.⁹⁵

Ongelmaksi muodostui varojen hankinta ja niinpä ensimmäinen lastentarha, joka avattiin vuonna 1883, olikin tarkoitettu varakkaampien yhteiskuntaluokkien ruotsinkielisille lapsille, joiden vanhemmat pystyivät maksamaan tarvittavat lukukausimaksut. Vaikka lastentarhatoiminta otettiin kiinnostuneesti vastaan, Rothman ei ollut tyytyväinen. Hänen kutsumuksensa oli nimenomaan hoitaa puutteessa eläviä lapsia, joiden äidit olivat köyhiä ja työn uuvuttamia. Molemmat vanhemmat olivat useimmiten töissä eikä työväen luokkaan kuuluvalla perheellä ollut mahdollisuutta palkata lastenhoitajaa. Hanna Rothman kuvasi kirjoituksessaan:

”Juuri näille yksikseen jätetyille raukoille tarjoaakin Fröbelin lastentarha toista kotia. Sinne woivat köyhät äidit wiedä lapsensa määrätiksi tunneiksi päivässä, kun itse ovat työssä.”⁹⁶

Rothman kiersi työväestön kortteleissa mainostamassa kansanlastentarhan toimintaa.⁹⁷ Useat ihmettelivät, miksi Rothman halusi välttämättä perustaa kansanlastentarhan laitakaupungin ”epäilyttävää laatua” oleville lapsille ”puhtaitten ja suloisten” sivistyneistön lasten sijasta.⁹⁸ Rothman oli näin ollen tyypillinen keskiluokkainen sivistyneistön naimaton nainen, joka halusi tuntea itsensä hyödylliseksi ja toteuttaa yhteiskunnallista äitiyttä.

Kansanlastentarhojen tärkein tehtävä oli tarjota turvallinen paikka alle kouluikäisille lapsille. Laitokset noudattivat alusta asti Rothmanin Saksassa opiskelemaa Fröbel-pedagogiikkaa. Kansanlastentarhan keskeisin tehtävä oli lastenkasvatus erotuksena kansakoulujen opetus-

---

⁹⁴ 'Neiti Hanna Rothman ja kansan lastentarhat Helsingissä', Koti ja yhteiskunta, 15.01.1891, nro 1, s. 10; Alander 1923, s. 10.

⁹⁵ Puoliprofessionaalisten ammattien määrittelystä, katso Annola 2011, s. 21–22.

⁹⁶ Rothman, Hanna, 'Kansan lastentarhoista', Aamulehti, 07.11.1890, nro 259, s. 1; Rothman, Hanna, 'Kansan lastentarhoista (jatkoa)', Aamulehti, 09.11.1890, nro 261, s. 1; 'Neiti Hanna Rothman ja kansan lastentarhat Helsingissä', Koti ja yhteiskunta, 15.01.1891, nro 1, s. 10; Alander 1923, s. 11–12.

⁹⁷ 'Neiti Hanna Rothman ja kansan lastentarhat Helsingissä', Koti ja yhteiskunta, 15.01.1891, nro 1, s. 10; Alander 1923, s. 11–12.

⁹⁸ Alander 1923, s. 11–12, 17.

tehtävästä. Lapsia oli ensimmäisenä toimintavuonna 68–73, mikä todisti kansanlastentarhan tarpeellisuuden. Yhteiskunnallista korkeantason vahvistusta saatiin Z. Topeliuksen taholta, kun hän kunnioitti kansanlastentarhaa osallistumalla ensimmäiseen joulujuhlaan. Topelius oli vahva äiti- ja perheideologian kannattaja, mutta näki kansanlastentarhan hyödyllisyyden ja tarpeellisuuden.⁹⁹ 1890 perustettiin jo toinen Rothmanin kansanlastentarha Sörnäisten¹⁰⁰ esikaupunkiin, missä asui n. 4000–5000 hengen työväestö.¹⁰¹

Hanna Rothman oli esimerkki uuden ajan naisesta, joka kouluttautui ulkomailla ja jolla oli kansainvälisiä suhteita. Hän ylläpiti koulutustaan opiskelemalla Saksassa useampaan otteeseen vuosien 1888–1910 aikana ja piti esitelmiä Pohjoismaissa.¹⁰² Hanna Rothman aloitti vuonna 1892 *lastentarhankasvattajatarnten valmistuskurssin*, jotta saataisiin äidillisiä kasvattajattaria muihinkin kaupunkeihin. Opetuskielenä oli ruotsi aina vuoteen 1905 saakka.¹⁰³ Helsingissä sekä kaupungin yläluokka että työväestö olivat pitkään täysin ruotsinkielisiä. Vuonna 1900 suomenkieliset kirivät ohii kaupungin suurimmaksi väestöryhmäksi (suomenkielisiä 50,7 %, ruotsinkielisiä 42,5 % ja muunkielisiä 6,8 %).¹⁰⁴

Kansanlastentarhoille oli kysyntää myös muissa teollisuuskaupungeissa. Koulutuksessa korostettiin äidillisyyttä, joka sopi hyvin yhteiskunnallisen äitiys-ideologian kanssa.¹⁰⁵ Tämän oli oppilas Minna Westerlund hyvin omaksunut. Vuoden 1899 kevätlukukauden lopulla hän puheessaan tiivisti elämänsuunnakseen: ”Übet geistige Mütterlichkeit!” ”Olkaa henkisinä äiteinä!”¹⁰⁶

Hanna Rothman oli itse täydellinen esimerkki yhteiskunnallisesta äitiydestä. Hän ei koskaan mennyt naimisiin eikä hankkinut omaa perhettä. Kansanlastentarha oli hänen perheensä. Hän

---

⁹⁹ Rothman, Hanna, ’Kansan lastentarhoista’, Aamulehti, 07.11.1890, nro 259, s. 1; Rothman, Hanna, ’Kansan lastentarhoista (jatkoa)’, Aamulehti, 09.11.1890, nro 261, s. 1; Alander 1923, s. 19–21.

¹⁰⁰ Waris kuvaa teoksessaan Sörnäisten työväestön kaupunginosan olleen köyhin ja asuinolojen olleen kaikkein haasteellisimmat. Waris 2016, s. 334.

¹⁰¹ Sarlin, Bruno, ’Kaksi uranaukaisijaa’, Köyhäinhoitolehti: kunnallisen köyhäinhoidon ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattaja, 05.12.1913, nro 23; Alander 1923, s. 23.

¹⁰² Alander 1923, s. 42.

¹⁰³ Alander 1923, s. 165.

¹⁰⁴ Waris 2016, s. 180–181.

¹⁰⁵ Sarlin, Bruno, ’Kaksi uranaukaisijaa’, Köyhäinhoitolehti: kunnallisen köyhäinhoidon ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattaja, 05.12.1913, nro 23; Alander 1923, s. 129.

¹⁰⁶ Alander 1923, s. 137–138. Lisähuomio sivun 137 alaviitteessä oli, että ”Nti Westerlund joutui sittemmin naimisiin”. Tämä tarkoittanee sitä, ettei hän kauaa ehtinyt toimimaan kansanlastentarhassa. Elisabeth Alanderin huomio saattaa näyttäytyä tietynlaisena pettymyksenä. Syyinä voi olla se, että Alander katsoi koulutuksen menneen hukkaan tai hänen mielestään koulutus, ammatti ja työ näyttäytyi yhteiskunnallisesti tärkeämpänä kuin naimisiin meneminen.

perusti pienen lastenkodin, järjesti kesäleiritoimintaa, järjesti äitikokouksia ja koulutusta. Häntä motivoi työhönsä uskonnollisuus ja vahva yhteiskunnallinen kutsumus ja auttamisenhalu.

Suurimmalle osalle kansanlastentarhojen lapsista hoito oli maksutonta, ja muutamat maksoivatkin vain yhden markan kuukaudessa. Saadut maksut eivät näin ollen kattaneet toiminnan kuluja. Rothman anoi avustusta Helsingin vähittäismyynti- ja anniskeluosakeyhtiön johtokunnalta ja Helsingin kaupunginvaltuustolta vedoten alle kouluikäisten työväenlasten ahdinkoon. Lapset olivat vailla huolenpitoa ja valvontaa vanhempien ollessa työssä ja isompien sisarusten ollessa koulussa. Kansanlastentarhan rahoitus tuli vuosina 1890–1913 asti anniskeluvoittovaroista ja tämän jälkeen lastentarhat siirtyivät Helsingin kaupungin vakituiseen tulo- ja menoarvioon. Kaupungin rahoituksesta huolimatta kansanlastentarhat pysyivät yksityisinä laitoksina.¹⁰⁷

2.2. Kansanlastentarha-aate rantautui Tampereelle

Tampere oli yksi maan suurimpia teollisuuskaupunkeja, jossa asui runsas tyväestö. Ongelmat olivat hyvin samansuuntaiset kuin Helsingin tyväestön kaupunginosissa. Tyväestö asui ahtaasti. Lapset olivat päivisin keskenään tai pihapiirin vanhemman naapurin hoivissa.¹⁰⁸ Lastentarhojen ja seimien toiminta alkoi myöhemmin kuin Helsingissä tai Turussa, joissa oli herätty lastenhuollon kysymyksiin aikaisemmin. Vuonna 1861 Helsingin Rouvasväenyhdistys (Fruentimmersföreningen) perusti Helsinkiin Suomen ensimmäisen lastenseimen. Fröbelin kasvatusperiaattein toimiva seimi perustettiin Jyväskylään vuonna 1866. Turun ensimmäinen fröbeliläinen lastentarha perustettiin vuonna 1868. Lastentarha oli yksityinen ja tarkoitettu pääasiassa varakkaille lapsille. Köyhien perheiden lapsille tarkoitettu lastentarha perustettiin Turkuun vuonna 1894 Turun Työväenyhdistyksen toimesta. Turun Työväenyhdistyksen lastentarha sai tukijan Säästöpankista, joka antoi 2000 markan alkupääoman, jotta toiminta saatiin alkamaan.¹⁰⁹ Kunnallista huoltoa ei ollut vielä järjestetty. Pitkään oli vallalla ajatus perheiden omasta vastuusta huolehtia lapsistaan. Tämä filosofia ja arjen realiteetit olivat ristiriidassa keskenään. Molempien vanhempien oli pakko

---

¹⁰⁷ Rothman, Hanna, 'Kansan lastentarhoista', *Aamulehti*, 07.11.1890, nro 259, s. 1; Rothman, Hanna, 'Kansan lastentarhoista (jatkoa)', *Aamulehti*, 09.11.1890, nro 261, s. 1; Alander 1923, s. 110.

¹⁰⁸ Katso esim. Rasila 1984, Haapala 1986 ja Markkola 1994.

¹⁰⁹ Lastenseimien ja lastentarhojen perustamistiedot, katso Hänninen & Valli 1984, s. 22; Pulma 1987, s. 91. Turun lastenseimistä ja lastentarhoista, katso Remmer 1989, s. 54–56, 63, 66–67. Useimmiten lastentarhoja perustivat Rouvasväenyhdistykset tai Naisyhdistykset. Turku näyttyy erityisenä Työväenyhdistyksen perustaessa ensimmäisen lastentarhan. Lastentarha oli kaksikielinen.

käydä töissä taatakseen toimeentulon perheelleen ja näin ollen he eivät voineet hoitaa päivisin lapsiaan.

Tampereella toimi 1880-luvulla kaksi nk. rouvasväenyhdistystä, jotka tekivät hyväntekeväisyystyötä ja heidän tavoitteenaan oli auttaa ja valistaa tamperelaisia työläisperheitä. Vuonna 1866 perustettiin Tampereen Rouvasväenyhdistys ja vuonna 1890 Tampereen Naisyhdistys¹¹⁰, joka kuului osana Suomen Naisyhdistykseen. Tampereen naisyhdistyksen tärkeimpänä tehtävänä oli työväennaisten olosuhteiden parantaminen.¹¹¹ Tämä oli tyypillistä keskiluokan sivistyneistön sisarellista ja hierarkkista, jopa holhoamiseen sortuvaa valistustyötä. Tampereella toimi myös työväenyhdistyksen naisosasto, joka perustettiin vuonna 1900. Tampereella oli useita muitakin järjestöjä, joihin naiset aktiivisesti osallistuivat.¹¹²

Hanna Rothman oli onnistunut työssään Helsingissä ja hän oli saanut toteuttaa kutsumustaan. Hänen kansanlastentarhojensa toimintamalli oli esimerkkinä uusille kansanlastentarhoille. Marraskuussa 1890 Rothman suuntasi kulkunsa Tampereelle levittääkseen kansanlastentarhan aatetta. Hanna Rothmanin aisapari Elisabeht ”Betty” Alander (1859–1940)¹¹³ ei kerro teoksessaan tarkasti ketkä olivat kutsuneet Hanna Rothmanin Tampereelle. Hanna Rothman oli tekemisissä ”asianosaisten” kanssa, mutta tämän enempää asiaa ei avattu. Pirjo Markkola toteaa, että työläiskotien lasten ahdinko kuului Tampereen Naisyhdistyksen keskeisiin kysymyksiin 1890-luvulla. Tampereen Naisyhdistys perustettiin vasta 20.11.1890.¹¹⁴ Kutsujina saattoi olla ollut tulevia Tampereen Naisyhdistyksen jäseniä esim. tuleva varapuheenjohtaja Ida Yrjö-Koskinen. Hän oli Hanna Rothmanin työparin Elisabet ”Betty” Alanderin perhetuttu. Hanna Rothmanin kirjoitus ilmestyi Aamulehdessä 7. ja 9.11. Tarkkaa varmuutta ei ole siitä oliko hän lähettänyt kirjoituksensa jo etukäteen vai onko se kirjoitettu Tampereella vierailun aikana.

---

¹¹⁰ Tampereen Rouvasväenyhdistys, Tampereen Naisyhdistys ja Suomen Naisyhdistys (perustettu 1884) katso esim. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1909; Naisyhdistyksen perustamista harrastava nainen, ’Aamulehden toimitusta pyydetään ottamaan lehteensä seuraava. Kehoitus Tampereen naisille’, Aamulehti, 20.11.1890, nro 270, s. 1–2; Aamulehti, 22.11.1890, nro 272, s. 2.

¹¹¹ Markkola 1994, s.132–133.

¹¹² Lista Tampereella toimineista järjestöistä, katso esim. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1909.

¹¹³ Elisabeth ”Betty” Alanderista elämänvaiheista enemmän, Hänninen & Valli 1984, s. 68–70; Mertniemi 2015, s. 124–142.

¹¹⁴ ’Naisyhdistyksen perustamista harrastava nainen, ’Aamulehden toimitusta pyydetään ottamaan lehteensä s. 2; seuraava. Kehoitus Tampereen naisille’, Aamulehti, 20.11.1890, nro 270, s. 1–2; Aamulehti, 22.11.1890, nro 272, Markkola 1994, s. 207.

Hanna Rothman aloitti artikkelinsa, *Kansan Lastentarhoista*, korostamalla äidin ja kodin roolia lapsen keskeisimpinä kasvattajina. Lapsen kehitykselle oli hyvästä toiminta ja leikki. Lapsi oppii parhaiten matkimalla isompien lasten ja aikuisten toimintaa. Hän kritisoi äitejä, jotka kiirehtivät liian aikaisin aakkosten ja ikätasoon sopimattomien ilmiöiden opettamista lapsilleen. Käytännön töiden leikinomainen harjoittelu puolestaan ei aiheuttaisi ennen aikaista kypsymistä, kuten hän tekstissään ilmaisi:

”[...] ei lapselle koskaan tyrkytetä enemmän kuin se vaatii ja voi sulattaa [...]”¹¹⁵

Lapsille opetettiin kansalaiselämän perusteet. He oppivat järjestystä, puhtautta, säästäväisyyttä ja ”vertaamistaitoja”. Hanna Rothman vetosi tamperelaisiin lukijoihin kertomalla seikkaperäisesti kansanlastentarhojen toiminnasta. Lapset leikkivät, liikkuivat, piirsivät, askartelivat, harjoittelivat kotitöitä siivoamalla ja pöytää kattamalla. Lapset saivat terveellistä ruokaa ja kylpyjä. Lastentarhassa ei ollut omaa kylpylaitosta, mutta Helsingissä lastentarhat saivat lähimmästä yleisestä saunasta oman kylvemisvuoron. Hanna Rothman tiesi jo entuudestaan Helsingistä, että aluksi oli vaikeaa saada työväestön perheet luottamaan uusiin kansanlastentarhoihin ja niissä tehtävään hyödylliseen toimintaan. Hän ymmärsi, että samat ennakkoluulot löytyisivät myös Tampereelta. Helsingiläinen sivistyneistön edustaja ei välttämättä vaikuttanut uskottavalta. Kansanlastentarhojen kaikki lapset kuuluivat työväenluokkaan. Suurelle osalle hoito oli maksutonta ja muutamat maksoivat vain yhden markan kuukaudessa. Hanna Rothman jatkaa vetoamistaan:

”Lasten suuri luku osoittaa, että köyhät äidit panevat suurta arwoa sille awulle, jota heille näin tarjotaan”¹¹⁶

Hanna Rothman korosti Tampereen ”lukuista” työväestöä. Tampereelle tuli herättää ajatus kansanlastentarhojen perustamisesta. Hanna Rothman totesi aikakauden suuren innostuksen kansansivistykseen. Hänen mukaansa koulut eivät yksin riitä lasten kasvattamiseen. Osa lapsista oli ehtinyt oppia haitallisia tapoja ennen kouluun tuloa. Niissä kodeissa, joissa lasten varhainen kasvatus ei ollut mahdollista työssä käynnin, köyhyyden tai muiden haasteiden takia, on lapset otettava ”yleiseen kasvatukseen”. Lasten kasvattaminen rehellisiksi ja siveellisiksi kansalaisiksi oli yhteiskunnan tärkein tehtävä.¹¹⁷

---

¹¹⁵ Rothman, Hanna, 'Kansan lastentarhoista', Aamulehti, 07.11.1890, nro 259, s. 1.

¹¹⁶ Rothman, Hanna, 'Kansan lastentarhoista', Aamulehti, 07.11.1890, nro 259, s. 1; Rothman, Hanna, 'Kansan lastentarhoista (jatkoa)', Aamulehti, 09.11.1890, nro 261, s. 1.

¹¹⁷ Rothman, Hanna, 'Kansan lastentarhoista', Aamulehti, 07.11.1890, nro 259, s. 1; Rothman, Hanna, 'Kansan lastentarhoista (jatkoa)', Aamulehti, 09.11.1890, nro 261, s. 1.

Lastentarha-asia näyttäytyi tärkeänä, sillä jo 11.9.1890 Aamulehdessä mainitaan jälleen lastentarhat. Nimimerkki *W.P.* kirjoitti pitkän matkaraportin Pohjoismaisesta koulukokouksesta. Vaikka suurin osa kokouksessa käsiteltävistä asioista liittyi kouluihin, pikkutarkan selonteon joukossa mainittiin Tanskassa olevan jo 60 lastentarhaa.¹¹⁸ Kyse oli ylijärjestyksestä, joka koskettaa kaikkia teollistuvia maita. Tietoja ja hyväksi havaittuja käytänteitä jaettiin vastaavissa kokouksissa.

Tampereella innostuttiin asiasta ja nähtiin kansanlastentarhat tarpeellisena.¹¹⁹ Kansanlastentarhan perustamisesta tehtiin kustannusarvio, mutta valtuusto piti hanketta liian kalliina. Ongelmaksi muodostui myös ”kasvattajattarien” Suomessa järjestettävän koulutuksen puute. Rothman oli kouluttautunut Saksassa, mutta tähän ei ollut kaikilla mahdollisuutta ja koulutusta olisi pitänyt järjestää Suomessa. Näin ollen Tampereen kansanlastentarha sai odottaa vielä vuoroaan noin kymmenen vuotta.¹²⁰

Kansanlastentarha toiminta oli suunnattu nimenomaan työväestön lapsille. Siellä järjestettiin myös äitikokouksia, joissa valistettiin ja opastettiin työläisäitejä lasten- ja kodinhoidossa. Äitikokousten katsottiin vahvistavan äitien luottamusta kansanlastentarhan toimintaan.¹²¹ Tämä oli keskiluokan sivistyneistön projekti. Työväestön äideille haluttiin opettaa keskiluokkainen kodin malli. Näin lapsuuden normiksi tuli porvarillinen lapsuuden käsitys.¹²² Hanna Rothmania ajoi varmasti vilpitön auttamisen halu. Hän koki kutsumukseksi kansan sivistämisen. Ennen sisällissotaa sivistyneistön motiivina oli kansallisromanttinen ja nationalistinen herääminen, jossa suomalainen kansa haluttiin sivistää ja pelastaa köyhyydestä ja kurjuudesta. Suomi haluttiin nostaa kansakuntien joukkoon.¹²³

Kuten edellä on kerrottu, Hanna Rothman kävi Tampereella vuonna 1890 puhumassa kansanlastentarhan perustamisesta tamperelaisen työväestön lapsille. Tässä vaiheessa asia kaatui Suomessa järjestettävän koulutuksen puutteeseen. Varmasti syynä oli myös rahoituksen hankkiminen. Tampereen kaupunki ei ollut valmis vielä tässä vaiheessa rahoittamaan kansanlastentarhaa. Yksi syy saattoi olla asian uutuus. Valtuustossa pohdittiin, miksi juuri nyt

---

¹¹⁸ W.P., 'Pohjoismaiden kuudennesta koulukokouksesta Kööpenhaminassa', Aamulehti, 11.09.1890, nro 210, s. 1–2.

¹¹⁹ Alander 1923, s. 37.

¹²⁰ Alander 1923, s. 37.

¹²¹ Alander 1923, s. 59.

¹²² Meretniemi 2011, s. 253; Meretniemi 2015, s. 29.

¹²³ Nationalismista, katso esim. Koski, 2011; Sulkunen & Niemi & Katajala-Peltomaa, 2016, s. 22–23; Annola 2016, s. 138.

tarvittaisiin tämänkaltaista laitosta. Tampereella oli paljon muita laajempaa väestönosaa koskevia hankkeita, joihin niukat resurssit tuli suunnata.¹²⁴ Hanna Rothman edusti ruotsinkielistä sivistyneistöä, mikä saattoi myös näyttäytyä Tampereella vieraana. Toisaalta kaupungin oma keskiluokka oli osittain ruotsinkielistä. Työväestö oli suomenkielistä.

Noin kolmen kuukauden kuluttua Rothmannin vierailun jälkeen helmikuussa 1891 Tampereen Naisyhdistyksen Ida Yrjö-Koskinen ehdotti lastentarhan perustamista. Hän perusteli ehdotustaan korkealla imeväiskuolleisuudella ja äitien tietämättömyydellä. Yrjö-Koskinen argumentoi samalla tavoin kuin *Aamulehti* jo vuonna 1886 ja Hanna Rothman vuonna 1890. Lapset olivat päivät huonossa hoidossa naapurissa, kun äidit olivat työssä.¹²⁵ Tampereen Naisyhdistys halusi auttaa työssäkäyvien ”kansannaisten” perheitä. Lastenseimi olisi tässä suureksi avuksi. Lastenseimi oli tarkoitettu pienokaisille. Äidit voisivat hankkia varoja perheen elatusta varten eivätkä joutuisi turvautumaan vaivaishoittoon. Naisyhdistys keskusteli hankkeesta laajasti 1896. Ongelmaksi muodostui riittävä varojen puute. Naisyhdistys ei pystynyt keräämään tarpeeksi yksityistä pääomaa.¹²⁶ Liekö syynä ollut Tampereen väestörakenne. Tampereella ei ollut yhtä paljon keskiluokkaista sivistyneistöä, joilta olisi voinut kerätä avustuksia niin kuin esimerkiksi Helsingissä.¹²⁷

Yhtenä syynä asian hitaaseen edistymiseen Naisyhdistys koki myös Työväenyhdistyksen kannatuksen puutteen. Naisyhdistys halusi tehdä yhteistyötä työväenyhdistyksen kanssa. Mikäli työväki ei lastenseimeä kannattaisi, ei sinne tulisi lapsiakaan. Myönteisen kannan saaminen ei ollut itsestään selvää. Osa työväenyhdistyksen miehistä epäili, etteivät äidit jaksaneet ravata kodin ja lastenseimen välillä aamuin illoin, vaan mieluummin antaisivat lapsensa täysihoitoon. *Tampereen Sanomissa* oli ilmoitus 2.10.1896, jossa kerrottiin Tampereen Työväenyhdistyksen kuukausikokouksessa olevan esitelmän ja keskustelua lastenseimestä. Hanke oli mitä ilmeisimmin kiinnostava ja siihen haluttiin tutustua tarkemmin.¹²⁸ Naisyhdistys toivoi myös, että

---

¹²⁴ Kertomukset Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuosina 1892–1900 sisältävät kaikki kaupungin hankkeet.

¹²⁵ ’Meidän pienokaisemme’, *Aamulehti*, 27.05.1886, nro 63, s. 1–2; Helsingius 1907, s. 16; Markkola 1994, s. 207–208.

¹²⁶ *Aamulehti*, 19.03.1896, nro 66, s. 2; ’Kertomus Tampereen Naisyhdistyksen toimesta vuonna 1896’, *Aamulehti*, 24.02.1897, nro 45, s. 3; Tampereen Sanomat, 03.12.1899, nro 282, s. 2–3.

¹²⁷ Tampereen väestörakenteesta kertoo mm. se, että enimmillään Tampereen Rouvasväenyhdistyksessä (vuonna 1893) oli vain 133 jäsentä eli n. 0,2 % väestöstä. Tiedot, Saarinen 1994, s. 36. Sivistyneistöä ja varsinkin aktiivisia toimijoita oli melko vähän.

¹²⁸ *Aamulehti*, 19.03.1896, nro 66, s. 2; Tampereen Sanomat, 02.10.1896, nro 114, s. 1; *Aamulehti*, 04.10.1896, nro 231, s. 2; Markkola 1994, s. 208.

Työväenyhdistys olisi osallistunut lastenseimen kustannuksiin, koska toiminnan tarkoitus oli nimenomaan tukea työväestön lapsia. Näin ei kuitenkaan toiveista huolimatta käynyt.¹²⁹

Lastenseimen tarpeellisuudesta kirjoitettiin *Aamulehdessä* 4.10.1898. Suurimpana huolena oli jälleen imeväisikäisten kuolevaisuus. Edellisenä vuonna 1897 oli syntynyt 1043 lasta, joista suurin osa oli syntynyt köyhien perheeseen ja heistä 10 % oli aviottomia lapsia. Saman vuoden aikana kuoli 257 alle viisivuotiasta lasta. Kulkutaudit eivät kyseisenä vuonna riehuneet kaupungissa, joten se ei selitä kuolleiden määrää. Kirjoittaja kiinnitti huomiota siihen, että Tampereella kuoli suurempi määrä pienokaisia kuin Helsingissä, vaikka Tampereella asui ainoastaan yksi kolmasosa Helsingin väkiluvusta. Helsingissä oli runsaasti työväestöä, joiden olosuhteet olivat myös melko vaatimattomat. Silti tamperelaisia pienokaisia kuoli enemmän. Syiksi kirjoittaja luetteli samat jo aikaisempina vuosina listatut asiat: köyhyys, ahtaat asunnot, huono ilma, äitien pakotettu työssä käynti. Lapset olivat päivisin huonossa hoidossa, jossa osaamattomuus ja tietämättömyys aiheutti sairauksia ja onnettomuuksia. Äidit työskentelivät levottomin mielin huolehtien pienokaisistaan.¹³⁰

Heikoimmassa asemassa olivat yksinäiset äidit aviottoman lapsensa kanssa. Kukaan ei ottanut heitä asumaan ja oman huoneen ja hoitajan palkkaaminen oli kallista. Lopulta lapsi joutui kokonaan vaivaistaloon. Lastenseimi toimisi ennaltaehkäisevänä hoitona ja säästäisi kaupungin varoja tulevaisuudessa. Kirjoittaja totesi Tampereen Naisyhdistyksen olevan aikeissa perustaa lastenseimen, mikäli kaupunki antaisi tarvittavat varat. Kirjoittaja perusteli ja vetosi tunteisiin ja lopetti artikkelin toteamalla:

” Warmaa on kumminkin, että äiti joka lastansa rakastaa on kiitollinen sydämen pohjasta, jos joku hänen pienokaistaan hellii. Jos lastenseimi voittaisi tämän tunnustuksen, niin olisi se siunaukseksi paikkakunnalle.”¹³¹

Seitsemän vuoden kuluttua Hanna Rothmanin vierailun jälkeen 15.10.1898 Tampereen ensimmäinen pienokaisten lastenseimi avasi ovensa.¹³² Tosin Rothman oli fröbeliläis-henkisten kansanlastentarhojen perustamisen kannalla, mutta tämä sai vielä Tampereella odottaa.

---

¹²⁹ 'Lastenseimen vuosikertomus v. 1898–1899', *Aamulehti*, 29.11.1899, nro 278, s. 3.

¹³⁰ 'Lastenseimen tarpeellisuudesta Tampereella', *Aamulehti*, 01.04.1898, nro 75, s. 2.

¹³¹ 'Lastenseimen tarpeellisuudesta Tampereella', *Aamulehti*, 01.04.1898, nro 75, s. 2.

¹³² *Aamulehti*, 24.02.1897, nro 45, s. 3; Tampereen Sanomat, 08.04.1897, nro 55, s. 2; Tampereen Sanomat, 16.10.1898, nro 239, s. 2; 'Lastenseimen vuosikertomus v. 1898–1899', Tampereen Sanomat, 03.12.1899, nro 282, s. 2–3; Markkola 1994, s. 208. Päivämääräksi on merkitty joko 15.10.1898 tai 17.10.1898.

Lähdeaineistossa, Tampereen kaupungin hallinnon toimintakertomuksissa ja sanomalehdissä, käytetään sekaisin kansanlastentarhan ja lastentarhan nimityksiä. Kansanlastentarha kirjoitettiin toisinaan erikseen kansan lastentarha. Hanna Rothmanin kansanlastentarha oli tarkoitettu kansan eli työväestön ja köyhien kansalaisten lapsille. Kyse oli sosiaalisesta huoltotyöstä. Tampereella avasi ovensa jo 1.2.1887, eli reilu kymmenen vuotta aikaisemmin, Julia Molinin yksityinen lastentarha pienemmille ja suomenkielinen valmistava koulu isommille lapsille. Julia Molin oli opiskellut *Aamulehden* mukaan Helsingissä teoriaa ja käytäntöjä pidemmän ajan kuluessa. Molin hyödynsi lastentarhassaan Fröbelin ideologian mukaista lasten luonnollisella tavalla, toiminnallista työn ja leikin kautta oppimista. Tämä lastentarha ei toiminut kansan lasten huoltona, vaan tarjosi kaksi tuntia päivässä opetusta koulun aloitusta helpottaakseen.¹³³

Lastentarha oli tarkoitettu neljävuotiaista ylöspäin oleville lapsille. Julia Molin perusteli lastentarhan ja valmistavan koulun tarvetta äitien ajanpuutteella,

”sillä moni äiti, jolla ei ole aikaa itse opettaa lapsiaan, on tähän asti ollut pulassa tämmöisten laitosten puutteesta, kunnes säätyennakkoluulot ehtivät siksi hävitä, että kansakoulu kelpaa antamaan opinalkeet kaikille kansanluokille.”¹³⁴

Julia Molinin laitosten toiminta kustannettiin kokonaan lukukausimaksuilla ja hyväntekeväisyysvaroilla. Näin voi päätellä siitä, ettei hänen nimissään ole anottu varoja Tampereen Kaupungin valtuustolta. Julia Molin ilmoitti *Aamulehdessä* ja *Tampereen Sanomissa* säännöllisesti useamman vuoden ajan, mikä todistaa laitosten tarpeellisuuden ja kannattavuuden. Vuonna 1893 Neiti E. Hollander anoi Tampereen kaupungin anniskeluvoittovaroista avustusta lastentarhan perustamista varten. ”Waltuusmiesten” kokous hylkäsi hakemuksen. Täysin ei käy selville, oliko kyse Julia Molinin lastentarhan kaltaisesta laitoksesta vai köyhien perheiden lapsille tarkoitettusta kansanlastentarhasta. Tampereen kaupunki ei ollut valmis uhraamaan vähäisiä varojaan lastentarhatoimintaan.¹³⁵

Kipinä Tampereen Naisyhdistyksen lastenseimen perustamiseen oli saatu Helsingistä. Lastenseimen avaus oli pitkän, useita vuosia kestäneen, prosessin tulos. Epäilijöitä oli riittänyt niin työväestön keskuudessa kuin asiantuntijoissakin. Lastenseimen vuosikertomuksessa mainittiin asiantuntijoiden kertomista vaaroista ja vastuksista, jotka osaltaan olivat vaikuttaneet siihen, että lastenseimiasia oli

---

¹³³ ’Pienten lasten koulu ja lapsitarha’, *Aamulehti*, 07.12.1886, nro 146, s. 3.

¹³⁴ ’Pienten lasten koulu ja lapsitarha’, *Aamulehti*, 07.12.1886, nro 146, s. 3.

¹³⁵ ’Tampereen uutisia. Waltuusmiesten kokouksessa’, *Tampereen Sanomat*, 24.05.1893, nro 60, s. 2.

jäänyt hautumaan. *Aamulehti* siteerasi vuosikertomusta, mutta ei avannut, keitä nämä vastustajat olivat ja mikä oli epäilyjen motiivi. Lehdissä oli asiasta monipuolisesti selostettu ja haluttu näyttää uusi asia myönteisessä valossa. Asian esillä pitämisen motivaationa oli myös varojen hankinta. Seimen tuli kattaa menonsa yksityisillä avustuksilla. Perheet maksoivat hoidosta vain nimellisen 20:n pennin päivämaksun. Tampereen Naisyhdistys toivoi lastenseimen perustamisesta asti, että Tampereen kaupunki osallistuisi myös kustannuksiin, hyödynsihän toiminta kaupunkia. Satsaus lastenseimeen säästi köyhäinhoidon varoja myöhemmin. Keväällä 1898 Naisyhdistys sai Tampereen kaupungin anniskeluvoittovaroista 3000 markan avustuksen.¹³⁶

Vaikka lastenseimestä oli keskusteltu lehdistössäkin jo useampi vuosi, niin aluksi ajateltiin, että seimi oli tarkoitettu vain aviottomille lapsille. Työväestön aviovaimot eivät näin ollen tuoneet lapsiaan hoitoon, vaikka tarvetta olisi ollut. Epätietoisuuden korjaannuttua, lastenseimestä tuli menestys ja lapsia olisi tullut enemmän kuin paikkoja oli saatavilla. Hoidettavat lapset olivat kolmen viikon ikäisestä kolmevuotiaisiin. Nämä lapset olivat kaikkein huonokuntoisimpia.¹³⁷ Lastenseimellä oli vallitsevia käsityksiä muokkaava tehtävä. Naisyhdistyksen piti vakuuttaa loputkin sivistyneistön epäilijöistä, että työväestön lapsille kannatti kustantaa hoitopaikka, koska se tulisi hyödyntämään koko yhteiskuntaa. Sen piti vakuuttaa myös työväestö lastenseimen tarpeellisuudesta. Osa työväestöstä oli sitä mieltä, että kuka tahansa nuori tyttö tai vanha isoäiti selviäisi pikkulasten hoidosta. Kuten Markkola teoksessaan osuvasti kirjoittaa:

”Keskiluokan naisten ristiretki paremman lastenhoidon puolesta oli suunnattu tätä käsitystä vastaan.”¹³⁸

Käytäntö osoitti, että lastenseimen perustaminen oli enemmän kuin tarpeellinen toimi. Puolentoista vuoden jälkeen Naisyhdistys oli törmännyt tilanteeseen, jossa osa lapsista tarvitsikin hoitoa myös illan ja yön aikana. Tätä varten lastenseimeä ei ollut suunniteltu. Naisyhdistys pohti hyvin seikkaperäisesti kokouksessaan 18.5.1900 yöhoidon tarpeesta. Osa lapsista oli niin huonokuntoisia, ettei heitä pystytty siirtämään, oli tilanteita, joissa äiti sairastui tai jopa kuoli ja lapsi jäi turvattomaksi. Näissä perheissä köyhyys ja huono-osaisuus oli kaikkein suurinta. Lastenseimi oli

---

¹³⁶ ’Lastenseimen vuosikertomus v. 1898–1899’, *Aamulehti*, 29.11.1899, nro 278, s. 3. Naisyhdistys anoi valtuustolta alunperin 4500 mk avustusta.

¹³⁷ ’Lastenseimen vuosikertomus v. 1898–1899’, *Aamulehti*, 29.11.1899, nro 278, s. 3.

¹³⁸ Markkola 1994, s. 208.

käytännössä muuttunut tilapäiseksi turvataloksi (orpokoti). Naisyhdistyksellä ei ollut varoja laajentaa toimintaansa. Kaupungin keinovalikoimiin kuului ainoastaan vaivaistalo ja lastenseimi.¹³⁹

Yleinen mielipide oli kääntynyt sille kannalle, ettei pienokaisten paikka ollut vaivaistalossa. Lapset tarvitsivat oman kodinomaisen paikan. Lapsi ei pystynyt toimimaan ikätasoisesti, kun kaikilla hoidettavilla oli samat rutiinit eikä lapsia erikseen huomioitu. Lapset oppivat huonoja tapoja. Etsittiin myös yksityisiä hoitajia, mutta tämäkään ei ole ollut täysin ongelmatonta. Osalla ei välttämättä ollut ”sydän mukava”, vaan raha oli ainoa motiivi. Vanhemmat pelkäsivät lastensa vaivaisapua, koska apu vaadittiin maksettavaksi heti takaisin, kun se vain mitenkään oli mahdollista. Näin ollen vanhemmat mieluummin jättivät avun vastaanottamatta ja lapset jäivät huonolle hoidolle. Naisyhdistys toivoi yksityisten henkilöiden ja yhdistysten osallistuvan enemmän köyhäinhoidon kustannuksiin ja vapaaehtoisina hoitamaan lapsia. Naisyhdistys toivoi, että naiset voisivat osallistua enemmän myös köyhäinhoidon johtokuntaan ja voisivat ryhtyä köyhäinhoidon viranomaisiksi. Tämä kasvattaisi kiinnostusta ja tietoa osallistua mm. köyhien lasten hoitoon ja auttamiseen.¹⁴⁰

Aamulehti piti fröbeliläiset lastentarhat esillä sivuillaan. 26.10.1900 ilmestyi pitkä artikkeli helsinkiläisen Elisabeth ”Betty” Alanderin Turussa pitämästä esitelmästä, jota kuuntelemaan oli saapunut yli sadan hengen yleisö. Nimimerkki *U.S.*, Aamulehden päätoimittaja Urho Savisaari,¹⁴¹ korosti Alanderin pitkää kokemusta lastentarhoista. Alander oli esitelmässään korostanut äidin vaiston ja tiedollisen sivistyksen vahvistamista, ennen kuin äiti oli kykenevä lastansa kasvattamaan ja hoitamaan. Alander oli kritisoinut niitä sivistyneistön äitejä, jotka eivät osallistuneet tarpeeksi lastensa hoitoon, vaan palvelustyöt hoitivat lapset. Harvemmin palvelustyöillä oli vaadittavia opintoja.¹⁴²

Alander oli korostanut Fröbelin filosofiaa leikin ja toiminnallisuuden merkityksestä. Lastentarhan tuli olla kodin kaltainen ja lastentarhan johtajan tuli olla äidin veroinen. Alander kuvasi nimimerkin mukaan lastentarhoja ”erittäin lämpimin sanoin”. Nimimerkki totesi varoja uhratun moniin erilaisiin

---

¹³⁹ ’Lastenseimestään’, Aamulehti, 21.02.1900, nro 42, s. 3; ’Naisyhdistyksen kokouksessa’, Aamulehti, 19.05.1900, nro 115, s. 2.

¹⁴⁰ Tampereen kaupungin Vaivashoitohallituksen Vuosi Kertomus vuodelta 1895, s. 12–13; ’Naisyhdistyksen kokouksessa’, Aamulehti, 19.05.1900, nro 115, s. 2.

¹⁴¹ Nimimerkki *U.S.* oli Aamulehden päätoimittajana vuosina 1891–1948 ollut Urho Kasperin Savisaari. Katso Hirvonen 2000, s. 824.

¹⁴² *U.S.* [Urho Savisaari], ’Lastenkasvatuksesta ja lastentarhoista’, Aamulehti, 26.10.1900, nro 250, s. 2.

hyviin kohteisiin. Mikäli pienokaisista olisi alusta asti huolehdittu enemmän ja kasvatettu terveiden periaatteiden mukaisesti, muita hyväntekeväisyyskohteita ei olisi tarvittu siinä määrin.¹⁴³ Kirjoituksesta näkyi selvästi lastentarhojen kaksitahoinen tarve. Tärkein tavoite oli helpottaa työväestön perheiden ahdinkoa ja auttaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevia perheitä. Toinen näkökulma oli opettaa myös sivistyneistön perheitä. Äitien tuli osallistua enemmän lastensa kasvatukseen tai hankkia koulutettuja lastenhoitajia. Oletan, että koulutetun yksityisen lastenhoitajan sijaan Alander olisi suositellut mieluiten fröbeliläisiä lastentarhoja.

Vuonna 1901 Tampereella aloitti Pelastusarmeijan¹⁴⁴ slummiasema¹⁴⁵, jonka yhteyteen perustettiin lastenseimi. Asema aloitti Jussinkylän työväestön kaupunginosassa. Pelastusarmeijan omintakeista hengellistä hyväntekeväisyystyötä teollisuuden työväestön parissa kutsuttiin slummityöksi. Slummiaseman olemassaolo riippui täysin hyväntekeväisyydestä ja ihmisten armeliaisuudesta. Toiminta lähti vaatimattomasti käyntiin, mutta pystyi jatkamaan toimintaansa vuoteen 1912 asti. Seimi oli tarkoitettu pienille lapsille.¹⁴⁶

Slummiaseman toiminta ei perustunut fröbeliläiseen pedagogiikkaan eikä sillä ollut koulutettuja kasvattajattaria. Slummiasemaa hoitivat pääsääntöisesti suomenkieliset slummisisaret ja seimen pitäminen oli vain osa heidän työtään. Pelastusarmeija kiersi kodeissa ja pyrki auttamaan kaikin mahdollisin tavoin. Pelastusarmeijan työ oli akuuttia kriisinhallintaa ja tarkoitettu kaikkein hauraammassa olosuhteissa eläneille perheille. Pelastusarmeijan toiminnan motivaationa oli myös vahva hengellisen sanoman välittäminen, mikä näin ollen erottaa sen muista hyväntekeväisyysjärjestöistä (Rouvasväenyhdistys ja Naisyhdistys). Pelastusarmeija vetosi työväestön naisiin erilaisilla toimintatavoillaan verrattuna sivistyneistön hyväntekeväisyysyhdistyksiin. Työväestö koki Pelastusarmeijan paremmin omakseen.¹⁴⁷

---

¹⁴³ U.S. [Urho Savisaari], 'Lastenkasvatuksesta ja lastentarhoista', Aamulehti, 26.10.1900, nro 250, s. 2.

¹⁴⁴ Pelastusarmeija on kansainvälinen sosiaalista hyväntekeväisyystyötä tekevä kristillinen järjestö, joka aloitti toimintansa Suomessa vuonna 1889. Katso esim. Kyläkirjaston Kuvalehti, 01.09.1912, nro 9, s. 9; Korppi-Tommola 1990, s. 18; Markkola 2002, s. 83.

¹⁴⁵ Pelastusarmeija käytti omista toimintayksiköistään nimeä slummiasema. Katso esim. Pelastusarmeijan nuori, sotilas 28.10.1905, nro 43, s. 5. Tampereen kaupunginvaltuuston toimintakertomuksissa mainitaan myös slummityö. Katso esim. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1909.

¹⁴⁶ Markkola 2002, s. 124, 126–127, 160.

¹⁴⁷ Markkola 2002, s. 11, 84–85, 127, 132–133, 160, 181–182. Rouvasväenyhdistykset ja Naisyhdistykset nojasivat myös kristillisiin periaatteisiin.

2.3. Lehdissä käyty keskustelu vaati lastentarhoja Tampereelle

Keskustelu lastenhoidosta lehdissä jatkui. Tampereella toimi vuonna 1902 kaksi lastenseimeä, mutta yhtään lastentarhaa ei vielä ollu perustettu. Kansan Lehdessä ilmestyi 18.10.1902 nimimerkillä *Usko* kirjoitus työväestön perheiden ahdingosta ja lastentarhojen välttämättömyydestä. Kirjoittaja totesi lasten olevan työväestön perheessä kaupungeissa ainoastaan rangaistus lahjan asemasta. Lapset olivat kuluera. Suuri perhe vaikeutti asuntojen hankkimista. Asunnonvuokraajat eivät mielellään antaneet asuntoja vuokralle monilapsisille perheille.¹⁴⁸

Kirjoittaja toisti samaa sisältöä, mitä jo edellä eri kirjoittajien teksteistä oli löytynyt. Lapset olivat päivät epämääräisessä hoidossa, 6–8-vuotiaat lapset hoitivat nuorempia sisaruksiaan. Ongelmana oli alle kouluikäisten lasten hoito. Heitä vanhemmat lapset olivat osan päivästä koulujen suojissa. Kirjoittaja vetosi ulkomailla toimiviin lastentarhoihin ja niiden hyviin kokemuksiin. Tampereen kokoisessa isossa kaupungissa lastentarhaa tarvittaisiin ”mitä kipeämmin”. Kaupungeissa vaelsi laumoittain huolenpitoa vailla olevia ”pikkuolentoja”. Tässä kohtaa oli jo Suomessakin useissa kaupungeissa lastentarhoja. Tampere oli edelleen ilman.¹⁴⁹

Tampereen Työväen yhdistyksen Naisosasto oli ”laittanut vireille” lastentarhan perustamisen. Toiminnan aloittamiseksi Naisosasto aikoi pyytää Tampereen kaupungin Anniskeluvoittovaroista 5000 mk. Kirjoittaja toivoi, että äidit otettaisiin mukaan kokoukseen kertomaan perheiden ahdingosta. Kirjoittaja vetosi lukijoiden lämpimiin sydämiin lasten puolesta. Hyväsydämyyteen vetoamisen lisäksi kirjoittaja huomioi ennaltaehkäisevän toiminnan säästävän rahoja tulevaisuudessa. Lastentarhat tulisivat edullisemmaksi kuin kalliit ”pahatapaisille” lapsille tarkoitettut laitokset. Kirjoittaja houkutteli myös kaikkia työläisiä liittymään Naisosastoon.¹⁵⁰ Tämä kirjoitus osoitti, kuinka työväestö muuttui aktiiviseksi toimijaksi olosuhteittensa parantamista varten eivätkä he tyytyneet olemaan pelkästään hyväntekeväisyystyön kohteena. Lastentarhoja ei pidetty armeliaisuutena, vaan perusteltuna hoitopalveluna.

Työväen eri ammattiosastojen kokouksissa oli keskusteltu Työväenyhdistyksen Naisosaston kirjelmän johdosta lastentarhojen perustamisesta. Asiaa pidettiin hyödyllisenä, mutta kaikki

---

¹⁴⁸ Usko, 'Lasten puolesta', Kansan Lehti, 18.10.1902, nro 120, s. 4–5.

¹⁴⁹ Usko, 'Lasten puolesta', Kansan Lehti, 18.10.1902, nro 120, s. 4–5.

¹⁵⁰ Usko, 'Lasten puolesta', Kansan Lehti, 18.10.1902, nro 120, s. 4–5; Kansan Lehti, 14.10.1902, nro 118, s. 2.

kokoukset päättyivät samaan johtopäätökseen, ettei varoja tällaiseen toimintaan ollut. Pääteemoja olivat yleisen ja yhtäläisen kunnallisen äänioikeuden edistäminen. Tämän lisäksi ammattiosastoissa keskusteltiin myös työttömyyskassojen perustamisesta. Tehtävää työväestön olosuhteiden turvaamiseksi oli paljon, eikä lastentarhoja nähty tässä vaiheessa tärkeimpänä. Ne jäivät enemmän Työväenyhdistyksen Naisosaston asiaksi.¹⁵¹

Lopputulokselle oli kuitenkin se, että ”Waltuusmiehet” hylkäsivät esityksen. Työväenyhdistyksen Naisosasto päätti kokouksessaan lähettää asiasta syvän paheksuntansa. Katkeroituneesti Naisosasto totesi, ”ettei valtuusto myöntänyt penniäkään” lastentarhan perustamiselle, vaikka samaan aikaan antoi anniskeluvoittovaroista Orkesteriyhdistykselle 20 000 mk. Tämä nähtiin epäoikeudenmukaisena. Lasten asia oli tärkeämpi. Kokouksessa keskusteltiin siitä, miksi työväen naiset eivät liittyneet oman työväenluokkansa Naisosastoon. Oliko kyse ”välinpitämättömyydestä sekä pelko työpaikan menetyksestä”.¹⁵²

Seuraava pitkä kirjoitus lastentarhojen tarpeellisuudesta ilmestyi Aamulehdessä jo marraskuun 8. päivä. Kirjoittajalla oli laaja tuntemus aiheesta, mikä antoi ymmärtää kirjoittajan olevan mukana lastentarhatoiminnassa tai hän seurasi asiaa tiiviisti. Kirjoittaja olisi myös voinut olla opettaja, koska he olivat aktiivisia Tampereen Naisyhdistyksessä. Lastentarhojen perustamista perusteltiin vanhempien poissaololla työssäkäynnin vuoksi, lasten henkisen kehityksen vaarantumisella, kun lapset juoksentelivat pitkin katuja suurissa laumoissa sortuen pahan tekoon. Yhtenä perusteluna pidettiin kansakoulujen opettajien kasvanutta huolta sen vuoksi, että kouluun tullessaan lapset olivat jo ”turmeltuneita”. Lastentarhoissa lapset saivat monipuolista toiminallista opetusta ja heitä kasvatettiin uskonnollisessa ja siveellisessä hengessä. Näin lapset oppisivat oikean ja väärän eron.¹⁵³

Kirjoittaja vakuutti lukijaa ulkomailta saaduilla kokemuksilla. Lastentarhoja oli perustettu kaupunkeihin, tehdaspaikkakunnille ja suurimpiin maalaiskyläin. Tulokset olivat olleet ”mitä parhaimmat”. Lastentarhassa päivänsä viettäneiden lasten ja ilman hoitoa jääneiden lasten ero oli silmiinpistävä. Viimeisenä vaikuttimena kerrottiin muualla Suomessa perustetun jo parikymmentä

---

¹⁵¹ Naisosaston pyyntö oli lähetetty kaikille ammattiosastoille esim. ’Tehtaalaisseuran kokous’, ’Wärjäri, wälkaisu- ja wälmistusammattiosaston kokous, Aamulehti, 12.11.1902, nro 263, s. 2; ’Yhdistysten rientoja’, Kansan Lehti, 13.11.1902, nro 131, s. 3.

¹⁵² ’Naisosaston kokouksessa’, Kansan Lehti, 03.03.1903, nro 26, s. 3; Markkola 1994, s. 209.

¹⁵³ P:ti, ’Lastentarhoja’, Aamulehti, 08.11.1902, nro 260, s. 3.

lastentarhaa ja Helsingissä järjestettiin ”lastentarhainopettajain” koulutusta. Tästä huolimatta lastentarhat olivat jääneet suurelle yleisölle tuntemattomiksi, ja tämän vuoksi kirjoittaja halusi asiaa lukijalle avata ja perustella. Laitosten hyödyllisyys tunnustettiin, mutta pelkona olivat suuret kustannukset ja tämän vuoksi uskallus perustamiselle puuttui. ”Hyvä asia, waan ei ole waroja”.¹⁵⁴

Keskustelu lastenhoidosta ja lastentarhoista tamperelaisissa sanomalehdissä jatkui. Vaikuttaminen oli vahvaa. Usea kirjoittaja pyrki tekemään osansa, että asia otettaisiin kunnanvaltuuston toimialaan. Kansan Lehti julkaisi nimimerkillä *A.W.A* kirjoituksia, joissa hän perusteli, miksi lastentarhat kuuluivat nimenomaan kunnan hoidettaviksi. Ei riitä, että lapsilla oli joku hoitopaikka. Lastentarhan nykyaikaiset vaatimukset täyttävät kriteerit vaativat laitokselta hyvää sijoituspaikkaa leikkipuistoihin, sopivia leikkikaluja, terveellistä ruokaa, terveydenhoitoa ja puhtautta. Kirjoittaja oli varma, että tulisi aika, jolloin kuntien olisi pakko rakentaa kyseisiä laitoksia. Hän ei uskonut, että asia tapahtuisi vielä nykyisten vallassaolijoiden aikana, mutta

”[...] sillä kansa alkaa yhä enemmän ymmärtää, että hänellä voisi olla paljon etuja, jotka nykyiset vallassaolijat siltä riistävät.”¹⁵⁵

A.W.A otti kantaa myös yleisesti lasten kasvatustilanteeseen. Hän vastasi arvostelijalleen nimimerkille *Syrjästäkatsojalle*, ettei lastentarha vähennä vanhempien rakkautta lapsiaan kohtaan eikä aiheuta lasten hylkäämistä. Mikäli näin olisi, niin miten lapset sitten voisivat käydä koulua. Eihän koulussa oloaikakaan vähennä äitien rakkautta lapsiinsa. Toinen *A.W.A:n* argumentti oli vertaus yläluokan perheisiin, jossa äidit eivät hoitaneet lapsiaan itse. Lastenhoitajia ja palvelijoita ei ollut kuitenkaan pidetty ongelmana. *Syrjästäkatsoja* pelkäsi vapaan leikkimisen heikentävän lasten kasvatusta. Tähän *A.W.A* huomioi koulujen välitunnit, joiden aikana lapset saivat vapaasti leikkiä ja pelata eikä tätä nähty ongelmana. Kirjoittaja vetosi Rousseauhun ja Emile Zolaan. Zolan *Totuus-*teoksen mukaan kansakunnan onni ja hyvinvointi oli riippuvainen siitä, miten nuorisoa kasvatettiin.¹⁵⁶

Seuraavaksi lasten hyvinvoinnin edistämistä ryhtyivät ajamaan valtuusmiehet taloudenhoitaja E. Viljanen, maalari V. Vesterlund, kivityömies V.E. Mäkinen ja maalari K.Hj. Johansson. He pyysivät 10.5.1905 päivitettyssä kirjelmässä valtuustoa asettamaan erityisen komitean, joka

---

¹⁵⁴ P:ti, 'Lastentarhoja', Aamulehti, 08.11.1902, nro 260, s. 3.

¹⁵⁵ A.W.A., 'Lasten tarhoista', Kansan Lehti, 30.06.1903, nro 72, s. 2.

¹⁵⁶ A.W.A., 'Lasten kasvatuksesta sananen II, Kansan Lehti, 30.04.1903, nro 49, s. 2

asiantuntijoiden avulla ryhtyisi suunnittelemaan uudistuksia pienten lasten hoidon parantamiseksi. Valtuusto oli pyytänyt asiaan liittyen lausuntoa Tampereen Naisyhdistykseltä, mutta lausunto ei ehtinyt tulla kertomusvuoden aikana. Tämän vuoksi asia siirtyi seuraavaan vuoteen. Naisten työssäkäynti oli lisääntynyt ja näin ollen oli lisääntynyt myös tarve lastentarhoille ja –seimille.¹⁵⁷

Kansan Lehti ja Aamulehti julkaisivat esityksen, joka oli kirjoitettu laajasti ja seikkaperäisesti. Kirjoitus oli jälleen sydämiin vetoava ja vakuuttava. Siinä puhuttiin ”velvollisuudesta nousevaa polvea kohtaan”. Pieni lapsi ei ollut syyllinen ahdinkoonsa. Aikuisen ahdinko oli useimmiten itse aiheutettua. Hyväntekevyyteen perustuva apu saatettiin nähdä nöyryyttävänä, minkä vuoksi olisi tärkeää saada mm. kunnallisia lastentarhoja. Sama huoli pienokaisten kuolleisuudesta jatkui edelleen. Naisten työssäkäynti oli lisääntynyt. Kirjoittajat näkivät yhteiskunnan ilmapiirin muutoksen. Rangaistuksiin nojaava yhteiskuntamalli ei enää riittänyt eikä myöskään toiminut. Esityksessä oli eritelty kuusi eri lasten hyvinvointiin liittyvää kohtaa, joihin sisältyivät lastenseimi ja lastentarhat.¹⁵⁸

Komiteaan tulisi kaksi edustajaa valtuustosta ja yksi edustaja Työväenyhdistyksestä, Naisyhdistyksestä, Rouvasväenyhdistyksestä, vaivahoitohallituksesta ja terveystoimikunnasta, näiden lisäksi naislääkäri Anna Vikander.¹⁵⁹ Komitean edustajisto olisi hyvin laaja. Kaikki perustettavaan komiteaan tulevat edustajat olivat tekemisissä tamperelaisten lasten kanssa. Naisyhdistyksellä oli lastenseimi ja Rouvasväenyhdistys piti lastenkotia. Mielenkiintoiseksi asian teki se, että asian nostivat esille työväenliikkeen edustajat. Työväenliike oli vahvistanut asemaansa vuoden 1903 Forssan kokouksen ja erityisesti vuoden 1905 suurlakon jälkeen ja oli ottanut ajaakseen myös sosiaalipoliittisia uudistuksia eikä tyytynyt pelkästään sivistyneistön patriarkaaliseen holhoavaan kansan valistukseen. Suurlakko ja eduskuntauudistus vahvistivat entisestään kansan ääntä heitä koskevissa asioissa.¹⁶⁰ Tampereella lastenhoitokysymyksessä korostui laaja yhteistyö eri toimijoiden kanssa, minkä komitean jäsenistön heterogeenisuus osoitti.

---

¹⁵⁷ I Kertomus kaupungin Waltuusmiesten toiminnasta 1905, s. 30–31. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1905; Markkola 1994, s. 210.

¹⁵⁸ -iro-, 'Mitä teemme nousevan polven turvaksi', Kansan Lehti, 24.01.1905, nro 9, s. 1; 'Kunta ja pikku lapset. Esitys, jonka Tampereen waltuuston puheenjohtajalle ovat jättäneet työväen edustajat waltuustossa.', Kansan Lehti, 11.03.1905, nro 29, s. 1–2; Aamulehti, 12.03.1905, nro 60, s. 3.

¹⁵⁹ I Kertomus kaupungin Waltuusmiesten toiminnasta 1905, s. 30–31. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1905. Asiasta uutisoitiin kaikissa keskeisissä lehdissä. 'Kysymys pienten lasten hoidosta. Waliokunnan mietintö' Kansan Lehti, 20.02.1907, nro 42, s. 3; Tampereen Sanomat, 15.02.1907, nro 38, s. 2; Aamulehti, 17.02.1907, nro 40, s. 3.

¹⁶⁰ Ollila 1994, s. 62; Lähteenmäki 2000, s. 34. Suomen Työväenpuolue oli perustettu vuonna 1899 ja Forssassa

Tampereen Naisyhdistyksen varapuheenjohtaja Ida Yrjö-Koskinen kirjoitti Aamulehdessä valtuuston pyytämään lausuntoon perustuvan kirjoituksen, joka jatkoi samaa diskurssia kuin edelliset kirjoittajat. Lapset olivat päivät vailla asianmukaista hoitoa ja edelleen Tampere oli ilman kansanlastentarhaa kaikista vakuuttavista kirjoituksista ja esitelmistä huolimatta. Yrjö-Koskinen kirjoituksesta voi aistia lievää turhautumista asian tilaan. Kenellekään ei pitäisi olla enää epäselvää, kuinka tarpeellisia kansanlastentarhat olivat. Vuonna 1905 lastentarhat olivat saaneet laajan yleisön tuen niin työväestön kuin sivistyneistön piirissä.¹⁶¹

Yrjö-Koskinen kertoi kuinka rouva Ester Lawonius oli pitänyt omalla kustannuksellaan pienimuotoista lastentarhaa, mutta toiminta oli päättynyt henkilön enneaikaiseen kuolemaan. Yrjö-Koskinen ei nähnyt järkevänä, että näin tärkeä toiminta olisi vain yksittäisten hyväsydämisten ihmisten käsissä. Yrjö-Koskinen totesi, että pienemmissäkin kaupungeissa oli jo kansanlastentarha. Esimerkkinä hän kertoi Kuopiossa olevasta lastentarhasta, jonka toiminta perustui Hanna Rothmanin edellä esitettyyn pedagogiikkaan. Yrjö-Koskinen ymmärsi, että toiminta tarvitsi rahaa ja kaupungilla oli useita muitakin kohteita. Hän listasi seikkaperäisesti eri tapoja, miten lastentarha voisi ylläpitää myös säästeliäästi mielikuvitusta käyttäen. Tärkeintä oli, että kansanlastentarha perustettaisiin. Perusteluina ei käynyt opettajien ”puutekkaan”, koska Helsingissä heitä oli koulutettu jo vuodesta 1892.¹⁶²

Tärkeimpänä huomiona Yrjö-Koskinen totesi työväen kannatuksen asialle. Enää lastenhoito ei ollut vain yksityisen hyväntekeväisyisyhdistyksen hanke. Yrjö-Koskinen yhtyi Tampereen Naisyhdistyksen puolesta esityksen taakse:

”[...] Mitä lämpimimminkin pyydämme hanketta kannattaa; sillä mitä paremmin nuori metsä hoidetaan ja kasvatetaan, sitä kauniimpia puita se kasvaa. [...] Enää ei tule vitkastella.”¹⁶³

Nimimerkki *iro* kirjoitti Kansan lehteen sarkastisen kirjoituksen otsikolla ”Kiirettä pidetään” viitaten työväen edustajien valtuustolle jätettyyn esitykseen, jossa oltiin huolissaan pikkulasten, erityisesti aviottomien lasten suuresta kuolevaisuudesta. Asia olisi tullut selvittää mahdollisimman kiireellisenä, mutta Tampereen Naisyhdistykseltä pyydetyn lausunnon vuoksi asia oli viivästynyt

---

vuonna 1903 se otti nimekseen Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue. Forssan kokouksesta mm. <https://www.sdp.fi/tutustu/politiikka/ohjelmatyo/forssan-ohjelma-1903>. (Luettu 28.5.2023.)

¹⁶¹ I.Y.K [Yrjö-Koskinen, Ida], 'Kuntamme pienimpään puolesta II', Aamulehti, 08.10.1905, nro 233, s. 2.

¹⁶² I.Y.K [Yrjö-Koskinen, Ida], 'Kuntamme pienimpään puolesta II', Aamulehti, 08.10.1905, nro 233, s. 2.

¹⁶³ I.Y.K [Yrjö-Koskinen, Ida], 'Kuntamme pienimpään puolesta II', Aamulehti, 08.10.1905, nro 233, s. 2.

edelleen. Nimimerkki *iron* mielestä perustettavaan komiteaan valittujen henkilöiden kokemuksilla ja tiedoilla olisi varmasti pystynyt tekemään omia johtopäätöksiä ilman Naisyhdistyksen lausuntoa. Kaikki valtuuston edustajat olivat samaa mieltä lasten ahdingosta ja työväen edustajien esityksessä olevista auttamiskeinoista. Kirjoittaja koki Naisyhdistykseltä pyydetyn lausunnon olevan turha. Samaan aikaan kirjoittajan mukaan pikku lapsia kuoli huonoissa oloissa ja isommat lapset ”turmeltuvat” kadulla. Nimimerkki *iro* lisäsi vieltä:

”Suuren kaupunkimme häpeäksi näet täytyy leimata sitä, ettei uusaikaisia lastentarhoja vielä ole riittävästi tällaisessa yhteiskunnassa, missä äitien täytyy lapsensa hoidotta jättää päiväksi ollessaan ansaitsemassa niukkaa elantoaan tehtaiden muurien sisällä, rakennusmailla tai muualla.”¹⁶⁴

Kirjoittaja koki, että ainoa asia, mikä helpottaisi työväestön asioiden hoitoa olisi kunnallisen äänioikeuden saattaminen kaikkien oikeudeksi. Näin työväestön ääni kuuluisi paremmin ja tieto ja käsitys syvenisi ”kunnallisesta sosiaalipolitiikasta”, jotta sitä voisi kanavoida oikeaan suuntaan. Kirjoittaja totesi, että mahdollisuuksia puuttua lasten ja perheiden ahdinkoon oli paljon. Kirjoittaja viittaa ulkomailla onnistuneesti toteutuneisiin hankkeisiin, joiden tulokset olivat olleet hyviä. Lastentarha-kysymys oli kirjoittajan mukaan vain yksi epäkohta yhteiskunnassa. Monet terveyteen ja asumiseen liittyvät asiat vaativat kunnan toimeen ryhtymistä.¹⁶⁵ Kun edellisiä kirjoituksia vertaa keskenään, niin huomaa, että kaikki olivat periaatteessa samaa mieltä ja lapsikysymys oli kaikille yhteinen. Poliittiset näkökohdat olivat nousseet esille, joista yleinen ja yhtäläinen kunnallinen äänioikeus nousi pinnalle.

Vuonna 1905 alkuun laitettu mietintö lasten hoidosta sai päätöksen 7.5.1907. Valtuusto päätti tuolloin, että terveyslautakunta ryhtyisi hankkimaan sopivia pienten lasten hoitoa koskevia kirjasia ja lehtisiä perheiden lastenhoidon tueksi. Aamulehden kirjoittajan ehdotus kansantajuisista ja käytäntöön sovellettavista ohjeista vuodelta 1886 toteutui. Valtuusto näki lastenseimien ja kansanlastentarhojen tukevan hyvin ja ”tehokkaasti” pienten lasten hoitoa ja huoltoa. Toistaiseksi valtuusto ei ottanut näiden laitosten kustannuksia vuosittaisen menoarvioon tai lupautunut automaattisesti kustantamaan toimintaa, vaan valtuusto avusti riittävällä rahasummalla yksityisten kuntalaisten ja yhdistysten perustamia kansanlastentarhoja ja lastenseimiä. Ehtona avustukselle oli

---

¹⁶⁴ -iro-, ’Kiirettä pidetään’, *Kansan Lehti*, 23.09.1905, nro 109, s. 1.

¹⁶⁵ -iro-, ’Kiirettä pidetään’, *Kansan Lehti*, 23.09.1905, nro 109, s. 1.

selvitys avustuksen käytöstä, laitosten sijoittaminen sopiviin paikkoihin ja se, että niitä käytettäisiin aktiivisesti. Toiminnan kohteena tuli olla erityisesti köyhien perheiden lapset.¹⁶⁶

Tampereelle perustettiin ensimmäinen kansanlastentarha 1.11.1906. Tarha oli suomenkielinen, jonka johtajattarena toimi ”pastorin rouva Sulo Warheenmaa”. Opettajattaret olivat kouluttautuneet Hanna Rothmanin ja Betty Alanderin Ebeneserkodin kasvattajaseminaarissa. Kansanlastentarha oli tarkoitettu rautatieläisten lapsille ja kustannuksista vastasi valtio. Mukaan ilmoitettiin 115 lasta, mutta vain sata lasta voitiin ottaa sisään. Rautatieläisten kansanlastentarha oli erittäin tarpeellinen, mutta se ei helpottanut kaupungin muiden lasten tilannetta. Lehdistössä toivottiin, että mahdollisimman pian syntyisi lisää vastaavia laitoksia. Lastentarhan perustaminen ei rasittanut Tampereen kaupungin resursseja. Senaatti myönsi kansanlastentarhan perustamiseksi 5000 mk ja 6500 mk vuosittain toiminnan ylläpitämiseen.¹⁶⁷

Senaatti perusti joulukuussa samana vuonna valiokunnan pohtimaan olisiko mahdollista avustaa kansanlastentarhoja valtion varoilla ja perusteita avun saamiseksi.¹⁶⁸ Tämän kaltaiset pohdinnat osoittivat suhtautumisen kansanlastentarhoihin muuttuneen suosiollisemmaksi. Ne alettiin nähdä inhimillisempänä lastenhuoltona ja köyhäinhoitona. Lastentarhat tulisivat muita laitoksia halvemmiksi ja toimisivat ennaltaehkäisevänä työnä. Monenlaiset teollistumisesta ja kaupungistumisesta johtuvat haasteet näyttäytyivät teollisuuskaupungeissa. Kunnat eivät pystyneet kustantamaan lastentarhoja täysin omilla resursseillaan.

Lastenhoitoon liittyvät kysymykset olivat sanomalehtien palstoilla vuonna 1907. Sekä Sosiaalidemokraattisen Puolueen naiset että Tampereen Naisyhdistyksen edustajat kirjoittivat pitkiä artikkeleita vaikuttaakseen päättäjiin. Asian tärkeyden ymmärsivät ihmiset yli luokkarajojen. Suurin

---

¹⁶⁶ Valtuuston toiminta s. 78. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1907 I. Jutustaja, ’Wiikkokatsaus’, Aamulehti, 14.04.1907, nro 83, s. 3; Markkola 1994, s. 211–213.

¹⁶⁷ Tampereen Sanomat, 25.08.1906, nro 193, s. 2; Kansan Lehti, 03.10.1906, nro 225, s. 2; Tampereen Sanomat, 18.10.1906, nro 239, s. 2; Tampereen Sanomat, 13.11.1906, nro 261, s. 2; Aamulehti, 15.11.1906, nro 263, s. 2; Alander 1923, s. 246–247. Hänninen & Valli, 1986, s.116 kirjoitetaan, että Tampereen rautatieläisten lastentarhan perusti opettaja Sulo Warheenmaa. Tarkastelemissani sanomalehdissä perustajana mainitaan aina johtajattarena toiminut pastorin rouva Sulo Warheenmaa. Yhdessä artikkelissa mainittiin hänen nimekseen Suoma, mutta muuten hänet mainitaan miehensä nimen mukaan. Lastentarhat ja lastenseimet olivat naisten toimintakenttää eikä vastaani ole tullut miespuolisia perustajia.

¹⁶⁸ Kansan Lehti, 06.12.1906, nro 280, s. 2.

haaste oli raha. Rautatieläisten kansanlastentarhan johtajatar kirjoitti artikkelin Fröbelin filosofiasta ja toimintatavoista. Tampereen Naisyhdistys etsi sopivaa tilaa lastentarhalle.¹⁶⁹

Laaja kirjoittelu sanomalehdissä, neljän työväestöön kuuluvan valtuusmiehen alulle laittama esitys ja tämän pohjalta valtuuston kokoama komitea ei saanut lastentarhoja ja seimiä kunnallisiksi laitoksiksi. Lastenhuolto-asia eteni kuitenkin sen verran, että 18.6.1907 pidettiin Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen perustava kokous. Lastenhoitoyhdistyksen tavoitteena oli kaupungin köyhemmän kansan alle kouluikäisten lasten kasvatuksen ja hoidon tukeminen. Lastenhoitoyhdistyksen tehtävänä oli perustaa kansanlastentarhoja ja seimiä. Tämän lisäksi Lastenhoitoyhdistys teki valistustyötä ja pyrki tuomaan esille vallitsevia epäkohtia. Tampereen Naisyhdistyksen Tammelan kaupunginosan lastenseimi siirtyi Tampereen Lastenhoitoyhdistykselle. Lastenhoitoyhdistys oli kaikille avoin ja jäseneksi pääsi maksamalla vapaaehtoisen vuosimaksun, joka olisi vähintään kaksi markkaa. Vaikka asia oli yli luokkarajojen lehdistössä todettu tärkeäksi, Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen perustamiskokoukseen saapui vain kymmenkunta henkilöä. Yhdistyksen jäsenistöön kuului puolet naisia ja puolet miehiä. Kaikki jäsenet kuuluivat sivistyneeseen keskiluokkaan. Tampereen Naisyhdistykseen kuulunut Ida Yrjö-Koskinen liittyi uuteen yhdistykseen.¹⁷⁰

Lastenhoitoyhdistys oli hyväntekeväisyyteen perustuva yhdistys. Sillä oli oikeus kerätä varoja julkisilla tilaisuuksilla, vastaanottaa lahjoituksia ja testamentteja. Sen lisäksi yhdistys sai vuosittain avustuksen Tampereen Vähittäismyynti- ja Anniskelu-osakeyhtiön kaupungille tuottamista voittovaroista, jotka oli tarkoitettu yleishyödyllisiin hankkeisiin. Lastenhoitoyhdistys oli yksityisen hyväntekeväisyysyhdistyksen ja kunnallisen toiminnan välimuoto. Sen toiminta oli organisoidumpaa ja ammattitaitoisempaa, minkä osoitti koulutettujen opettajattarien etsintä.¹⁷¹

Mallia oli saatu Helsingistä, jossa Lastenhoitoyhdistys oli perustettu jo vuonna 1893, joka ylläpiti lastenseimeä, lastenkotia ja maitopisaralaitosta. 1900-luvun alussa oli vahvistunut ennaltaehkäisevä

---

¹⁶⁹ S.W. [rouva Sulo Warheenmaa], 'Fredrif Fröbel ja lastentarhat. Aamulehteen kirjoittanut S.W.', Aamulehti, 23.04.1907, nro 90, s. 2; Wera, [Wera Ostroumoff], 'Sananen lakiehdotuksesta aviottomista lapsista', Kansan Lehti, 25.06.1907, nro 140, s. 1–2. Kirjoittaja oli Kansan Lehden toimittaja.

¹⁷⁰ 'Asiaa harrastavat', Kansan Lehti, 12.05.1907, nro 105, s. 1; 'Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen perustamiskokous', Kansan Lehti, 18.06.1907, nro 135, s. 1; 'Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen ohjesäännöt', Tampereen Sanomat, 19.06.1907, nro 136, s. 3; Tampereen Sanomat, 22.06.1907, nro 139, s. 2; Aamulehti, 10.12.1907, nro 284, s. 4; 'Virkoja haettavana, opettajattaren ja apuopettajattaren', Aamulehti, 10.12.1907, nro 284, s. 4; katso myös Markkola 1994, s. 133.

¹⁷¹ Aamulehti, 13.09.1907, nro 209, s. 3.

lastenhuolto, jossa kotia tukemalla säästytettiin suuremmilta ongelmilta esimerkiksi lasten joutumiselta kokonaan köyhäinhoidon varaan. Lastentarhat ja -seimet olivat osoittautuneet oivallisiksi tukimuodoiksi työläisperheille. Lapset olisivat turvallisessa hoidossa ja samalla he oppisivat sivistyneistön perhe-elämämallia. Helsingissä oli jo toiminut vuodesta 1888 Hanna Rothmanin kansanlastentarha. Vaivaishoidontarkastaja Helsingius propagoi ennaltaehkäiseviä toimia lastentarhojen muodossa.¹⁷²

Uusi kansanlastentarha oli perustettu Lastentarhayhdistyksen toimesta ja aloitti toiminnan 28.1.1908 Amurin kaupunginosassa. Kysyntä oli suurta. 200:sta lapsesta vain 72 lasta pystyttiin ottamaan vastaan. Valinta tehtiin kaikkein köyhimmistä ja puutteellisimmista perheistä. Yleinen toivomus oli, että toimintaa lisättäisiin joko nykyistä laitosta laajentamalla tai perustamalla täysin uusi laitos. Tämä luvattiin tehdä myöhemmin. Lastentarha toimi Friedrich Fröbelin pedagogiikan mukaan ja henkilökunta oli käynyt Helsingin Ebeneserin kasvattajatarseminaarin.¹⁷³ Haasteena toiminnalle oli varojen riittävyys. Lastenhoitoyhdistys pyrki saamaan lisää kannatusjäseniä mm. viemällä kannatuslistoja Tampereen Sanomain, Aamulehden, Kansan Lehden ja Tammerfors Nyheterin konttoreihin sekä E. Lyytikäisen kirjakauppaan. Lastentarhat ja lastenseimet olivat osoittautuneet hyödyllisiksi työväestön perheiden lapsille.¹⁷⁴

Lastenhoitoyhdistys anoi melko suurta 20 000 mk avustusta anniskeluvoittovaroista, jottei toimintaa tarvinnut supistaa. Toiminta aiheutti paljon menoja.¹⁷⁵ Lastenhoitoyhdistyksen hakemuksessa oli tarkat laskelmat yhdistyksen laitosten arvioiduista menoista ja veloista, mutta siinä ei osoitettu mitenkään toiminnan muuta rahoitusta. Tampereen kaupungin valmisteluvaliokunta totesi lausunnossaan Lastenhoitoyhdistyksen toiminnan olevan tärkeää ja kiitettävää, mutta huomauttaa silti, ettei valtuuston kanta ollut tukea tämänkaltaisten yhdistysten toimintaa ainoana rahoittajana. Lastenhoitoyhdistyksen alullepanijat olivat ehdottaneet, että kansanlastentarhat ja lastenseimet olisivat kunnan yrityksiä. Tähän valtuusto ei suostunut.¹⁷⁶

---

¹⁷² Pulma 1987, s. 82; Markkola 1994, s.197–198; Gripenberg 2020, s. 122; Hackzell, Kaija, 'Ensin oli lastenmaja', Helsingin Sanomat, 22.9.1995.

¹⁷³ 'Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen vuosikertomus v. 1908.', Aamulehti, 31.03.1909, nro 74, s. 3; 'Kansan lastentarha', Tampereen Sanomat, 22.06.1907, nro 139, s. 2; Alander 1923, s. 246–247.

¹⁷⁴ 'Sananen Lastenhoitoyhdistyksessä', Tampereen Sanomat, 29.11.1908, nro 278, s. 2; Tampereen Sanomat, 11.12.1908, nro 288, s. 2.

¹⁷⁵ 'Sananen Lastenhoitoyhdistyksessä', Tampereen Sanomat, 29.11.1908, nro 278, s. 2; Tampereen Sanomat, 11.12.1908, nro 288, s. 2.

¹⁷⁶ Valtuuston toiminta s. 85. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1908 I.

Vuonna 1907 valtuusto oli päättänyt tukea Lastenhoitoyhdistystä anniskeluvoittovaroista toistaiseksi, mutta tarkoitus ei ollut ottaa Lastenhoitoyhdistyksen kuluja vuotuisen menoarvioon. Valiokunta ehdotti, että valtuusto avustaisi toistaiseksi kuntalaisten perustamia kansanlastentarhoja sekä lastenseimiä,

”[...] kun harrastus kuntalaisten kesken on niin suuri että laitoksien ylläpito pääasiallisesti tapahtuu yksityisten niitä varten hankkimilla varoilla, vaan ettei niitä voida ylläpitää yksinomaan kunnan varoilla ja siis tavallaan kunnallisina laitoksina, jota Valtuusto juuri on tahtonut välttää [...]”¹⁷⁷

Mikäli yhdistyksen yksityisesti keräämät varat ja anniskeluvoittovaroista saatu avustus eivät enää riittäisi, oli toimintaa supistettava. Valiokunnan päätösehdotus hyväksyttiin valtuustossa, jolloin Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen anomus hylättiin. Tampereen Lastenhoitoyhdistys esitti 8.12.1908 valtuustolle uuden anomuksen, jossa se pyysi 21 000 mk avustusta kevääseen 1910. Valmisteluvaliokunta esitti, että valtuusto myöntäisi rahan, jotta yhdistys pystyisi varautumaan siihen asti, kunnes saisi varojen hankinnan järjestymään. Päätösehdotus sai aikaan pitkän keskustelun. Valtuusto hyväksyi ehdotuksen ja antoi Lastenhoitoyhdistykselle 10 000 mk avustuksen, mutta kehotti yhdistystä ”entistä uutterammin hankkimaan yhdistykselle kannattajia.”¹⁷⁸

Kaupungilla oli suurta huolta asunto-oloista ja työttömyydestä. Vaikka lastentarhojen ja lastenseimien tarpeellisuus nähtiin ja ymmärrettiin, niin kaupunki ei vielä tässä vaiheessa pystynyt sitoutumaan enempää. Anniskeluvaroista tuettiin vuosittain useita eri hyväntekeväisyisyhdistyksiä. Toiminta oli hyvin sirpaleista ja Lastenhoitoyhdistys oli vain yksi yhdistys muiden joukossa.¹⁷⁹ Suomalaisen yhteiskoulun rehtori Kaarlo Tiililä¹⁸⁰ (1864–1935) kritisoi Aamulehdessä ilmestyneessä artikkelissaan anniskeluvoittovarojen jakoa. Koko anottu rahamäärä oli vuonna 1908 yhteensä 360 000 mk ja anniskeluvoittovaroja oli kertynyt 142 000 markkaa. Tästä summasta vain noin 1/18 osa oli tarkoitettu alaikäisten lasten ja nuorten hyväksi toimiville

---

¹⁷⁷ Valtuuston toiminta s. 86. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1908 I; Aamulehti, 08.11.1908, nro 260, s. 2.

¹⁷⁸ Valtuuston toiminta s. 86–87. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1908 I; Aamulehti, 02.10.1907, nro 225, s. 2.

¹⁷⁹ Anniskeluvaroista jaetut varat ja kohteet, katso esim. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1907–1908.

¹⁸⁰ Kaarlo Tiililä oli Tampereelle vuonna 1899 muuttanut Suomalaisen puolueen jäsen ja yhteiskunnallinen vaikuttaja, joka toimi Tampereen kunnallisvaltuustossa vuodesta 1907. (Päiväkirja 7.–8.5.1907). E.S. Yrjö-Koskinen ja Ida Koskinen olivat Tiililöiden perhetuttuja. Elisabeth ”Betty” Alander oli Kaarlo Tiililän vaimon Anna Tiililän sisar. Näin Helsingin kansanlastentarhat ja Ebeneser-koti olivat Tiililöille tuttuja. Tiililä toimi Aamulehden toimikunnassa ja Turwalan johtokunnassa (katso päiväkirja, esim. kevät 1906).

hyväntekeväisyysyhdistyksille. Hän toivoi enemmän huomiota oman kansan köyhille lapsille. Tiililä oli harmistunut siitä, ettei kansakoululaisten Turwala¹⁸¹ ollut saanut yhtään avustusta vuonna 1907.¹⁸²

Lastenhoitoyhdistys katsoi vuosikertomuksessaan onnistuneensa hyvin helpottamaan työväestön perheiden ja erityisesti äitien asemaa. Yhdistys halusi olla edelleen kotien apuna pienokaisten hoidossa. Lastenhoitoyhdistyksen lastentarha oli toiminut vuoden ja lastenseimi (entinen Naisyhdistyksen lastenseimi) oli ollut toiminnassa jo kymmenen vuotta. Tavoitteena oli edelleen poistaa ennakkoluuloja ja auttaa vanhempia huomaamaan lastentarhojen ja lastenseimien hyödyllisyys. Lastenhoitoyhdistys toivoi laajaa kannatusta ja uusia jäseniä, koska yhdistys oli hyväntekeväisyysjärjestö eikä pystyisi muutoin toimimaan. Lastenhoitoyhdistys perusti huvitoimikunnan keksimään erilaisia rahankeruu tapoja. Tämän lisäksi yhdistys päätti hakea myös valtionapua. Mikäli tarvittavaa rahoitusta ei olisi saatu kerättyä kokoon, niin toimintaa olisi pakko supistaa.¹⁸³

---

¹⁸¹ Turwala oli nykyisen koululaisten iltapäiväkerhon edeltäjä.

¹⁸² –ii– [Tiililä, Paul], 'Hoiwattomien lasten puolesta', Aamulehti, 05.05.1908, nro 102, s. 1. Tietoa artikkelista ja käytetystä nimimerkistä Tiililän päiväkirjoista (5.5.1908).

¹⁸³ 'Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen vuosikertomus v. 1908.', Aamulehti, 31.03.1909, nro 74, s. 3.

3. Lastentarhat ja lastenseimet kuntien valvontaan

3.1. Taistelu niukoista varoista – myös valtio mukaan lastentarhojen kustannuksiin

Lehdistössä oli ollut useampia kirjoituksia lastentarhojen tarpeellisuudesta. Asia tuntui etenevän verkkaisella vauhdilla, vaikka asian hyödyllisyydestä vallitsikin yksimielisyys. Nimimerkki *Wera* vaati Kansan Lehdessä lisää lastentarhoja ja lastenseimiä. Niistä hyötyivät sekä yksinäiset äidit että työläisperheet. Köyhät perheet pystyivät kasvattamaan lapsensa eivätkä lapset joutuneet köyhäinhoidon varaan. Kirjoittaja mainitsi pitkässä artikkelissaan myös muita laitoksia kuten turva- ja lastenkodit, jotka saattoivat estää jopa lastenmurhat. Äidit eivät ajautuisi epätoivoisiin tekoihin, kun lapsen saanti ei estäisi työssäkäyntiä.¹⁸⁴ Suomen Sosiaalidemokraattinen naisliitto keskusteli lastentarhoista kokouksessaan vuonna 1907. Kokouksessa keskusteltiin työläisnaisten ankarasta arjesta ja lastenhoidon tilasta. Keskustelussa nostettiin esille, että ainoastaan porvarisnaiset olivat tehneet asialle jotakin kuten perustaneet lastentarhoja. Kirjoitus suhtautuu kriittisesti porvarisnaisten hyväntekeväisyystyöhön, sillä lastentarhat eivät enää vastanneet vallitsevia olosuhteita. Tavoitteena oli lastentarhojen ja lastenseimien toiminnan siirtyminen kaupunkien ja kuntien vastuulle.¹⁸⁵

Vuonna 1909 valmistui eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö. Tarkoituksena oli ollut selvittää, minkälaiset mahdollisuudet valtiolla oli tukea lastentarhojen kunnallistamista. Valiokunnan kantana oli, että lastentarhoista pitäisi tulla ”varsinaisia kunnallisia laitoksia”. Näin toiminta vahvistuisi ja vakiintuisi. Valtionavun ehtona oli valtiontarkastajien kiertäminen laitoksissa. Tarkastukseen piiriin kuuluivat mm. lastentarhat, lastenseimet ja kesäsiirtolat. Valtionapu oli tarkoitettu vain kunnan laitoksille. Enemmistö sivistysvaliokunnan jäsenistä ymmärsi, ettei laitoksia voisi muuttaa nopeasti kuntien laitoksiksi. Tämän vuoksi aluksi valtionapua pystyisi anomaan myös yksityisten henkilöiden ja yhdistyksien laitoksille. Kyseisten laitoksien tuli olla kunnan valvonnan alaisia. Laitosten piti olla maksuttomia vähävaraisille ja heille tuli tarjota ilmainen ruoka. Kaikkein heikommassa asemassa oleville lapsille piti antaa myös vaateapua. Valtionapu olisi enintään yksi

---

¹⁸⁴ Wera, [Wera Ostroumoff], 'Sananen lakiehdotuksista aviottomista lapsista', Kansan Lehti, 25.06.1907, nro 140, s. 2. Kirjoittaja oli Kansan Lehden toimittaja.

¹⁸⁵ Sos.-dem. Naishallinnon puolesta: Sihteeri, 'Naisliike. Suomen sos.-dem. naisjärjestöille.' Kansan Lehti, 21.11.1907, nro 268, s. 2–3.

kolmasosa laitoksen kuluista. Valtionapu oli tarkoitettu laitosten kehittämiseksi eikä se saanut vähentää kunnan jakamia avustuksia.¹⁸⁶

Sivistysvaliokunnan mietintö aiheutti kaksi vastalauseetta. Ensimmäisen vastalauseen esittäjänä oli sosiaalidemokraattien kansanedustaja Anton Huotari (1881–1931)¹⁸⁷. Hän halusi palauttaa mietinnön takaisin valiokuntaan sillä perusteella, että valtionapua esitettäisiin annettavaksi vain kunnallisille laitoksille. Suomalaisen puolueen kansanedustaja E.S. Yrjö-Koskisen (1858–1916)¹⁸⁸ esitti toisen vastalauseen, joka vastusti sosialistien vastalauseetta. Hänen mukaansa sosialistien esitys ajaisi yksityisen toiminnan alas. Suomalaisen puolueen edustaja Hilda Käkikoski (1864–1912)¹⁸⁹ lausui lastenkasvatuksen tarvitsevan ”suuria ja tarmokkaita luonteita” ja epäili tällaista mahdollisuutta, mikäli laitokset tulisivat kunnalliseksi. Hän kannatti toista vastalauseetta. Sivistysvaliokunta äänesti eri vastalauseiden välillä. Ensimmäinen vastalause sai 94 ääntä ja toinen 98. Näin ollen toinen vastalause jäi voimaan, joka kannatti sivistysvaliokunnan alkuperäistä esitystä. Toistaiseksi valtionapua saivat hakea myös yksityiset henkilöt ja yhdistykset, mikäli muut ehdot täyttyisivät.¹⁹⁰

Lastentarhat ja lastenseimet ovat tässä tutkielmassani esimerkkinä lasten huollon ja suojelun modernisoitumisesta. Valtion toimet vauhdittivat kuntien toimintaa lastentarhojen ja lasten seimien kunnallistamisesta. Tampereen kaupunki oli avustanut hyväntekeväisyysyhdistyksien ja yksityisten henkilöiden toimintaa anniskeluvoittovaroista. Tällainen resursointi oli kuitenkin epävarmaa ja toiminta oli turvattu aina vain vuodeksi kerrallaan, mikä ei edesauttanut toiminnan kehittämistä.

Tampereen Naisyhdistys puhui tästä asiasta vuosia ennen kuin he saivat perustettua ensimmäisen lastenseimen, vaikka muissa isoissa kaupungeissa oli herätty huomattavasti aikaisemmin. Asia puhutti myös nimimerkki *Asianharrastajaa*, joka Aamulehdessä 8.5.1910 ihmetteli pitkän kirjoituksen verran sitä, miten Tampereella oli vain yksi Lastenhoitoyhdistyksen vuonna 1908

---

¹⁸⁶ 'Eduskunta. Waliokuntain mietintöjä', Aamulehti, 04.11.1909, nro 256, s. 2.

¹⁸⁷ Anton Huotari oli Sosiaalidemokraattisen Puolueen kansanedustaja, Kansan Lehden toimitussihteeri ja päätoimittaja. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001610>. (Luettu 1.6.2023.)

¹⁸⁸ Eino Sakari Yrjö-Koskinen oli Suomalaisen puolueen kansanedustaja ja Tampereen Reaalilyseon rehtori. <https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/yrjo-koskinen-eino-sakari/>. (Luettu 1.6.2023.)

¹⁸⁹ Hilda Käkikoski oli Suomalaisen Puolueen kansanedustaja, Suomen Naisyhdistyksen varapuheenjohtaja, kirjailija ja opettaja. Hän oli yksi ensimmäisistä naiskansanedustajista vuoden 1907 eduskunnassa. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002828>.

¹⁹⁰ 'Eduskunta. Waliokuntain mietintöjä', Aamulehti, 04.11.1909, nro 256, s. 2: 'Määrärahan myöntämisestä kansanlastentarhoille', Tampereen Sanomat, 03.11.1909, nro 255, s. 2; Kansan Lehti, 03.11.1909, nro 254, s. 1. Kansanedustajien kannat löytyvät Tampereen Sanomista ja Kansan Lehestä.

Amuriin perustama kansanlastentarha, vaikka Tampere oli tehdaskaupunki ja tarvetta lasten hoidolle oli ollut jo pitkään. Hoidon tarpeessa olevia lapsia olisi ollut 200 ja vain 72 pystyttiin ottamaan vastaan. Tampereella toimi vuotta aikaisemmin perustettu Tampereen Rautatieläisten lastentarha, mutta se oli tarkoitettu nimensäkin perusteella vain rautatieläisten lapsille eikä näin ollen helpottanut muiden työläisperheiden lastenhoidon haasteita.¹⁹¹

Kirjoittaja mainitsee kuinka Helsingissä, Turussa, Porissa ja Vaasassa oli kansanlastentarhoja perustettu huomattavasti aikaisemmin, vaikka Tampereella oli työväestöä suhteessa väkilukuun kaikkien eniten. Näissä kaupungeissa lastentarhojen rahoitus oli sisällytetty kuntien menoarvioon, jolloin rahoitus oli turvatumpaa kuin täysin hyväntekeväisyyden varassa olevien tarhojen laita oli. Kirjoittaja lisäsi, että lastentarhoja oli ollut vuoteen 1909 mennessä jo neljäkymmentä. Turun tilanteeseen viittasi myös Kansan Lehdessä nimimerkki *L....a*, joka kertoi Turussa olleen neljä kaupungin lastentarhaa. *L....a* kuvaa kunnallisten laitosten hyödyllisyyden. Ne olivat edullisempia kuin yksityiset lastentarhat ja niihin pääsivät kaikkien yhteiskuntaluokkien lapset. Lastentarhat olivat saaneet varoja Turun säästöpankilta ja Turun anniskeluyhtiön voittovaroista.¹⁹²

L....a oli hyvin perillä Turun lastentarhojen järjestämisestä, kuten kaikkien yhteiskuntaluokkien lasten mahdollisuudesta osallistua saman lastentarhan toimintaan. Hän tiesi lasten lukumäärät, kuinka moni jäi ilman paikkaa sekä lastentarhojen saamat resurssit. Nimimerkillä oli joko hyvät yhteydet Turkuun, hän oli käynyt siellä tai lukenut paikallisia sanomalehtiä. Kirjoittaja kutsui Tamperetta kunnaksemme, mikä saattoi paljastaa kirjoittajan oman asuinpaikan tai ainakin perehtyneisyyden Tampereen lastenhoidon tilanteeseen. *L....a* ihmettelee sitä, että Tampereen kunnallinen lastenkasvatus oli ”verrattain niukkaa”, vaikka Tampere oli yksi suurimpia työläiskaupunkeja. Tätä samaa asiaa oli moni kirjoittaja kummastellut. Aikalaisetkin näkivät tämän erikoisen tilanteen, minkä myös itse olen huomannut ja ihmetellyt. Tampereen kaupungin olisi pitänyt jakaa enemmän avustuksia lastentarhoille. Kaikki hoitoa tarvitsevat lapset eivät olleet mahtuneet Tampereen muutamiin lastentarhoihin.¹⁹³

Nimimerkki *L....a* totesi Lastenhoitoyhdistyksen olevan valmis perustamaan lastentarhan, mikäli yhdistys saisi rahoituksen kaupungilta. Uutta lastentarhaa tarvittiin erityisesti Tammelaan.

---

¹⁹¹ Asianharrastaja, 'Kansanlastentarhat', Aamulehti, 08.05.1910, nro 104, s. 4–5; Kansan Lehti, 10.05.1910, nro 105, s. 3–4.

¹⁹² *L....a*, 'Lastentarhoista', Kansan Lehti, 03.05.1910, nro 100, s. 3.

¹⁹³ *L....a*, 'Lastentarhoista', Kansan Lehti, 03.05.1910, nro 100, s. 3.

Tammelassa oli useampi tehdas, joten siellä asui paljon työväkeä. Eräs seikka kertoi karua kieltä työväestön perheiden köyhyydestä, lapsilla ei ollut tarpeeksi lämpimiä vaatteita. Näin ollen kovilla pakkasilla oli mahdotonta kävellä Tammelasta Amurin lastentarhaan.¹⁹⁴ Aamulehden kirjoitus *Meidän pienokaisemme* vuodelta 1886, kirjoitti moittivasti, kuinka köyhien perheiden pienokaiset oli puettu vain ohuisiin paitasiin. Kirjoittaja ajatteli tämän johtuvan tietämättömyydestä, vaikka syynä oli valtava köyhyys. Tämä köyhyys oli Tampereella vallalla vielä yli kahdenkymmenen vuoden jälkeenkin.¹⁹⁵

Nimimerkki *Asianharrastaja* oli erittäin hyvin perehtynyt lastentarha-kysymykseen, sillä kirjoituksensa alussa hän otti kantaa lastentarhojen epäilijöiden kannanottoihin, joissa pelättiin lastentarhojen vieraannuttavan äidit velvollisuuksistaan ja näin rikkovan perhesiteet. *Asianharrastaja* oli ilmiselvästi perillä lehdistössä käytävästä diskurssista, jossa lastentarhat nähtiin sekä kodin rikkojina että lasten pelastuksena.¹⁹⁶ *Asianharrastaja* korosti äidin asemaa lastensa tärkeimpänä kasvattajana ja huolehtijana, mutta huomioi perheiden erilaisia tilanteita. Osassa perheissä äiti oli perheen ainoa elättäjä tai miehen palkka ei riittänyt yksin perheen elatukseen. Tämän lisäksi oli perheitä, jossa lasten hoito oli lyöty laimin. Kirjoittaja vahvasti argumentointiaan myös vaivashoidontarkastaja G.A. Helsingiuksen (1855–1934) näkemyksillä, joka korosti lasten kasvattamista ”jumalanpelkoon, rakkauteen, totuuteen, kuuliaisuuteen ja järjestykseen”, mutta äidillisellä lämmöllä ja rakkaudella.¹⁹⁷

Nimimerkki *Asianharrastaja* näki lastentarhojen tarjoavan avun perheille ja turvan kaltoin kohdelluille lapsille. Lastentarhat varmistivat sen, että koulunkäynnin aloitti valmiimpi lapsijoukko. Kansanlastentarhat tekivät näin tärkeää työtä sekä yksilön että koko yhteiskunnan tulevaisuuden puolesta. Tätä työtä ei voisi kuka tahansa tehdä, vaan työ vaati koulutetut opettajattaret ja lastenhoitajattaret. Lopuksi *Asianharrastaja* vetosi uuden kansanlastentarhan perustamiseen Tammelan kaupunginosaan. Tekstistä huokui *Asianharrastajan* vahva ja laaja-alainen asiantuntemus

---

¹⁹⁴ L...a, 'Lastentarhoista', *Kansan Lehti*, 03.05.1910, nro 100, s. 3.

¹⁹⁵ 'Meidän pienokaisemme', *Aamulehti*, 27.05.1886, nro 63, s. 1–2.

¹⁹⁶ Kärkevimpiä näkemyksiä lastentarhoista kodin rikkojina esitti F.L.Schauman (1810–1877). Katso esim. Jalava 2011, s. 86–87.

¹⁹⁷ *Asianharrastaja*, 'Kansanlastentarhat', *Aamulehti*, 08.05.1910, nro 104, s. 4–5; *Kansan Lehti*, 10.05.1910, nro 105, s. 3–4.

kansanlastentarhoihin ja kasvatustilafilosofeihin. Hän oli melko varmasti mukana joko Lastenhoitoyhdistyksessä, naisjärjestöissä tai kunnan hallinnossa.¹⁹⁸

Tammelan lastentarhan puolesta puhuttiin myös Sosiaalidemokraattisen Puolueen ”Waimojen kokouksessa”. Anni Huotari (1874–1943)¹⁹⁹ puhui kansan valistuksesta ja sivistämisestä. Työväestö oli ottanut vahvan otteen kansan sivistystyöstä. Kansa ei enää ollut vain keskiluokan sivistyneistön valistuskohteena. Anni Huotari oli kirjoittanut artikkelin Kansan Lehteen kasvatustilakunnan perustamisesta Tampereelle. Kasvatustilakunta tulisi erottaa vaivashoidosta. Ihmisillä oli kammo vaivashoitoa kohtaan, siksi kasvatustilakunnan tulisi toimia siitä erillään. Ihmiset tarvitsivat neuvoja kasvatustilakysymyksiin ja lastenhoitoon. Tämä tulisi suoda ilman nöyryyttämistä. Kasvatustilakunnan tehtävänä olisi järjestää lastentarhoja ja lastenseimiä perheiden tueksi. Kasvatustilakunnan valvonta kuuluisi valtuustolle.²⁰⁰

Valtuustolle esitettiin toivomus Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen tukemisesta Tammelan lastentarhan perustamiseksi. Sosiaalidemokraattiset naiset tukivat Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhoja yksityisien sijasta ja toivoivat, että valtuusto tukisi taloudellisesti nimenomaan Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhoja. Vaikka Lastenhoitoyhdistys oli hyväntekeväisyisyhdistys, niin sen toiminta oli valvottua. Lastenhoitoyhdistyksen toimintakertomus ilmestyi sanomalehdissä ja se oli kaupungin valvonnan piirissä. Saadakseen valtionapua yhdistyksen toiminnan tuli olla läpinäkyvää ja sen lastentarhoja ja lastenseimiä tuli hoitaa koulutetut ammattilaiset. Yksityiset lastentarhat näyttäytyivät epäilyttävinä sosiaalidemokraattisille naisille.²⁰¹

Sanomalehdissä käyty keskustelu ja yhteinen huoli lapsista saivat aikaan uuden lastenseimen perustamisen Amurin kaupunginosaan. Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen alaisuuteen kuului näin kaksi lastenseimeä Tammelassa ja Amurissa sekä yksi lastentarha Amurissa. Finlayson & kumpp. O.Y. rakennutti ilmaiseksi seimelle rakennuksen ja kaupungin valtuusto myönsi varat kalusteiden hankkimiseen. Lääkäriavun ja tarvittavat lääkkeet lastenseimi saisi maksutta. Lastenseimi otti

---

¹⁹⁸ Asianharrastaja, ’Kansanlastentarhat’, Aamulehti, 08.05.1910, nro 104, s. 4–5; Kansan Lehti, 10.05.1910, nro 105, s. 3–4.

¹⁹⁹ Anni Huotari oli naisjärjestö aktiivi ja Sosiaalidemokraattisen Puolueen kansanedusta. Hän oli yksi ensimmäisistä naiskansanedustajista vuoden 1907 eduskunnassa. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:skk-kbg-007425>.

²⁰⁰ –ni–ri [Anni Huotari], ’Kasvatustilakunnista’, Kansan Lehti, 29.04.1910, nro 97, s. 1; [epäselvä nimimerkki], ’Puolueen toimintaa. Waimojen kokouksessa’, Kansan Lehti, 03.11.1910, nro 255, s. 2.

²⁰¹ [epäselvä nimimerkki], ’Puolueen toimintaa. Waimojen kokouksessa’, Kansan Lehti, 03.11.1910, nro 255, s. 2.

vastaan lapsia ”parin päivän vanhoista palleroisista” kolmivuotiaisiin. Pienimmille lapsille tuli näin helpotusta, mutta isommat lapset jäivät edelleen ilman omaa hoitopaikkaa.²⁰²

Sosiaalidemokraattinen Kansan Lehti otti enenevässä määrin kantaa Tampereen kaupungin anniskeluvoittovarojen jakamiseen. Tosiasia oli, että anomuksia tuli valtuustolle huomattavasti enemmän kuin varoja oli jaettavaksi. Tämä kiristi kilpailua rahojen anojien välillä. Anniskeluvoittovarojen jakoperusteena oli yleishyödyllinen hyväntekeväisyyskohde. Oltiin myös sitä mieltä, että osa kohteista oli niin tärkeitä, että ne tulisi siirtää vakituiseen tulo- ja menoarvioon. Tätä oli esimerkiksi ajanut Tampereen Lastenhoitoyhdistys. Kansan Lehti kirjoitti kärjekkäästi kuinka valmisteluvaliokunta oli ehdottanut varoja myönnettäväksi

”[...] sellaisille humpuukiseuralle kuin Pelastusarmeijallekin [...] Avoimin käsin on varoja jaettu myöskin porwarillisille naisseuroille yhteensä kokonaista 10 000 mk. Työläisnaisille, jotka luulisi toki olewan eniten awun tarpeessa, ei ole riittänyt kuin kymmenes osa [...]”²⁰³

Kansan Lehti suhtautui kriittisesti sosiaalidemokraattisessa hengessä porvariston hyväntekeväisyystoimintaan ja kristillisiin järjestöihin. Avustuksen piiristä haluttiin poistaa Pelastusarmeija, Valkonauha ja Rouvasväenyhdistykset.²⁰⁴ Lastentarhoja, lastenseimiä ja muita lapsiin liittyviä toimijoita ei enää nähty armeliaisuuteen liittyvänä hyväntekeväisyytenä, vaan ne olivat kaupungille kuuluvia sosiaalipoliittisia tehtäviä. Kansan Lehden kannan ymmärtää, mutta lehti unohti, kuinka tärkeässä roolissa edellä mainitut järjestöt olivat olleet niinä vuosina kun kaupungilla ei ollut tarjota asukkailleen muuta kuin vaivaishoitoa. Pelastusarmeija oli tehnyt vaativaa slummityötä ja perustanut lastenseimen kaikkein heikommassa olosuhteissa eläville pienokaisille jo kymmenen vuoden ajan. Rouvasväenyhdistykset toimivat myös pioneereina useissa kaupungeissa lastenhuollon saralla esim. Tampereelle he perustivat lastenkodin. Lastenhoitoyhdistyksen toiminnan takana oli Tampereen Naisyhdistys. Porvarisrouvien ja neitien huoli aloitti lapsiin kohdistuvan hyväntekeväisyystyön. Kansan Lehti pyrki kirjoituksillaan vahvistamaan työväestön poliittista painoarvoa ja merkitystä yhteiskunnallisena toimijana. Lehden retoriikalla haettiin myös lukijoiden kannatusta ja hyväksyntää.

---

²⁰² Setä, ’Lastenseimi avattu Amuriin’, Aamulehti, 08.11.1910, nro 259, s. 2; Kulkija, ’Lastenhoitoyhdistys avaa tänään uuden seimen’, Tampereen Sanomat, 08.11.1910, nro 259, s. 2.

²⁰³ ’Anniskeluvoittovarojen jakoehdotus’, Kansan Lehti, 31.03.1911, nro 74, s. 2.

²⁰⁴ ’Anniskeluvoittovarojen jakoehdotus’, Kansan Lehti, 31.03.1911, nro 74, s. 2.

Valtuuston kokouksessa 11.4.1911 käsiteltiin valmisteluvaliokunnan esitystä. Esitys aiheutti keskustelua, jossa argumentoitiin edellä esitettyjä vaihtoehtoja. Uskonnollisten ja porvarillisten naisjärjestöjen sijasta varat tuli osoittaa työväestön kirjastoille, teatterille ja soittokunnille. Edustaja Lavonius yhtyi edelliseen ehdotukseen ja lisäsi vielä toiveen, että myös Suomalaisen Naisliiton ja Työväenyhdistyksen naisosastolta vähennettäisiin yhtä paljon ja säästyneet varat siirrettäisiin puistojen kunnostukseen ja ylläpitoon. Naisten työtä ei nähty ilmeisesti niin tarpeellisena tai sitten ajateltiin niukkojen varojen kohdentamisen muualle olevan tärkeämpää. Valmisteluvaliokunnan ehdotuksesta äänestettiin ja 17 äänellä 14:sta ääntä vastaan alkuperäinen ehdotus pysyi voimassa. Kansan Lehti toteaaakin happamasti:

”Valtuusto siis päätti jakaa rahat rouville, pelastusarmeijalle y.m. mukaville pyytäjille Waliokunnan ehdotuksen mukaan.”²⁰⁵

Tampereen kaupungin vähäisistä varoista kilpailivat Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen lisäksi myös yksityiset lastentarhat. Rahatoimikamari oli ehdottanut valtuustolle, että Alma Mustosen²⁰⁶ yksityistä lastentarhaa varten annettava 4000 markan avustus otettaisiin kaupungin tulo- ja menoarvioon vakituksena eränä. Yksityinen lastentarha oli toiminut vuodesta 1906. Lehdissä ilmestyi vastine asiasta, jossa jatkuvaa avustusta toivottiin mieluummin Tampereen Lastenhoitoyhdistykselle. Kirjoittaja vaati, että valtuuston tuli ensin avustaa Tampereen Lastenhoitoyhdistystä ennen kuin valtuusto lähtisi avustamaan yksityistä lastentarhaa. Lastenhoitoyhdistyksen toiminta oli kohdistunut kaikkein vähävaraisempien perheiden lapsiin. Pyrkijöitä oli koko ajan enemmän eikä tiloja ollut riittävästi. Lastenhoitoyhdistyksen toiminta oli kaikin puolin ammattimaista ja ”joissa todellakin oikeat lastenhoidossa waarinotettawat näkökohdat tulevat huomioon”. Lastenhoitoyhdistys anoi valtuustolta varoja Tammelaan perustettavaa uutta lastentarhaa varten, mutta näitä varoja ei myönnetty. Kirjoittaja näki tämän epäoikeudenmukaisena. Kaupungin tulisi huolehtia, että Tampereen Lastenhoitoyhdistys pystyi turvaamaan menonsa.²⁰⁷

---

²⁰⁵ 'Wiinarahojen jako', Kansan Lehti, 12.04.1911, nro 84, s. 2.

²⁰⁶ Alma Mustosen yksityinen lastentarha oli ollut toiminnassa vuodesta 1906. Lastentarha oli saanut pientä avustusta kaupungin anniskeluvoittovaroista. Lastentarhan vuosikertomukset tallennettiin kaupungin arkistoon. Toimintakertomukset ilmestyivät myös sanomalehdissä. Alma Mustonen ilmoitti sanomalehdissä usein varojenkeräystilaisuuksista. Lastentarhalla oli myös kannatusyhdistys. Hän ei kuitenkaan pystynyt kattamaan lastentarhan toiminnan kuluja, vaan se alkoi tuottamaan tappiota joka lukuvuosi. Alma Mustosen lastentarhaa käyttivät vähävaraiset lapset, joista osa oli nk. vapaapaikoilla. Alma Mustonen pyrki siirtämään lastentarhansa kaupungin hallintaan. Tiedot kerätty Tampereen kaupungin valtuuston toimintakertomuksista 1907–1914 ja sanomalehdistä 1907–1914.

²⁰⁷ 'Kunnallista epäjohtonmukaisuutta', Tampereen Sanomat, 01.11.1910, nro 253, s. 2; 'Lastentarhain avustus', Tampereen yksityinen lastentarha', Tampereen Sanomat, 28.10.1910, nro 250, s. 3; 'Tampereen yksityinen lastentarha', Aamuleht, 28.10.1910, nro 250, s. 2.

Useamman kirjoittajan ja toimijan toive toteutui vihdoinkin ja 2.9.1912 avattiin uusi Lastenhoitoyhdistyksen kansanlastentarha Tampereen Tammelan kaupunginosaan. Tämän jälkeen Tammelassa ja Amurissa toimi sekä lastenseimi että lastentarha. Tämä oli odotettu parannus. Tulijoita oli koko ajan ollut enemmän kuin paikkoja. Lastenhoitoyhdistystä kannattivat kaikki yhteiskuntaluokat.²⁰⁸ Pienen varjon odotetun lastentarhan ylle loi Kansan Lehdessä ilmestynyt pieni uutinen, jossa väitettiin useamman ihmisen käyneen toimituksessa ilmoittamassa, että suurin osa uuteen lastentarhaan otetuista lapsista olisi ollut varakkaiden perheiden lapsia. Tämä oli aika vahva kommentti, koska Tampereen Lastenhoitoyhdistys oli koko olemassaolonsa aikana korostanut toimivansa nimenomaan köyhien perheiden hyväksi. Kansan Lehti kirjoitti yrittäneensä ottaa yhteyttä johtajattareen, mutta kyselyihin ei vastattu. Väitteelle varakkaampien lasten suosimisesta ei ollut mitään todistepohjaa, joten tästä ei pystynyt tekemään pidemmälle meneviä johtopäätelmiä. Lastentarhan mustamaalaus saattoi johtua eri puolueiden välisistä ristiriidoista ja erilaisista poliittisista päämääristä. Taustalla saattoi olla myös pyrkimys vauhdittaa lastentahojen kunnallistamista. Tammelan lastentarha oli ollut kuitenkin useamman ryhmän yhteinen toive.²⁰⁹

Valtionapu tuli avuksi osalle kaupungin lastentarhoista. Lehdistössä kerrottiin, että valtionapua olivat saaneet Tampereen kaupungin lastentarhat, Turun kaupungin suomenkielinen ja ruotsinkielinen lastentarha sekä Reposaaressa lastentarha. Tampereella valtionapua saivat Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen Amurin ja Tammelan kaupunginosien lastentarhat. Kaupunki ei edelleenkään omistanut lastentarhoja eikä kokonaan niitä rahoittanut. Valtionapua saadakseen lastentarhojen täytyi täyttää tiukat kriteerit kunnan valvontatehtävään, ylläpidon vahvistamiseen toimintaohjelmaan ja koulutettuun henkilökuntaan liittyen.²¹⁰ Valtionapua annettiin vain murto-osalle lastentarhoista. Ilmeisesti kaikissa kaupungeissa ei haettu valtionapua ehkä tiedon puutteen vuoksi. Tuntuu erikoiselta, jos useampi lastentarha ei olisi täyttänyt vaadittavia kriteerejä. Koulutettuja opettajattaria ja kasvattajattaria oli ollut jo useamman vuoden.²¹¹

---

²⁰⁸ 'Uusi kansanlastentarha Tampereella', Aamulehti, 30.08.1912, nro 199, s. 2; 'Uusi kansanlasten tarha Tampereelle', Kansan Lehti, 30.08.1912, nro 200, s. 2; Kertomus Kaupunginvaltuuston toiminnasta v. 1912, s. 64–65, 78; Tampereen kaupungin Köyhäinhoito v. 1912, s. 39, Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1912.

²⁰⁹ 'Valituksia uutta lastentarhaa kohtaan', Kansan Lehti, 19.09.1912, nro 217, s. 4.

²¹⁰ 'Kansanlastentarhoille apurahojen jakoperusteet', Kansan Lehti, 09.05.1913, nro 105, s. 2; 'Kansanlastentarhain avustaminen. Kouluhallituksen lausunto ja ehdotus', Aamulehti, 10.05.1913, nro 106, s. 3; 'Valtionapua lastentarhoille', Kansan Lehti, 06.12.1913, nro 282 A, s. 2.

²¹¹ Hanna Rothman aloitti vuonna 1892 *lastentarhankasvattajatarten valmistuskurssin*, jotta saataisiin äidillisiä kasvattajattaria muihin kaupunkeihin. Alander 1923, s. 165.

Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen seitsemäs toimintavuosi oli alkanut. Se oli saanut vakiinnutettua toimintansa. Tampereen kaupunki oli aikaisempina vuosina todennut, että Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhoja ja lastenseimiä tuettiin mieluummin kuin yksityisiä lastentarhoja. Lastenhoitoyhdistys saikin paljon suuremman tuen laitoksilleen kuin täysin yksityiset lastentarhat. Toimintaa vakautti vuonna 1913 saatu ensimmäinen valtionapu, joka kattoi kolmasosan menoista. Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen toiminnalla oli myös työväestön tuki. Työväestön edustajien äänenpainot olivat vahvistuneet porvariston hyväntekeväisyysyhdistyksiä vastaan.²¹²

3.2. Lastentarhoja vaadittiin kuntien vastuulle

Sosiaalidemokraattisen naisliiton edustajakokouksen ensimmäisenä kokouspäivänä keskusteltiin laveasti työläisperheiden arjesta. Työläisnaisjärjestöjen tuli kaikilla paikkakunnilla ajaa lastentarhojen ja seimien perustamista. Näiden laitosten perustaminen olisi kuntien vastuulla. Laitoksien hallintoon tulisi valita myös työväestön edustajia. Olga Jokisalo (1879–1916)²¹³ totesi, että naisten työssäkäynti aiheutti senkaltaisia haasteita, että tähän oli kunnan tultava avuksi. Anni Savolainen (1875–1952)²¹⁴ lisäsi vielä, että lastentarhoilta ja lastenseimiltä oli poistettava niiden hyväntekeväisyysluonne, koska se ei enää vastannut tarkoitustaan.²¹⁵

Anni Huotari piti lastentarhojen perustamista välttämättömänä ja niiden perustamista tulisi vaatia ponnekkaasti. Vaikka kunnat, kuten Tampere, Helsinki ja Viipuri, jo avustivat laitoksia, niin vielä enemmän tuli Anni Huotarin mukaan vaatia ja pitää asiaa esillä. Sosiaalidemokraattisen Naisosaston naiset olivat ottaneet työläisperheiden kotien kasvatuksen huolekseen. Tärkeimpänä tavoitteena oli kasvattaa lapset itsenäisiksi ihmisiksi. Anni Huotari totesi, että yhteiskunnallisten olosuhteiden oli muututtava. Työläisperheelle kasvatuskysymykset olivat vaikeampia kuin parempiosaisille. Äitejä tuli kasvattaa ja opastaa, jotta he osaisivat hoitaa lapsiansa paremmin.

---

²¹² 'Tampereen Lastenhoitoyhdistys 1913', Aamulehti, 20.03.1914, nro 66, s. 2.

²¹³ Olga Jokisalo oli Tampereen Työväenyhdistyksen jäsen ja Sosiaalidemokraattisen Puolueen kansanedustaja 1908–1909. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910612.aspx>. (Luettu 1.6.2023.)

²¹⁴ Anni Savolainen oli Sosiaalidemokraattisen Puolueen kansanedustaja 1908–1909. Hän oli koko elämänsä ajan aktiivinen vaikuttaja Sosiaalidemokraattisessa Naisliitossa. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911476.aspx>. (Luettu 1.6.2023.)

²¹⁵ 'Mitenkä voitaisiin lieventää perheenäitien ansiotyöstä johtuvaa liikarasiituksesta?' Kansan Lehti, 27.10.1913, nro 247, s. 3; 'Sosiaalidemokraattisen naisliiton edustajakokous. Toinen kokouspäivä. (jatkoa)', Kansan Lehti, 29.10.1913, nro 249 B, s. 1.

Sandra Tarwainen ja Maria Laine kiinnittivät puheenvuorossaan huomiota työläisäitien auttamiseen. Yhteiskunta ei mahdollistanut työväestön kotien kasvatustehtävää.²¹⁶

Lastentarhat kietoutuivat omalta osaltaan työväestön vaatimukseen yleisestä ja yhtäläisestä kunnallisesta äänioikeudesta. Uudet kunnallisvaalit oli pidetty ja Tampereen työväki keskusteli asian epäoikeudenmukaisuudesta. Piirisihteerit Eemil Saarinen arvosteli äänioikeusoloja ja porvariston kunnallispolitiikkaa, joka ajoi Saarisen mukaan vain porvariston omaa etua. Retoriikka oli värikästä ja paatoksellista. Puhuttiin häpeällisistä vaaleista, jotka riistivät äänivallan suurelta osalta täysi-ikäisiä. Asioista ei päättänyt tällä tavoin järki, vaan ”kuollut pääoma”. Työväki ei halunnut kumartaa ”kukkaron valtaa”. Katsottiin, ettei kunnanvaltuusto edustanut työväestöä. Anni Huotari piti jälleen puheenvuoron köyhälistön lasten hoidon tukemisesta, joka olisi ehdottomasti kunnan tehtävä.²¹⁷

Anni Huotari jatkoi edelleen puhumista ja kirjoittamista lastenhoidon puolesta. Kuntia haluttiin mukaan toimintaan ja kaikkialle lastentarhoja. Hän vahvisti argumentointiaan kansakunnan tulevaisuuden maalailulla. Ei ollut samantekevää yhteiskunnalle, miten lapset voivat. Terve ja hyvinvoiva lapsi olisi yhteiskunnan voimakas jäsen. Yhteiskunta tarvitsi kaikkien perheiden lapsia, myös työväestön lapset olivat tärkeitä. Anni Huotari koki esteenä olevan porvarillisen hallituksen, joka ei ollut kiinnostunut köyhien lapsista. Edelleen kaupungeissa apu lepäsi hyväntekeväisyisyhdistysten varassa ja suurin osa lapsista jäi ilman apua. Kunnan ja valtion tulisi ottaa enemmän osaa lasten hoitoon. Edelleen alle kaksivuotiaiden lasten kuolleisuus oli suurta, 15 000 lasta vuodessa, edelleen köyhyys vaivasi ja tietämättömyys oli suurta. Äidit tarvitsivat tietoa lastenhoidosta. Tähän auttaisivat kirjaset ja luennot.²¹⁸

Anni Huotari vaati kuntiin lastenhoitolautakuntia, joihin keskitettäisiin lastenhoitoon liittyvät asiat erotettuina aikuisten avusta. Lastenhoitolautakuntien jäsenet olisivat ”tiedon asiantuntijoita”, joilla olisi kokemusta lasten hoidosta ja kasvatuksesta. Lautakunnan jäsenenä toimisi miehiä ja naisia.

---

²¹⁶ 'Mitenkä voitaisiin lieventää perheenäitien ansiotyöstä johtuvaa liikarasituksesta?', *Kansan Lehti*, 27.10.1913, nro 247, s. 3; 'Sosiaalidemokraattisen naisliiton edustajakokous. Toinen kokouspäivä. (jatkoa)', *Kansan Lehti*, 29.10.1913, nro 249 B, s. 1.

²¹⁷ 'Tampereen työväki tuomitsemassa kunnallista kukkarovaltaa', *Kansan Lehti*, 15.12.1913, nro 289, s. 2.

²¹⁸ Anni Huotari, 'Puolueen toimintaa. Kuntien welwoittaminen huolehtimaan warattomista äideistä ja lapsista', *Kansan Lehti*, 02.04.1914, nro 76, s. 2.

Huotarin mukaan este edistykselle oli kuntien ”harvainvalta”.²¹⁹ Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus oli ollut eduskuntavaaleissa jo vuodesta 1907, mutta kunnissa äänioikeus määräytyi edelleen varallisuuden mukaan. Näin vaikuttaminen arjen ruohonjuuritason haasteisiin ei ollut mahdollista.

Tampereen Lastensuojeluyhdistys oli vakiinnuttanut asemansa ja nautti eri kansanluokkien, valtuuston ja yritysmaailman luottamusta. Anniskeluvoittovarojen jaossa Lastenhoitoyhdistys sai jälleen kaupungin tuen. Tämän lisäksi valtionapu ja liike-elämän tuki siivittivät uuden lastentarharakennuksen valmistumista. Aamulehti kirjoitti anniskeluvoittovarojen jakamisesta mielenkiintoisen huomion. Vuosittain anomuksia oli puolet enemmän, mitä varoja oli jaettavana. Tämä teki oikeudenmukaisen avustuksen jakamisen lähes mahdottomaksi. Ongelmana oli epätietoisuus anniskeluvoittovarojen vuosittaisesta suuruudesta. Mikäli tavoitteena oli raitistaa kansaa, niin se aiheutti anniskeluvoittovarojen pientymisen. Toivottu raittiuden lisääntyminen vähentäisi näin ollen monien tärkeiden kohteiden rahoitusta. Kirjoittajan mukaan toiminta ei saisi levätä näin epävarman tulokertymän varassa, vaan osa avustusten kohteista olisi sen kaltaisia, jotka tulisi kustantaa veroilla.²²⁰

Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen toiminta oli esimerkki yleishyödyllisestä kohteesta. Suhtautuminen Rouvasväenyhdistykseen oli muuttunut kriittisemmäksi niin kuin jo edellä on kerrottu. Heidän toimintansa kuului vaivaishoidon piiriin. Puhtaasti hyväntekeväisyyteen perustuvan yhdistyksen toiminta tulisi perustua itse kerättyihin varoihin eikä se saisi rasittaa anniskeluvoittovaroja. Rouvasväenyhdistystä oli tuettu kaupungin anniskeluvoittovaroista jo vuosia, mutta nyt toiminta nähtiin ”puolueellisena ja vähemmän onnistuneena”.²²¹ Kirjoittajan teksti vaikuttaa vahvalta, vaikka onkin hyvin realistinen ja tulevaisuuteen katsova. Kirjoitus osoitti, kuinka yhteiskunta oli modernisoitunut ja huomioi esimerkiksi lastenhoidon kuuluvaksi sosiaalipolitiikkaan vaivaishoidon sijasta. Taustalla saattoi näkyä myös työväestön esille tulot asian tiimoilta. Aamulehti edusti ideologialtaan kuitenkin vastakkaista näkökulmaa, joten sen ei välttämättä tarvinnut myötäillä Sosiaalidemokraattisen Puolueen kantoja.

---

²¹⁹ Anni Huotari, ’Puolueen toimintaa. Kuntien velvoittaminen huolehtimaan varattomista äideistä ja lapsista’, *Kansan Lehti*, 02.04.1914, nro 76, s. 2.

²²⁰ ’Anniskeluvoittovarojen jako. Anottu yht. 342 379, 70, jaettava summa 145 741, 59’, *Aamulehti*, 16.04.1914, nro 86, s. 3; ’Anniskeluvoittovarojen jako’, *Aamulehti*, 17.04.1914, nro 87, s. 3.

²²¹ ’Anniskeluvoittovarojen jako. Anottu yht. 342 379, 70, jaettava summa 145 741, 59’, *Aamulehti*, 16.04.1914, nro 86, s. 3; ’Anniskeluvoittovarojen jako’, *Aamulehti*, 17.04.1914, nro 87, s. 3.

Nimimerkki *L.E.* vaati Aamulehdessä sosiaalipolitiikan modernisointia lainsäädäntötasolle. Kirjoittaja näki, että hallituksen lainsäädäntötyö oli hidastunut ja käytännössä pysähtynyt. Lasten ja nuorten hoito kunnallisella tasolla ei ollut tyydyttävää. Monista kunnista puuttui kasvatuslautakunta, johon olisi keskitetty lapsiin ja nuoriin liittyvä huoltotyö. Tampereelle perustettiin kasvatuslautakunta vuonna 1910 eli kymmenen vuotta myöhemmin kuin Helsinkiin ja Poriin.²²² Kasvatuslautakunnat puuttuivat ongelmiin. Tampereella oli kuitenkin valittu täysin uudenlainen, muista suurista kaupungeista poikkeava toimintatapa. Tampereen kasvatuslautakunta keskittyi ennaltaehkäisevään eli ”preventiiviseen” lastenhoitoon. Tämä kuvasti täysin uudenlaista suhtautumista sosiaalipoliittisiin ongelmiin. Ei pyritty pelkästään vain korjaamaan ongelmia, vaan yritettiin ennaltaehkäistä niitä, jotta asiat eivät etenisi haastavammiksi. Kasvatuslautakunnan alaisuuteen tulisi kirjoittajan mielestä keskittää kaikki lapsiin liittyvä toiminta, myös kuntien kansanlastentarhat. Lapsia ei tulisi erotella köyhäinavun saamisen perusteella. Kirjoitushetkellä voimassa ollut lainsäädäntö määräsi köyhäinapua tarvitsevat lapset köyhäinhoitolautakunnan alaiseksi. Lastenhoidon ja huollon määräsi näin köyhyys eikä kasvatukselliset näkökulmat. Tamperetta oli aikaisemmissa kirjoituksissa moitittu hitaudesta lapsiin liittyvissä asioissa. Lastentarhojen ja lastenseimien avustaminen oli ollut vaatimatonta, vaikkakin vuosien kuluessa avustusmäärärahat nousivat. Valtuustossa oli keskusteltu hyväntekeväisyisyhdistysten rahoituksen tarpeellisuudesta. Kasvatuslautakunta-asiassa Tampere näyttäytyi edelläkävijänä.²²³

Nimimerkki *E.P.* valitteli Kansan Lehdessä, kuinka lastentarhat olivat yksityisiä, minkä vuoksi niiden kasvatustavat eivät olleet kirjoittajan mielestä sopivia. Kirjoittaja väitti vain harvojen käyttävän lastentarhoja ja että ne olivat pääasiassa varakkaiden lapsille. Mikäli lastentarhat toimisivat Fröbelin filosofian mukaan eli opetusta leikin avulla, niin silloin lastentarhat olisivat oivallisia laitoksia. Lastentarhat kävisivät kaikille lapsille niin köyhille kuin rikkaillekin, sillä

”eivät ole herrasperheissäkään äidit ja kotiopettajattaret aina sopivia kasvattamaan lapsia”²²⁴

---

²²² L.E., ’Kasvatuslautakuntien uudestaan järjestäminen ja ammattiholhoustoimi’, Aamulehti, 06.06.1914, nro 127, s. 2; L.E., ’Kaupunkikuntien lasten ja nuorison hoidon uudestajärjestäminen’, Tampereen Sanomat, 04.06.1914, nro 125, s. 1; Kasvatuslautakunta perustettiin Helsinkiin vuonna 1899, Poriin vuonna 1901 ja Turkuun vuonna 1907.

²²³ L.E., ’Kasvatuslautakuntien uudestaan järjestäminen ja ammattiholhoustoimi’, Aamulehti, 06.06.1914, nro 127, s. 2; L.E., ’Kaupunkikuntien lasten ja nuorison hoidon uudestajärjestäminen’, Tampereen Sanomat, 04.06.1914, nro 125, s. 1; Pulma 1987, s. 120.

²²⁴ E.P., ’Sosialidemokratian tärkeimpiä kouluvaatimuksia. 1. Yhtenäinen koulu’, Kansan Lehti, 27.10.1915, nro 249, s. 1–2.

Kirjoittaja esitteli, kuinka sosialistisen kasvatusteorian mukaisesti oli järjestettävä lastentarhat ja yhtenäinen koulu. Kansakoulu muodostuisi pohjakouluksi. Tästä oli eduskunta tehnyt jo ehdotuksen. Lastentarhat ja lastenseimet nähtiin tässä artikkelissa luontevana osana kansakoulupolkua. Kirjoitus haluaa korostaa sosialistista aatetta ja tätä vasten artikkelin alun tyytymättömyys yksityisiä lastentarhoja kohtaan on ymmärrettävää.²²⁵

Kirjoittaja oli hivenen epätarkka, koska lapsia oli koko lastentarhojen olemassaolon ajan jäänyt lastentarhojen ulkopuolelle. Näin ollen kyse ei voinut olla siitä, että vain harvat niitä käyttäisivät. Tässä artikkelissa ei ilmeisesti tarkoitettu Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhoja, sillä vaikka yhdistys oli yksityinen hyväntekeväisyisyhdistys, niin sen rahoitus tuli valtiolta ja kunnalta ja se oli yleisesti hyväksi ja tarpeelliseksi tunnustettu. Tampereella toimi myös Alma Mustosen yksityinen lastentarha, joka oli ollut toiminnassa jo vuodesta 1906. Tämä tarha oli myös hyvin suosittu ja lapsia oli tulossa enemmän kuin paikkoja oli. Mustosen lastentarha sai myös avustusta Tampereen kaupungin anniskeluvoittovaroista. Kaupungissa oli myös ruotsalainen, saksalainen ja ranskalainen lastentarha, jotka toimivat täysin lukukausimaksujen ja lahjoitusten varassa. Nämä lastentarhat olivat varmasti tarkoitettu pääasiassa varakkaampien perheiden lapsille. Tampereella työväestö oli suomenkielistä, joten kielikylpy-lastentarhoille ei heillä ollut tarvetta eikä varojakaan.²²⁶

Valtuustossa käytiin keskusteluja, kenelle lastentarhat kuuluivat. Opettaja Kurkelan mielestä kunnan anniskeluvoittovaroista jaettava avustus tulisi osoittaa ainoastaan lastentarhoille, joissa oli huolenpitoa vailla olevia lapsia. Kurkela vaati, että Rahatoimikamari selvitti perheiden taustat. Opettaja Kurkela näki lastentarhan pääasiallisena tehtävänä huolehtia täysin hoitoa vailla olevat lapset. Kurkela ei tarkentanut keiden lapset kuuluivat huolenpitoa vailla olevien ryhmään. Oliko kyse työssäkäyvien vanhempien lapsista vai lapsista, joiden vanhemmat eivät heitä muutoinkaan kysyneet hoitamaan. Valtuutettu Wiljanen totesi, ettei tällainen lasten erottelu ollut lasten edun mukaista. Lapsia oli aina ollut tulossa enemmän kuin lastentarhoihin ja lastenseimiin mahtui. Wiljanen totesi, että lastentarhoja tuli tutkia jatkossakin ja kulut pitäisi ottaa kaupungin vakituiseen

---

²²⁵ E.P., 'Sosialidemokratian tärkeimpiä kouluvaatimuksia. 1. Yhtenäinen koulu', *Kansan Lehti*, 27.10.1915, nro 249, s. 1–2.

²²⁶ Alma Mustosen lastentarhan ilmoitukset, raha-anomukset ja toimintakertomukset löytyvät useista tutkimusajankohdan sanomalehdistä. Maininta myös Tampereen kaupungin valtuuston ja Rahatoimikamarin toimintakertomuksissa. Ruotsalainen, saksalainen ja ranskalainen lastentarhat ilmoittelivat toiminnastaan säännöllisesti tamperelaisissa sanomalehdissä.

menoarvioon.²²⁷ Lastentarhat ja niiden kunnallinen tukeminen oli edelleen vuosien jälkeenkin kuuma puheenaihe valtuustossa. Lastenhoitoyhdistyksen kaksi lastentarhaa ja kaksi lastenseimeä (Amurin ja Tammelan kaupunginosissa) sekä Alma Mustosen yksityinen lastentarha olivat olleet toiminnassa jo useampia vuosia ja näin todistaneet laitosten tarpeellisuuden, silti rahoituksesta kiisteltiin vuosittain.

Sosiaalidemokraattisen Puolueen naisasianainen, valtakunnallinen vaikuttaja ja kosmopoliitti Hilja Pärssinen (1876–1935)²²⁸ otti kantaa lastenhuoltoon Kansan Lehdessä. Kaikille lapsille tuli luoda onnellinen ympäristö. Pärssinen oli työssään opettajana Viipurissa nähnyt työläisperheiden köyhyyden, perheiden hädän ja äitien avun tarpeen. Nämä kokemukset viitoittivat Pärssisen tietä kohti työväenliikettä ja eduskuntatyötä.²²⁹ Äitien työskennellessä muualla, heidän lapsilleen tuli järjestää hyvää ja lempeää hoitoa antavia lastentarhoja ja lastenseimiä. Lastenhoito tarvitsi monipuolisia toimia. Tarvittiin yhtenäinen suunnitelma ja hyvää tahtoa. Yhteiskunnan ohjiin tarvittiin uusia voimia. Työväenliike täyttäisi tämän vaatimuksen ja olisi lasten huolenpidon aatteen toteuttaja. Mallia voitaisiin ottaa ulkomaiden sosialisteilta. Englannissa työläiset olivat ajaneet koululaisten ravitsemusasiaa. ”Lasten huolenpito kuuluu Englannin sosialistien kunnallistoiminnan ohjelman puitteisiin”²³⁰.

Lastenhoito oli esimerkki ylijärjestyksestä toiminnasta. Ulkomaiden esimerkit vahvistivat Pärssisen argumentteja. Hänellä oli laajat verkostot ulkomailla, joten hän oli hyvin tietoinen muiden maiden käytänteistä. Lastenhoitoon kuuluvat asiat tuli keskittää lastenhoitolautakunnalle. Pärssinen lopetti kirjoituksensa vaatimuksella kiirehtiä kunnallisten äänioikeusolojen uudistamista.²³¹ Pärssisen kirjoitus osoittaa jälleen, kuinka lastentarhakysymys kietoutui vaatimukseen yleisestä ja yhtäläisestä kunnallisesta äänioikeudesta. Sosiaalidemokraatit olivat usein vaatineet päästä osallistumaan kunnallisten asioiden hoitoon täysimääräisesti, koska sosiaalipoliittiset uudistukset eivät heidän mukaansa muuten edenneet tarpeeksi nopeasti.

---

²²⁷ Matti, ’Pikku tietoja. Kaupungin waltuusherrat’, Kansan Lehti, 18.11.1915, nro 268, s. 4; ’Kaupungin lastentarhat’, Aamulehti, 17.11.1915, nro 265, s. 3.

²²⁸ Hilja Pärssinen oli opettaja ja toimittaja. Hän oli yksi ensimmäisistä naiskansanedustajista vuoden 1907 eduskunnassa. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003946>.

²²⁹ H.P. [Hilja Pärssinen], ’Lasten yhteiskunnallinen huolenpito II’, Kansan Lehti, 15.12.1915, nro 291, s. 1–2; Hentilä & Kalliokoski & Viita, 2018, s. 80, 82–83, 92. 135–136.

²³⁰ H.P. [Hilja Pärssinen], ’Lasten yhteiskunnallinen huolenpito II’, Kansan Lehti, 15.12.1915, nro 291, s. 1–2.

²³¹ H.P. [Hilja Pärssinen], ’Lasten yhteiskunnallinen huolenpito II’, Kansan Lehti, 15.12.1915, nro 291, s. 1–2.

Lastenhoitoyhdistyksen ponnistelut saada avustuksensa kunnan vakituiseen menoarvioon nytkähti hivenen eteenpäin. Anniskeluvoittovarot olivat huomattavasti vähentyneet alkoholijuomien myynnin rajoittamisen vuoksi. Alkoholien kulutuksen väheneminen oli hyvä asia, mutta kunta ei ollut varautunut vähentyneisiin tuloihin. Lastenhoitoyhdistys oli ennakoidessaan tämän saanut läpi tavoitteensa ja Lastenhoitoyhdistys otettiin kunnan vakituiseen menoarvioon. Lisärahoitusta Lastenhoitoyhdistys haki Tampereen suurimmilta tehtailta vedoten siihen, että lastenseimien lapsista 66 % oli tehdastyöväestön lapsia. Tähän olivat teollisuudenharjoittajat jo myöntyneetkin. Usean vuoden ajan anniskeluvoittovarot olivat olleet monille hyväntekeväisyysjärjestöille elintärkeitä. Nimimerkki *Aatu* kirjoitti Aamulehdessä, että hyvinvointia lisäämällä saataisiin lisättyä kuntalaisten veronmaksukykyä. Anniskeluvoittovaroilla oli rahoitettu hyviä kohteita. Nyt nämä kohteet tuli rahoittaa ”taksoituksen” avulla. Nimimerkki ei halunnut tarkemmin eritellä, mitkä kohteista olisivat niitä, jotka tuli siirtää kunnan kustannettavaksi.²³²

Aamulehti esitteli 30.7.1917 kaupunkien kansanlastentarhojen määrää ja toiminnan järjestäjiä. Tiedot oli kerätty Kunnallisen Keskustoimiston kiertokyselystä. Aamulehti ei kertonut tarkemmin Kunnallisesta Keskustoimistosta. Tekstissä mainitaan, että kysely on tehty ”äskettäin”. Tästä voisi päätellä, että kysely oli tehty vuoden 1917 kevään aikana. Kansanlastentarhoja oli jo 21 paikkakunnalla. Helsingissä oli peräti 18 kappaletta, Viipurissakin kymmenen lastentarhaa ja Turussa kahdeksan. Tampereella oli vain neljä lastentarhaa. Aamulehti ei kirjoita, mitkä nämä neljä lastentarhaa olivat, mutta vaihtoehtoina täytyi olla Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen Tammelan ja Amurin lastentarhat, Rautatieläisten lastentarha ja neljäntenä Alma Mustosen yksityinen lastentarha. Kiertokyselyllä oli kartoitettu nimenomaan kansanlastentarhoja eli työväestön lastentarhoja. Luvuissa eivät olleet mukana yksityiset lastentarhat, jotka kattoivat menonsa lukukausimaksuilla.²³³ Silmiinpistävää oli, että Tampereella oli huomattavasti vähemmän lastentarhoja kuin Helsingissä, Turussa ja Viipurissa. Tampere oli kuitenkin suuri teollisuuskaupunki. Porissa ja Vaasassa oli saman verran lastentarhoja kuin Tampereella, vaikka ne olivat väestömäärältään pienempiä kaupunkeja.

Seuraaviin taulukoihin on koottu vuosien 1917 ja vuosien 1919 lastentarhojen (kansanlastentarhojen) lukumäärät eri kaupungeissa. Taulukoista näkyy, mitkä lastentarhat on

---

²³² 'Hyväntekeväisyysyhdistykset. Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen tukeminen', Aamulehti, 17.03.1916, nro 64, s. 3; Aatu, 'Kirje Tampereelta 89', Aamulehti, 09.04.1916, nro 83, s. 4.

²³³ 'Kansanlastentarhat maan kaupungeissa.', Aamulehti, 30.05.1917, nro 119, s. 3.

kunnallistettu, mitkä kuuluivat yhdistyksille ja mitkä olivat yksityisiä. Aamulehdessä (30.5.1917) mainittiin, että Helsingin, Turun, Hangon ja Kajaanin kaikki lastentarhat olivat kunnallisia laitoksia. Tämä ei tarkoita, että toiminta oli vielä tässä vaiheessa täysin kunnallistettu. Helsingissä, Turussa ja Kajaanissa lastentarhojen menot oli kokonaisuudessaan merkitty kaupunkien ”yleiseen vuosirahasääntöön”. Tämä helpotti huomattavasti laitosten toimintaa, joiden ei tarvinnut perustaa toimintaansa muuttuviin anniskeluvoittovara-osuuksiin. Hangossa ainoastaan 2000 markan erä oli merkitty vuosirahasääntöön. Kotka ja Raahe olivat ainoita kaupunkeja, joissa kunta ei osallistunut lastentarhojen rahoitukseen millään tavoin.²³⁴

Vuonna 1919 Lastentarhaopettaja Elsa Borenius (1881–1958)²³⁵ teki lastentarhojen ensimmäisen tarkastusmatkan kouluhallituksen toimesta. Tarkastelukierros sisälsi 29 paikkakuntaa ja 75 lastentarhaa ja lastenseimeä (Taulukko 2). Elsa Borenius jätti tarkastuskertomuksensa kouluhallitukselle 31.5.1920. Taulukosta puuttuvat rautatieläisten ja tehtaiden lastentarhat, joita oli kahdeksalla paikkakunnalla yhteensä kahdeksan. Tampereella toimi edelleen vuonna 1906 perustettu rautatieläisten lastentarha. Kahdessa vuodessa suurin osa yksityisistä lastentarhoista oli siirtynyt yhdistyksille. Täysin kunnallistettuja lastentarhoja oli kahdeksan. Huomioitavaa on, ettei suurien teollisuuskaupunkien lastentarhoista ollut ainuttakaan vielä kunnallistettu. Helsingin kaikki lastentarhat olivat kuuluneet vuodesta 1913 Helsingin kaupungin vakituiseen menoarvioon. Tampereen lastentarhoista vain Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen laitokset oli listattu. Alma Mustosen yksityinen lastentarha oli vielä vuonna 1919 toiminnassa. Lastentarhat toimivat usein hyvin vaatimattomissa oloissa kamppailen suurien talousvaikeuksien kanssa. Rahoitus oli epävarmaa ja vaihteli monissa kaupungeissa vuosittain.²³⁶

---

²³⁴ ’Kansanlastentarhat maan kaupungeissa.’, Aamulehti, 30.05.1917, nro 119, s. 3.

²³⁵ Elsa Borenius oli yksi keskeisimmistä lastentarhatyön vaikuttajista. Hän opiskeli Lontoossa ja Tukholmassa. Elsa Borenius toimi johtajana Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen Amurin lastentarhassa vuosina 1908–1912. Hänninen & Valli 1986, s. 136; Meretniemi 2015, s. 143–144.

²³⁶ Aamulehdessä oli pieni kirjoitus, jossa Valtioneuvosto oli antanut Kouluhallitukselle toimeksiannon pätevän henkilön palkkaamiseksi. Tämän henkilön tehtävänä oli tehdä lastentarhojen tarkastuskierros ja antaa ohjeita kyseisille laitoksille, Aamulehti, 04.07.1919, nro 149, s. 3. Hänninen & Valli 1986, s. 124–125, ovat käyttäneet lähteinä Elsa Boreniusken tarkastuskertomuksia, muistiinpanoja, kirjoituksia, kirjeenvaihtoa ja esitelmiä, katso s. 257; Meretniemi 2015, s. 169, 194–195, 233.

Taulukko 1.
Lastentarhojen lukumäärä, lasten määrät ja lastentarhojen omistussuhteet 1917.

kaupunki	yksityiset	kunnalliset	lapsiluku
Helsinki		18*	2209
Viipuri	9	1*	671
Turku		8*	585
Tampere	4		369
Pori	4		294
Vaasa	4		309
Kuopio	2		155
Oulu	1		82
Kotka	1		108
Pietarsaari	1		?
Hämeenlinna	1		51
Lahti	1		
Hanko		1*	80
Porvoo	1		?
Jyväskylä	1		20
Savonlinna	1		36
Mikkeli	1		37
Kokkola	1		52
Raahe	1		90
Kajaani	1		50
Lappeenranta	1		80

*Kunnan vakituissa menoarviossa.

Lähde: tiedot kerätty

Aamulehti, 30.5.1917, nro 119, s. 3.

Taulukko 2.
Lastentarhojen lukumäärä, lasten määrät ja lastentarhojen omistussuhteet 1919.

kaupunki	yksityiset	kunnalliset	yhdistysten	lapsiluku
Helsinki			23	2308
Viipuri	5	1	1	110
Turku			8	611
Tampere			2	308
Pori ja Reposaari	1		3	317
Vaasa			4	408
Kuopio			2	156
Oulu		1		118
Kotka		1		69
Pietarsaari		2		186
Hämeenlinna				
Lahti		1		-
Hanko				
Porvoo			2	157
Jyväskylä			1	31
Savonlinna			1	53
Mikkeli		1		30
Kokkola	2			77
Raahe			1	50
Kajaani		1		50
Lappeenranta	1			40
Lapua	1			24

Lähde: tiedot kerätty

Hänninen, Sisko-Liisa & Valli, Siiri, *Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia* 1986, s.125.

Lukuisista sanahauista huolimatta en ole löytänyt Elsa Boreniuksen tarkastusmatkan tuloksista kertovaa tietoa tamperelaisista sanomalehdistä. Olin yllättynyt, että vuonna 1917 *Aamulehti* julkaisi lastentarhoista pitkän artikkelin, mutta ei enää vuonna 1919, vaikka Elsa Borenius teki kattavan tarkastuksen. Elsa Borenius oli yksi keskeisiä lastentarhatyön asiantuntijoita, joka piti esitelmiä eri kaupungeissa ja jonka kirjoituksia ilmestyi aikakauslehdissä. Todennäköisesti sisällissota oli aiheuttanut kaupungille niin suuria haasteita, ettei lehdistö kiinnittänyt huomiota Elsa Boreniuksen raporttiin.

3.3. Sisällissodan vaikutukset – kenelle lapset kuuluivat

Tampere oli sisällissodan loppunäyttämö, jonka seurauksena lastenhuollon ja koko sosiaalipolitiikan kenttä laajeni totaalisesti. Kunnanvaltuuston toiminta keskeytyi punaisten otettua kaupungin hallintaansa. Tampereen valtuusto kokoontui jälleen 6.4.1918. Sodan jälkeen vaadittiin uusia ja erilaisia toimintatapoja, jotta selviydyttäisiin kaikista haasteista. Yhtäkkiä kaupungissa oli valtavia ongelmia. Ihmisiä oli kuollut²³⁷ ja kaupunki oli täynnä orpoja, jotka kerjäsivät ruokaa ympäri kaupunkia ja ympäryskuntia.²³⁸ Kaikesta kauheudesta huolimatta valtuusto kokouksessaan 8.4.1918 valtuutettu Tiililän ehdotuksesta oli yhtä mieltä siitä, että Tampereella toimineet punakaartilaiset olivat vallassaoloaikanaan toimineet maltillisemmin kuin muilla paikkakunnilla olleet kaartilaiset. Tampereen järjestäytynyt työväki ei ollut syyllistynyt murhiin tai rikoksiin. Tiililä nosti valtuustossa esille syyttömien vankien pelastamisen. Hän korosti vankien lempeämpää kohtelua. Tiililä katsoi jo tässä vaiheessa tulevaisuuteen. Hän tiesi, että lempeys oli inhimillisen ihmisen hyve, mutta hän oli myös realistinen. Tampere tulisi jatkossakin olemaan teollisuutensa ja väestörakenteensa vuoksi työväestön kaupunki. Katkeruuden välttäminen puolin ja toisin ja yhteistyön ja sovinnon rakentaminen olivat elinehto kaupungin tulevaisuudelle.²³⁹ Tämä edellä mainittu huomio vahvisti Tampereen sopuisaa ilmapiiriä. Tampere pystyi jatkossakin sopimaan yhteisistä asioista.

Tampereella oli noin 500 punaorpoa. Ainoastaan Helsingissä orpojen määrä oli vielä suurempi. Heitä oli lähes 900.²⁴⁰ Yksinäisiä äitejä oli huomattavasti enemmän kuin aikaisemmin. Miehet olivat kuolleet tai viruivat vankileireillä. Tampere ei ollut valmistautunut näin suuren lapsijoukon hoitoon ja huoltoon, sillä esim. lastentarhoja oli tässä vaiheessa vasta neljä kappaletta. Tampere kärsi suuria aineellisia vahinkoja. Noin kaksi tuhatta ihmistä jäi asunnottomaksi, joka entisestään lisäsi ahdinkoa jo ennestään vallalla olevan asuntopulan vuoksi. Rahatoimikamari oli myös huolissaan köyhien asukkaiden selviytymisestä kohonneista vuokrista ja päättikin esittää avustuksia

---

²³⁷ Kaupungin totaalisesti muuttunutta tilannetta kuvaa päätös, mikä tehtiin ensimmäisenä kokoontumispäivänä.

”Valtuusto päätti samana päivänä, että punakaartilaisten ruumiit tuli kerätä kaduilta ja pihoilta haudattavaksi sopivaan paikkaan hautausmaalle.” Tämä päätös kuvaa konkreettisesti, minkälaisia taisteluja Tampereella oli käyty. Kertomus Tampereen valtuuston toiminnasta v. 1918. s. 103. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1918.

²³⁸ Kertomus Tampereen valtuuston toiminnasta v. 1918. s. 103. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1918.

²³⁹ Kertomus Tampereen valtuuston toiminnasta v. 1918. s. 103. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1918; Tiililä, 7.4., 25.4.1918 (päiväkirjat).

²⁴⁰ Pulma 1987, s. 131; Kaarninen 2008, s. 19.

ja rahalainoja.²⁴¹ Kesällä 1918 elintarviketilanne oli vaikea. Ensimmäinen maailmansota vaikutti edelleen talouteen ja elintarvikkeiden saatavuuteen. Vanhat varastot olivat loppu. Jouduttiin turvautumaan tuontiviljaan, mutta sitä ei saatu tarpeeksi. Tilanne helpottui vasta keväällä 1919.²⁴²

Sisällissodan jälkeen noin 25 000 lasta koki turvattomuutta jommankumman tai molempien vanhempien kärsiessä vankileirillä. Suomessa oli noin 14 000 alle 15-vuotiasta orvoksi jäänyttä lasta jakaantuen lähes 5200 perheeseen. Turvaa vailla olevia lapsia oli eniten Hämeen läänissä, jossa oli 98 orpoa 10 000 asukasta kohti. Maan pohjois- ja itäosissa vastaava luku oli kymmenen 10 000 asukasta kohti. Vähiten orpoja oli Vaasassa. Kaikkiaan 88,3 % orvoista oli punaisten perheiden lapsia. *Kansan Sanan*²⁴³ mukaan kolme neljäsosaa perheistä ei tullut toimeen omin voimin. Köyhäinhuoltolehden artikkelissa *Kansalaisille* köyhäinhoidonylitarkastaja Väinö Juusela ja viisi köyhäinhoidontarkastajaa vetosivat ihmisten hyvään sydämeen ja kutsuivat ihmisiä ”vapaaseen hyväntekeväisyyteen”. Osa työläisperheistä selviytyi lastenhoidosta, mikäli he saivat avun työssäolonsa ajaksi. Tarvittiin lastentarhoja ja lastenseimiä, jotta äidit pystyivät työskentelemään ja näin hankkimaan elantonsa. Kasvatustyön arvostus nousi tärkeäksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Ei ollut samantekevää kuka ja miten tulevaisuuden toivoja kasvatettiin. Lapset tuli pelastaa kunnan hyödyllisiksi kansalaisiksi.²⁴⁴ Mielenkiintoiseksi artikkelin teki se, että yksi köyhäinhoidontarkastajista oli Köyhäinhuoltolehden päätoimittaja Bruno Sarlin. Artikkelin tekstin sävy oli muuttunut neutraalimmaksi ja ymmärtäväisemmäksi verrattuna *Johdannon* alussa olleeseen kesäkuussa 1918 ilmestyneeseen hyökkävään ja punaiset äidit hirviöiksi näkevään artikkeliin.

Lapset ja erityisesti punaorvot joutuivat sisällissodan jälkeen voittaneiden ja hävinneiden pelinappuloiksi. Kenelle kuului punaorpojen kasvatusta ja huolto? Senaatti nimitti 6.5.1918 komitean pohtimaan punaorpojen huoltoa. Komiteaan kuului monialainen jäsenistö. Komitean ainoana naisedustajana toimi Helsingin kaupungin lastenkotien tarkastaja Thyra Gahmberg²⁴⁵ (1879-

---

²⁴¹ Kertomus Tampereen Rahatoimikamarin valtuuston toiminnasta v. 1918. s. 8–9. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1918.

²⁴² Tampereen valtuuston toiminnasta v. 1918. s. 12. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1918. Haapala 1995, s. 214–215.

²⁴³ Tamperelainen *Kansan Lehti* ilmestyi 1898–1991. Vuonna 1919 lehti ilmestyi *Kansan Sana* nimisenä.

²⁴⁴ Väinö Juusela et al, 'Kansalaisille', *Köyhäinhuoltolehti*: kunnallisen köyhäinhoidon ja yksityisen hyväntekeväisyyden äänenkannattaja, 08.11.1918, nro 21, s. 1–2; 'Sotaorvot', *Kansan Sana*, 16.12.1919, nro 274, s. 3; Kaarninen 1984, s. 1, 6; Pulma 1987, s. 130; Lähteenmäki 1995, s. 227; Kaarninen 2008, s. 18–19.

²⁴⁵ Thyra Gahmberg valittiin vuonna 1912 kolmeksi vuodeksi Helsingin kaupungin ”kansanlasten tarhain” tarkastajaksi. Hän teki kuuden kuukauden opintomatkan Eurooppaan. Kuuden kuukauden aikana hän tutustui Iso-Britannian, Ranskan, Saksan, Itävalta-Unkarin, Tanskan ja Ruotsin kaupunkien lastentarhoihin. Hänen sydäntään lähellä olivat

1964).²⁴⁶ Sisällissodan jälkeen Sosiaalhallitus teki esityksen, jossa kehoitettiin sijoittamaan punaorpoja kunniallisiin isänmaallisiin perheisiin Pohjanmaalle. Porvariston epäluulo punaisia äitejä kohtaan oli suuri. Punaorvot kuuluivat köyhäinhoidon piiriin eivätkä olleet osa lastensuojelun toimintaa.²⁴⁷ Punaisten äitien ja lasten asema politisoitui.²⁴⁸ Punaiset äidit saivat köyhäinapua ja valkoiset äidit valtion leskeneläkettä. Tampereella punaisissa työläisperheissä oli usein monta lasta eivätkä äidit pystyneet työskentelystään huolimatta elättämään kaikkia lapsiaan. Tampereen köyhäinhoitohallituksen ensisijainen avustusmuoto oli lasten sijoittaminen pois kodista. Kolmasosa tamperelaisista punaäideistä joutui luopumaan yhdestä tai useammasta lapsestaan. Sosiaalidemokraatit ajoivat naisten tasapuolista kohtelua, mutta eivät saaneet tilannetta muuttumaan.²⁴⁹

Tampereen Lastenhoitoyhdistys oli kamppailut taloudellisten haasteiden takia koko olemassaolonsa ajan, mutta sisällissota toi eteen täysin ennalta arvaamattomia seurauksia. Vaikea tilanne pakotti Lastenhoitoyhdistyksen harkitsemaan vakavasti toimintansa jatkamista. Tammelan lastentarhan rakennus ja irtaimisto olivat huomattavasti vaurioituneet kaupungin valloituksessa. Sisällissota aiheutti vuokran korotuksen kolminkertaiseksi eikä vuokranantaja suostunut korjauttamaan huoneistoa. Elintarvikkeiden hankinta oli vaikeutunut eikä niitä saatu hankittua tarpeeksi. ”Tampereen kaltainen ja suuruinen yhteiskunta” ei voinut jättää vähävaraisten kuntalaisten turvattomia lapsia ilman apua aikana, jolloin apua tarvittiin vielä enemmän kuin aikaisemmin. Lastenhoitoyhdistyksen johtokunta esitti valtuustolle jälleen lastentarhojen ja lastenseimien täydellistä kunnallistamista, jotta toimintaa pystyttäisiin edes jollain tasolla jatkamaan. Kunnallistamisesta oli ollut keskusteluja jo vuosia ja nk. normaali aikoinakin tätä olisi tarvittu, saati sisällissodan kauheuksien jälkeen.²⁵⁰ Vuonna 1918 lastenhoidon tarve oli kasvanut Tampereella huomattavan suureksi ja ainoastaan vajaat kaksi kolmasosaa hoitoa tarvitsevista lapsista oli saanut paikan lastentarhasta. Ilman paikkaa jäi 134 lasta. Avuksi ahdinkoon oli Lastenhoitoyhdistys suunnitellut iltapäivälastentarhan perustamista Amurin lastentarhan yhteyteen,

---

fröbeliläiset kansanlastentarhat, joita oli Saksassa ja Ranskassa. Helsingin Sanomat, 15.05.1912, nro 110, s. 6; Hietala 1992, s. 182–184.

²⁴⁶ Kaarninen 1984, s. 18–19; Kaarninen 2008, s. 29–30.

²⁴⁷ Sulkunen 1989, s. 72–73, 74; Kaarninen 1984, s. 5; Kaarninen 2008, s. 61, 63–64; Lintunen 2017, s. 154–156; Lintunen 2018, s. 199–200.

²⁴⁸ Sulkunen 1989, s. 72.

²⁴⁹ Sulkunen 1989, s. 73; Kaarninen 2008, s. 57–58, 66–68; Lintunen 2017, s. 159.

²⁵⁰ ’Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen toiminta v. 1917.’, Aamulehti, 04.06.1918, nro 72, s. 5; ’Tampereen Lastenhoitoyhdistys, esitys sen toiminnan kunnallistuttamisesta’, Tampereen Sanomat, 14.09.1918, nro 158, s. 3.

johon pääsisi 75 lasta. Lapsia hoidettaisiin kahdessa vuorossa. Valtuusto myönsi toiminnalle avustuksen.²⁵¹

Lastentarhojen ja muiden lasten huoltoon liittyvien laitosten kunnallistamisesta oli ollut puhetta Tampereen valtuustossa jo vuoden 1918 lopulla. Tampereen lastenhoitoyhdistyksen johtokunta oli pyytänyt, että Tampereen kaupunki ottaisi yhdistyksen laitokset omaan hallintaansa. Lastenhoitoyhdistys oli tehnyt laajaa ja monipuolista työtä kaikkein heikoimmassa asemassa olevien lasten hyväksi. Rahatoimikamari ehdotti, että kaupunki rahoittaisi Lastenhoitoyhdistystä vielä vuoden 1919 toimintakauden ajan. Näin kaupunki saisi aikaa ryhtyä järjestämään vaadittavia toimenpiteitä kunnallistamista varten. Asiaa suunnittelemaan ja järjestelemään päätettiin perustaa komitea, johon kuului edustajia köyhäinhoitohallituksesta, kasvatustalokunnasta ja Lastenhoitoyhdistyksen johtokunnasta. Lastenhoitoyhdistys oli anonut 160 000 markkaa, mikä oli suurin anomus koko Lastenhoitoyhdistyksen olemassaolon aikana. Valtuusto hyväksyi 28.12.1918 rahatoimikamarin esityksen Lastenhoitoyhdistykselle annettavasta 150 000 markan määrärahasta sekä päätöksen ryhtyä valmistelemaan laitosten (lastentarhat, lastenseimet ja maitopisarot) kunnallistamista. Tampereen kaupungin rahatoimikamari päätti myös anoa valtioneuvostolta valtionapua Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhojen ylläpitoon. Lastenhoitoyhdistyksen lähes kaikki menot menivät tällöin kaupungin varoista.²⁵²

Vuosi 1918 oli viimeinen vanhan kunnallisasetuksen voimassaolovuosi.²⁵³ Uusi aikakausi kunnallishallinnossa alkoi, vaikkakin epätavallisissa olosuhteissa. Ensimmäiset yleiset ja yhtäläiset kunnallisvaalit pidettiin vuoden 1918 lopussa, joiden tulos muutti Tampereen valtuuston kokoonpanoa. Tampereella vasemmisto sai enemmistön. Uutta valtuustoa johti sama puheenjohtaja kuin ”punaisessa” valtuustossa sisällissodan aikana. Kunnallisuudistus demokratisoi paikallishallintoa radikaalisti. Valta oli saatu poliittisella mandaatilla vaaleissa eikä vaikutusmahdollisuus riippunut enää kukkaron suuruudesta. Kunnallisuudistus integroi työväestön

---

²⁵¹ Kertomus Tampereen Valtuuston toiminnasta v. 1918. s. 81. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1919.

²⁵² Kertomus Tampereen valtuuston toiminnasta v. 1918. s. 121–122. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1918; ’Tampereen Lastenhoitoyhdistys, esitys sen toiminnan kunnallistuttamisesta’, Tampereen Sanomat, 14.09.1918, nro 158, s. 3; ’Lastenhoitolaitokset Tampereella. Niiden ylläpitoon tarvitaan n. 160 000 mk.’, Aamulehti, 30.11.1918, nro 225, s. 4; ’Lastentarhat, lastenseimet ja maitopisara. Ensi vuodeksi tarkoitukseen myönnetty 150 000 markkaa.’, Aamulehti, 29.12.1918, nro 247, s. 5; Aamulehti, 11.05.1920, nro 107, s. 3.

²⁵³ Kertomus Tampereen valtuuston toiminnasta v. 1918. s. 12. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1918.

yhteiskuntaan, sillä kuntien päätäntävaltaan kuuluivat sosiaalipoliittiset uudistukset. Sosiaalidemokraatit olivat jo vuosia ajaneet yleistä ja yhtäläistä kunnallista äänioikeutta. Oli saavutettu se, mitä työväestö oli vaatinut jo vuosia anomuksilla, vaalilakoilla, mielenosoituksilla, valtuuston piirityksellä ja sodalla. Paluu normaaliin aikaan alkoi nopeasti.²⁵⁴

Vuonna 1918 oli asetettu komitea miettimään kaiken lastenhuollon kunnallistamista (orpojen huolto, kasvatustilainsten perustaminen, lastentarhat, lastenseimet ja maitopisaralaitokset). Komitean mietinnön pohjalta rahatoimikamari asettui tukemaan kaiken lapsiin liittyvän huollon keskittämistä kunnallisen lastensuojelulautakunnan käsiin.²⁵⁵ Näin pirstaleinen monen eri järjestön tuottama apu olisi vain yhden kunnallisen elimen hallinnassa. Tampereen kaupunki vastaisi kokonaan hallinnosta ja varat ohjattaisiin kaupungin budjetista. Valtuuston asettama komitea päätyi vuonna 1919 lopputulokseen, että Lastenhoitoyhdistyksen lastenseimet ja lastentarhat ”kunnallistutetaan” 1.1.1920 ja ne jätetään lastensuojelulautakunnan alaisuuteen. Lastensuojelulautakunnan tehtäväksi tuli tehdä seuraavan vuoden menoarvio, valvoa laitosten toimintaa ja tehdä kunnallistamiseen tarvittavat järjestelytoimenpiteet.²⁵⁶

Tammikuussa 1919 Sosiaalhallitus oli antanut kehotuksen Tampereen köyhäinhuoltolaitokselle punaorpojen lähettämisestä Pohjanmaalle.²⁵⁷ Äidit eivät painostuksesta ja propagandasta huolimatta suostuneet lähettämään lapsia sijoitushoitoon, vaan vetosivat kaupunginvaltuustoon, jotta se estäisi lasten lähettämisen Pohjanmaalle. Tamperelaisista punaorvoista noin neljäsosa eli 120 lasta asui jossain vaiheessa sijaiskodeissa.²⁵⁸ Punaorpojen tukemiseksi oli kehiteltävä uusia paikallisia toimintatapoja. Kaupungilla ei ollut vielä tässä vaiheessa keskitettyä ja organisoitua lastenhuoltoa.

Vuoden 1919 aikana epäluulo punaäitejä kohtaan alkoi hiljalleen laantua. Enää sijoitushoitoa ei nähty ainoana vaihtoehtona, vaan uskottiin punaäitien kykenevän huolehtimaan ja kasvattamaan lapsensa yhteiskunnan tuen avulla. Punaäitien toimintaa haluttiin silti edelleen valvoa ja näin

---

²⁵⁴ Haapala 1995, s. 245, 252; Sosiaalidemokraatit olivat vaatineet vuosia luopumista ”harvainvallasta”. Katso esim. Anni Huotari, ’Puolueen toimintaa. Kuntien welwoittaminen huolehtimaan warattomista äideistä ja lapsista’, Kansan Lehti, 02.04.1914, nro 76, s. 2; H.P. [Hilja Pärssinen], ’Lasten yhteiskunnallinen huolenpito II’, Kansan Lehti, 15.12.1915, nro 291, s. 1–2.

²⁵⁵ Kertomus Rahatoimikamarin toiminnasta vuonna 1919. s. 128–129. Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1919.

²⁵⁶ ’Kunnallisen lastenhoidon järjestely Tampereella. Huomattavia laajakantoisia uudistusehdotuksia.’, Aamulehti, 27.06.1919, nro 143, s. 4.

²⁵⁷ Kaarninen 2008, s. 67.

²⁵⁸ Kaarninen 2008, s. 73, 80–81; Pulma 1987, s. 132.

varmistaa, että kaikki sujuisi hyvin. Punaleskien perheisiin tehtiin tarkastuskäyntejä niin valtion kuin kunnankin toimesta.²⁵⁹ Suurinta huolta tarkastajille aiheutti lasten yksin olo vailla kunnan valvontaa, sillä välin kun äidit olivat töissä.²⁶⁰

Joulukuun 11. päivänä 1919 sosiaalidemokraattinen päivälehti *Kansan Sana* julkaisi artikkelin nimeltä *Turvattomien äitien ja lasten yhteiskunnallinen hoito*. Artikkelissa oli listattu toimenpiteet, joita Sosiaalidemokraattisen naisliiton²⁶¹ edustajakokouksessa oli vaadittu. Kokouksessa oli kritisoitu vahvasti valkoisten ja punaisten äitien lasten eriarvoisesta kohtelusta. Valkoiset perheet saivat eläkkeen, kun puolestaan punainen äiti joutui turvautumaan vaivaishoitoon. Sosiaalidemokraattisen naisliiton edustajat esittivät ”jyrkän vastalauseen” asian suhteen. Eläke kuuluisi kaikille perheille väristä huolimatta. Eläkkeen tulisi olla niin suuri, että se kattaisi elinkustannukset.²⁶²

Äitejä ja lapsia ei tulisi vastoin äidin tahtoa erottaa toisistaan, vaan äideille tulisi maksaa sama korvaus kuin vieraallekin maksettaisiin. Tämän lisäksi vaadittiin riittävä määrä lastentarhoja, lastenseimiä ja päiväkoteja, jonne äidit voisivat päiväksi jättää lapsensa. Lasten pitäisi saada laitoksissa ravitsevaa ravintoa ja ikätasolle sopivaa tekemistä. Sosiaalidemokraattien kunnanvaltuutettujen vastuulla olisi laitosten valvonta, jotta lapsia ”hoidettaisiin vapaamielisessä ja humanisessa hengessä”. Mikäli kunnan varat eivät riittäisi, valtuuston tehtävänä olisi hakea valtiolta avustuksia. Lastentarhat ja lastenseimet nähtiin oivallisena hoitomuotona ja kädenojennuksena työssäkäyville äideille. Selkeä muutos verrattuna aikaan ennen sisällissotaa oli vaatimus kunnan velvollisuudesta valvoa toimintaa. Kunta oli jo vuosia avustanut Tampereella toimineita lastentarhoja ja vaatinut avustuksen saamisen ehdoksi tarkkaa kirjanpitoa. Toiminta ja ideologia oli ollut toiminnan järjestäjän vastuulla. Sosiaalidemokraattinen naisliiton edustajisto näki kunnan valvonnan takaavan lasten tasapuolisen kohtelun.²⁶³

---

²⁵⁹ Kaarninen 2008, s. 110–111. Vuoden 1919 Eemil Tolosen sosiaalihuollon tarkastaja kiersi ympäri Suomea ja raportoi punaleskien perheistä ja lasten hoidosta vakuuttuneena ja yllättyneenä positiivisesti.

²⁶⁰ Kaarninen 2008, s. 112.

²⁶¹ Vanha nimitys oli Työläisnaisliitto (1900–1906). Sosiaalidemokraattisen naisliitto (1906–1921). Nimenmuutoksista katso, Lähteenmäki 2000 s. 24.

²⁶² ”Turvattomien äitien ja lasten yhteiskunnallinen hoito. Sos.dem. naisliiton edustajakokous vaatii toimenpiteitä”, *Kansan Sana*, 11.12.1919, nro 270, s. 2. Katso myös Sulkunen 1989; Lähteenmäki 2000.

²⁶³ ”Turvattomien äitien ja lasten yhteiskunnallinen hoito. Sos.dem. naisliiton edustajakokous vaatii toimenpiteitä”, *Kansan Sana*, 11.12.1919, nro 270, s. 2. Katso myös Sulkunen 1989; Lähteenmäki 2000.

Sosiaalidemokraattinen naisliitto oli listannut tärkeitä ja konkreettisia vaatimuksia työläisperheiden auttamiseksi. Ennen kuin yhteiseen vaatimuslistaan oli päästy, oli käyty kiihkeä keskustelu vuoden 1919 joulukuun kokouksessa. Radikaalimpi osa vastusti ajatusta kunnallisista lastentarhoista. Ennen sisällissotaa jo vuonna 1905 yhteiskunnallinen lasten hoito oli saanut kannatusta, mutta sodan jälkeen yhteiskuntaan ei enää luotettu millään tasolla. Jyrkän kannan ottaneet naiset halusivat tehdä selvän pesäeron koko porvarilliseen yhteiskuntaan. Yhteiskunnan tuli muuttua sellaiseksi, ettei työväestön naisten tarvinnut käydä töissä, vaan he pystyisivät itse kasvattamaan ja hoitamaan lapsensa. Irma Sulkunen kuvaa teoksessaan tunteja seuraavasti:

”Suru ja katkeruus tarjosivat näin suotuisan maaperän jyrkälle poliittiselle kannanmuodostukselle, joka saattoi näyttäytyä niinkin paradoksaalisena kuin yhteiskunnallisen lastenhoidon vastustamisena.”²⁶⁴

Maltillisempi enemmistössä oleva puoli esitteli rauhoittelevia perusteluja lastentarhojen hyödyllisyydestä. Niitä ei tarvinnut periaatteen tasolla kannattaa, mutta ne auttoivat ensisijaisesti nimenomaan hädänalaisessa tilanteessa olevia työläisäitejä. Sosiaalidemokraattien johtohahmo Miina Sillanpää perusteli asiaa seuraavasti:

”Paikkaustyötä on tehtävä silloin kun hetken tarve sitä vaatii ja tällä kertaa sillä voidaan jonkin verran lieventää ympärillämme olevia kärsimyksiä.”²⁶⁵

Vaikka osa Sosiaalidemokraattisen naisliiton kannanotoista oli ollut valtion lastenhoitoa vastaan, 1920-luvulla Sosiaalidemokraattiset naiset Miina Sillanpään johdolla ajoivat yhteiskunnallista lastenhoitoa, jossa valtio ja kunnat takaisivat tasapuolisen ja demokraattisen lasten huollon eikä tämä tulevaisuudessa olisi enää vain rouvasväen hyväntekeväisyyden ja armeliaisuuden varassa. Sosiaalidemokraattien tavoitteena oli lastensuojelutyön erottaminen köyhänhoidosta.²⁶⁶ Sosiaalidemokraatit olivat heti sisällissodan jälkeen altavastaaajina poliittisessa päätöksenteossa, mutta maaliskuun 1919 eduskuntavaaleissa he voittivat 80 edustajapaikkaa.²⁶⁷ Matka kohti yhteiskunnallista lastenhoitoa ja -huoltoa oli kuitenkin alkanut, sillä valtio ja kunnat antoivat avustuksia useille erilaisille lastenhuoltoja tarjoaville kansalaisjärjestöille.

---

²⁶⁴ Sulkunen 1989, s. 68–69.

²⁶⁵ Lainaus, Lähteenmäki 2000 s. 104.

²⁶⁶ Sulkunen 1989, s. 77, 78, 86.

²⁶⁷ Saarela 2018, s. 281.

Nimimerkki *Maija* kirjoitti *Kansan Lehdessä* pitkän ja seikkaperäisen kirjoituksen kunnallispolitiikasta. Kirjoittaja näki, että sosiaaliset uudistukset olivat vihdoin edenneet ja tämä oli Työväenliikkeen ansiota. Uusien kunnallislakien mukaisesti pidetyt kunnallisvaalit olivat mahdollistaneet uudistuksien syntymisen. Entiset valtuustot olivat kirjoittajan mukaan ajaneet vain omistavan luokan etuja eivätkä olleet kiinnittäneet tarpeeksi huomiota vähävaraisen väestönosan tarpeisiin. Tämän vuoksi monet tärkeät asiat olivat kasaantuneet ja uhkasivat kirjoittajan mukaan yhteiskuntaa. Monet näistä asioista koskivat erityisesti työväenluokan naisia. Kirjoittaja luetteli useita sosiaalipoliittisia kysymyksiä kuten elintarvikepula, köyhäinhoito, turvattomien lasten ja vanhusten huolto, asunto- ja sairaalaolot, jotka tarvitsivat pikaista ratkaisua. Nimimerkki *Maija* toivoi sydämestään, että sotaorpojen tilanteesta huolehdittaisiin, koska niin monet lapset olivat menettäneet vanhempansa sisällissodan seurauksena. Tämän vuoksi valtuustoon oli saatava henkilöitä, jotka ymmärsivät kovaosaisten lasten ahdinkoa ja saattaisivat lasten olot siedettävälle tasolle. Nimimerkki *Maija* vaati kaikkien lasten irrottamista köyhäinhoidon alaisuudesta ja siirtämistä lastensuojelulautakuntien huostaan. Lopuksi nimimerkki *Maija* kehotti työväestöä huomioimaan, että jokaisen ääni toi valtuustoihin työväestön edustajia ja muistutti:

”Olemme taistelleet itsellemme oikeudet, näyttäkäämme, että olemme kypsät niitä käyttämään, että osaamme myös täyttää niiden antamat velvollisuudet.”²⁶⁸

Tampereella lastentarhat ja lastenseimet oli pitänyt kunnallistaa vuonna 1920, mutta asia siirtyi. Kaupungin valtuusto päätti kokouksessaan 7.4.1920, että kaikki lastenhoitoon liittyvät asiat pyritään keskittämään yhden organisaation eli varta vasten perustettuun lastensuojelulautakunnan alaisuuteen. Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhat ja lastenseimet päätettiin kunnallistaa viimeistään 1.1.1921. Samassa kokouksessa päätettiin, että lastensuojelulautakunnan perustamisen myötä kasvatuslautakunta lakkautetaan.²⁶⁹ Lastenhuoltofilosofia oli 1920-luvulla muuttunut lasta suojelemaan ja ennaltaehkäisevään toimintaan. Valtuusto haki hyväksymälleen lastensuojelulautakunnan ohjesääntöehdotukselle Hämeen läänin maaherran vahvistusta. Lääninhallitus puolestaan pyysi sosiaalihallitukselta lausuntoa. Sosiaalihallituksen lausunnossa nähtiin Tampereen toiminnassa ristiriitaisuutta. Tampereen valtuusto halusi keskittää kaikki lapsiin liittyvät tukitoimet Tampereen lastensuojelulautakunnan alaisuuteen.²⁷⁰

---

²⁶⁸ Maija, 'Naiset ja kunnallispolitiikka', *Kansan Lehti*, 05.01.1921, nro 3, s. 7.

²⁶⁹ 'Kaupungin valtuutettujen eilinen kokous.', *Aamulehti*, 08.04.1920, nro 80, s. 3; 'Lasten Suojelulautakunnan ohjesääntö. Ei saa vahvistusta.', *Aamulehti*, 06.04.1921, nro 77, s. 3.

²⁷⁰ 'Lasten Suojelulautakunnan ohjesääntö. Ei saa vahvistusta.', *Aamulehti*, 06.04.1921, nro 77, s. 3.

Yhteiskunnan varaan joutuneet lapset, vaivaishoidollinen avustus ja lapsia koskeva edusmiesvalta kuuluivat vaivaishoitoasetuksen mukaan vaivaishoitohallitukselle. Näitä asioita ei voitu siirtää toiselle viranomaiselle eli Tampereen lastensuojelulautakunnalle. Tämän ristiriidan vuoksi tulisi Tampereen valtuuston velvoitteeksi muuttaa ohjesääntöehdotusta tarkoitusta vastalla tavalla. Sosiaalihuollituksen lausunnossa olevien seikkojen vuoksi lääninhallitus hylkäsi Tampereen kaupungin valtuuston hakemukseen. Valtuusto ei kuitenkaan luovuttanut, vaan vetosi asian puolesta 3.8.1920 korkeimpaan oikeuteen, jotta lääninhallituksen päätös saataisiin muutettua. Korkein oikeus kuitenkin hylkäsi 9.3.1921 valtuuston valituksen, koska katsoi ettei valtuusto ollut tuonut mitään uutta näkökantaa asiaan. Valtuusto antoi kokouksessaan 19.4.1921 valmisteluvaliokunnalle tehtäväksi tehdä Hämeen läänin maaherran vaatimat muutokset lastensuojelulautakunnan ohjesääntöihin.²⁷¹

Valmisteluvaliokunta oli pyytänyt köyhäinhoitohallitukselta lausuntoa. Köyhäinhoitohallitus totesi jo vuonna 1919 huomauttaneensa ohjesääntöehdotuksen ristiriitaisuuksista vaivaishoitoasetuksen kanssa. Puutetta kärsivät lapset kuuluivat köyhäinhoitohallitukselle. Valmisteluvaliokunnan tekemät muutokset olivat täysin riittämättömät. Kahden pykälän ja yhden momentin muutokset eivät täyttäneet muutosvaatimusta. Köyhäinhoitohallitus ei hyväksynyt valmisteluvaliokunnan ehdotusta.²⁷² Nimimerkki *Juttu-Jaakko*²⁷³ kirjoitti artikkelissaan Aamulehdessä 12.6.1921 *Nähtyä ja kuultua* lastensuojelulautakunnan ohjesääntö-erimielisyyksistä. Asia ei edennyt vielääkään toivotulla tavalla. Tampereen valmisteluvaliokunta ja köyhäinhoitohallitus olivat täysin erimieltä ohjesäännöistä. Köyhäinhoitohallitus ei ollut hyväksynyt valmisteluvaliokunnan korjattuaan versiota. Se katsoi ohjesääntöjen olevan edelleen ristiriidassa köyhäinhoitoasetuksen kanssa. Keskustelu oli ilmeisen kiihkeää, päätellen *Juttu-Jaakon* kuvauksesta: ”Valtuustossa nousi pitkällinen ja hedelmätön leukojen käyttö.”²⁷⁴

Lopulta päästiin yhteisymmärrykseen ja valmisteluvaliokunnan johtosäännösehdotus hyväksyttiin. *Juttu-Jaakko* ei ollut kuitenkaan täysin vakuuttunut. Kaupungin hallinnon eri elimien byrokraattinen

---

²⁷¹ 'Lasten Suojelulautakunnan ohjesääntö. Ei saa vahvistusta.', Aamulehti, 06.04.1921, nro 77, s. 3; 'Kaupungin valtuutettujen eilinen kokous. Lastensuojelulautakunnan ohjesääntö.', Aamulehti, 20.04.1921, nro 89, s. 3.

²⁷² 'Lastensuojelulautakunnan ohjesäännöt. Köyhäinhoitohallitus antanut hylkäävän lausunnon uudesta ohjesääntöehdotuksesta', Aamulehti, 03.06.1921, nro 125, s. 3.

²⁷³ Juttu-Jaakko kirjoitti säännöllisesti vuosina 1909–1922 Aamulehden sunnuntainumeron alakerta-osioon. Artikkelit ilmestyivät mm. otsikoilla *Nähtyä ja kuultua* tai *Läheltä ja kaukaa*. Kirjoitukset käsitelivät pääasiassa yhteiskunnallisia asioita.

²⁷⁴ Juttu-Jaakko, 'Nähtyä ja kuultua', Aamulehti, 12.06.1921, nro 133, s. 5.

toiminta ja toimivaltakiistat hidastuttivat toisinaan asioiden etenemistä. *Juttu-Jaakko* toteaakin lakonisesti: ”Saas nähdä, päätyykö juttu siihen. Vai tuleeko esille kysymys siitä, kumpiko lopullisesti tieltä väistyy.”²⁷⁵

Naisten työssäkäynti lisääntyi 1920-luvulla. Tämä koski pääasiassa vain työläisperheiden äitejä. Porvaristo/keskiluokka katsoi työläisäitien jättävän lapsensa heitteille. Työläisäidit eivät hoitaneet pyhää äitiysvelvoitetta kunnolla.²⁷⁶ Sosiaalidemokraattisen naisliiton keskuudessa naisten työssäkäynnistä oli kahdenlaista mielipidettä. Toiset näkivät työläisäitien olevan pakotettuja työssäkäyntiin taatakseen lapsilleen riittävän toimeentulon, mutta Hilja Pärssinen esitti näkökannan naisten mahdollisuudesta valita työnteko kodin ulkopuolella ja näin päästä toteuttamaan itseänsä. Tämä vaatisi lastenhoidon turvaamista työskentelyn ajaksi.²⁷⁷

Irma Sulkusen mukaan 1920-luvun alkuvuosien aikana lastensuojeluideologia teki läpimurron. Lapset olivat sydämen asia sekä porvariston, sosiaalidemokraattien että kommunistien piirissä.²⁷⁸ Sosiaalidemokraattinen naisliike oli muuttunut sisällissodan jälkeen huomattavasti. Se oli maltillisempi radikaalin siiven irrottautuessa pois. Tämän lisäksi liike halusi osallistua omalta osaltaan perheiden ja kotien valistustyöhön porvarillisen keskiluokan rinnalla. Sisällissodan jälkeen Suomessa oli vallalla oikeistolainen hegemonia, johon sosiaalidemokraattinen naisliike halusi lisätä omaa ideologiaansa.²⁷⁹ Käsitys lapsen paikasta yhteiskunnassa oli muuttunut. Vanhemmat ja suku eivät olleet enää lasten ainoita ja yksiselitteisiä kasvattajia, vaan valtiovallan oikeudeksi oli tullut määrittää kasvatukselliset suuntaviivat. Valtiolla oli kontrolli- ja kasvatusoikeus lapseen.²⁸⁰ Panu Pulman mukaan sosiaalipolitiikan suunnanmuutokseen vaikuttivat aktiivisesti Maalaisliitto ja Edistyspuolue. Vuoteen 1922 mennessä vietiin päätökseen lainsäädäntötyö, mikä oli jäänyt kesken vuonna 1907. Lasten kasvatus nousi keskeiseksi sosiaalipoliittiseksi teemaksi 1920-luvulla.²⁸¹

Tammikuun 3. päivänä Hämeen läänin maaherra oli antamallaan päätöksellä vahvistanut Tampereen lastensuojelulautakunnan ohjesäännöt, jotka Tampereen valtuusto oli hyväksynyt

---

²⁷⁵ Juttu-Jaakko, 'Nähtyä ja kuultua', Aamulehti, 12.06.1921, nro 133, s. 5.

²⁷⁶ Sulkunen 1989, s. 82.

²⁷⁷ Lähteenmäki 2000 s. 104.

²⁷⁸ Sulkunen 1989, s. 75, 80.

²⁷⁹ Lähteenmäki 2000 s. 118.

²⁸⁰ Sulkunen 1989, s. 75, 80.

²⁸¹ Pulma 1987, s. 123.

7.6.1921.²⁸² Kaupungin valtuusto päätti kokouksessaan 21.2.1922 lastensuojelulautakunnan toiminnan alkamisesta. Lastensuojelulautakunta perustettiin vihdoon 1.4.1922, jolloin suurin osa lastenhuollon yksiköistä siirtyi sen piiriin ja näin ollen Tampereen kaupungin alaisuuteen. Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhat, lastenseimet ja maitopisaralaitokset²⁸³ siirtyivät lastensuojelulautakunnan alaisuuteen. Lastenhoitoyhdistysten lastentarhojen ja lastenseimien seuraava lukukausi 1.9.1922 alkaisi siten lastensuojelulautakunnan alaisuudessa. Lastentarhojen ja lastenseimien johtajattaret, opettajattaret ja kasvattajattaret siirtyivät lastensuojelulautakunnan palkkalistoille samoilla palkkaehdoilla. Tämän lisäksi lastensuojelulautakunnalle siirtyivät sotaorpojen huolto, aviottomat lapset, erinäisissä laitoksissa olevat lapset, pahatapaisen huolto, kesäsiirtolat, lastenvalvojan toiminta, Rauhaniemen lastenkodit, Koulukadun lastensairaala, kasvitarhat, leikkikenttätö sekä kengänkiillottajapoikien²⁸⁴ ja sanomalehtipoikien työskentely.²⁸⁵ Sosiaalilautakunnan toiminta oli alkanut jo kahta vuotta aikaisemmin.²⁸⁶ Myös valtakunnallisesti vuosi 1922 oli merkittävä, sillä sinä vuonna astui voimaan uusi köyhäinhuoltolaki ja oppivelvollisuuslaki.

Tavoitteena oli, että kaikki lastensuojeluun ja -kasvatukseen liittyvät asiat olisivat pääasiassa kunnan lastensuojelulautakunnan alaisuudessa. Päätökset rahoituksesta ja valvonnasta tehtiin kunnanvaltuustossa demokraattisesti. Lastentarhatoiminta oli valvottua ja niissä työskentelevät henkilöt olivat koulutettuja tehtäviinsä. Tämä selkeytti lastentarhatoimintakenttää. Kaupunki ei enää tukisi yksityisiä lastentarhoja. Näin ollen Alma Mustosen yksityinen lastentarha joutui sulkemaan ovensa seitsemännentoista toimintavuotensa jälkeen. Yksityinen lastentarha oli ollut toiminnassa koko tämän ajan ja yhteensä 993 lasta oli näiden vuosien ajan saanut hoitoa lastentarhassa.²⁸⁷

---

²⁸² 'Tampereen Lastensuojelulautakunta. Säännöt vahvistettu', Aamulehti, 08.01.1922, nro 6, s. 3.

²⁸³ Maitopisaralaitokset sijaitsivat Finlaysonin ja Lapinniemen tehtaitten tiloissa.

²⁸⁴ Tampereella työskenteli 45 kengänkiillottajapoikaa eli "jynssäriä" ja 40 sanomalehtipoikaa. 'Lastensuojelutoiminta Tampereella', Aamulehti, 21.10.1922, nro 244, s. 4.

²⁸⁵ Tampereen Lastensuojelulautakunnan toimintakertomus. v. 1922, s. 4–8, TKA; 'Lastenhoitolaitosten kunnallistuttaminen Tampereella', Aamulehti, 14.07.1922, nro 159, s. 4; 'Tampereen Lastensuojelulautakunnan alaiset virkailijat', Aamulehti, 17.08.1922, nro 188, s. 3; 'Lastensuojelutoiminta Tampereella', Aamulehti, 21.10.1922, nro 244, s. 4; 'Lastentarhojen luovuttaminen kaupungille', Aamulehti, 22.08.1922, nro 192, s. 3.

²⁸⁶ Tampereen Sosiaalilautakunnan toimintakertomus, v. 1920, s. 2. Sosiaalilautakunta 1920–1977, TKA.

²⁸⁷ Aamulehti, 01.06.1922, nro 124, s. 4.

4. Äidin syyllistä yhteiskunnan kasvatettavaksi

Kiinnostukseni aiheeseeni heräsi lukiessani opintojeni alussa Panu Pulman teoksesta lainauksen Bruno Sarlinin artikkelista, jossa Sarlin kuvasi punaiset äidit hirviöksi ja epäkelvoiksi kasvattajiksi. Ajatus lasten viemisestä Pohjanmaalle ”parempiin” perheisiin uudelleen kasvatettavaksi tuntui radikaalilta ja lähes absurdilta toimenpiteeltä, vaikka kuinka yritinkin asettua sisällissodan ajan kontekstiin ja ymmärsin, ettei sosiaaliturvan keinovalikoima ollut niin laava kuin nykyaikana. Minulle oli jäänyt päällimmäisenä tunne syvästä vihanpidosta ja epäoikeudenmukaisuudesta. Tampereella lastentarhojen ja lastenseimien kunnallistaminen alkoi virallisesti 1.4.1922. Hypoteesinani oli, että kunnallistaminen johtui sisällissodasta. Viimeistään tässä vaiheessa kuntien tuli ottaa lapset osaksi kunnallisia laitoksia, jossa lapset kasvatettaisiin kunnollisiksi isänmaan toivoiksi keskiluokkaisten mamsellien hoivissa.

Tätä tutkimusta tehdessäni tulin huomaamaan, ettei näin ollutkaan. Tampereen sanomalehdissä nousi 1880-luvulla hätä köyhien perheiden ahdingosta ja korkeasta lapsikuolleisuudesta. Tähän ryhdyttiin kiinnittämään enemmän huomiota. Kiinnostus asiaan lähti keskiluokan sivistyneistön piiristä. Tähän oli syynä koulutus ja tieto. He olivat koulutettuja, lukivat sanomalehtiä ja olivat kiinnostuneita yhteiskunnallisista kysymyksistä. Keskiluokan sivistyneillä oli mahdollisuus opiskella halutessaan uusia kasvatusteorioita. Nationalismi voimistui 1800-luvulta lähtien ja tämän aatteen myötä kiinnostus kansakunnan voimaan ja vahvuuteen heräsi. Tuli pitää huolta kaikkien yhteiskuntaluokkien lapsista. Työväestö näyttäytyi holhouksen kohteelta, koska heiltä puuttui vielä lastenhoitoon tarvittava tieto.

On totta, etteivät keskiluokan naisasianaiset halunneet edistää kaikkien naisten äänioikeutta ja osa heistä koki itsensä kansansivistäjinä ja johdattajina. Rouvasväenyhdistysten, Naisyhdistysten ja kristillisten järjestöjen naisten toimintaa tarkastellessa näkee kuitenkin suuren sydämen ja valtavan auttamisen halun. Yksityiset yhdistykset näkivät paljon vaivaa ja ideoivat lukuisia kekseliäitä rahanhankkimistapoja saadakseen rahoitusta toiminnalleen. Tampereella keskiluokkaisia, hyvin toimeentulevia perheitä oli vähemmän kuin esim. Helsingissä ja näin ollen varojen hankkiminen oli entistä haastavampaa. Lastentarhat ja lastenseimet olivat toimintaa, joka vaatii kohtalaisesti resursseja. Oli hankittava tilat, kalusteet, ruoka ja tarvikkeet. Myöhemmin tarvittiin varoja koulutetun henkilökunnan palkkaamiseen. Tampereen Naisyhdistys oli esimerkki valtavasta sinnikkyydestä ja yrittämisestä. He näkivät paljon vaivaa saadakseen Tampereelle lastenseimen ja

myöhemmin lastentarhan. Alun epäluulon jälkeen työväestö löysi lastentarhat ja he ymmärsivät niiden arvon. Enää ei tarvinnut pelätä, miten lapset pärjäisivät pitkän päivän, kun heillä oli turvallinen hoitopaikka.

Lastensuojeluun ja -huoltoon liittyvät tehtävät olivat luontainen toimintakenttä sivistyneistön naisille. Heillä oli mahdollisuus irtaantua kodin piiristä ja tehdä yhteiskunnallisesti merkittävää työtä ja näin toteuttaa yhteiskunnallista äitiyttä. Lastentarhat ja lastenseimet muodostuivatkin naisten aloiksi. Uusi ammatti antoi keskiluokan perheiden naimattomille tyttäriille mahdollisuuden olla hyödyllisenä osana yhteiskuntaa. Osalle työ oli myös taloudellinen mahdollisuus. Keskiluokka oli hyvin heterogeeninen luokka, jossa varallisuuserot olivat suuret. Vaikka taloudellinen ahdinko ei ollut niin suurta kuin työväestöllä, niin monelle naimattomalle naiselle oli välttämätöntä kouluttautua esim. kasvattajattaren ammattiin, jotta turvaisi oman elämänsä. Kansanlastentarhan perustaja Hanna Rothman oli esimerkki ruotsinkieliseen sivistyneistöön kuuluvasta neidistä, joka oli pakotettu kouluttautumaan ammattiin isänsä varhaisen kuoleman vuoksi.

Lastentarhat olivat esimerkki ylirajaisesta ilmiöstä. Ilman kansainvälisiä suhteita, tutustumismatkoja ja opiskelua ulkomailla ei Friedrich Fröbelin lastentarha-aate olisi rantautunut Suomeen. Lastentarhat tarvitsivat myös sinnikkäät pioneerinsa, jotka jaksoivat kiertää esitelmöimässä uusista ajatuksista ja keräsivät rahaa lastentarhoille ja lastenseimille. Vaikka Hanna Rothman ja Elisabeth ”Betty” Alander eivät olleet ainoita, niin ei voi vähätellä heidän panostaan lastentarhojen markkinoinnissa. He olivat esimerkki myös kotimaassa tapahtuvasta verkostoitumisesta. He tunsivat ja olivat tekemisissä keskeisten yhteiskunnallisten vaikuttajien kanssa, jotka omissa kaupungeissaan olivat mukana kasvatuksen, koulutuksen ja kunnan hallinnon piirissä.

Oman aineistoni läpikäynnin jälkeen huomasin ennen kaikkea aidon huolen heräämisen. Ensimmäinen käyttämäni kirjoitus ilmestyi Aamulehdessä vuonna 1886. Kirjoittaja oli ymmärtänyt, ettei kaikissa perheissä ollut syynä epävakaat elämänhallintataidot, vaan tietämättömyys ja työssä käynti. Köyhissä perheissä molempien vanhempien oli pakko käydä työssä turvatakseen perheensä elannon. 1800-luvun lopulla köyhät nähtiin heterogeenisempänä joukkona, joiden ahdingon syyt olivat moninaiset. Oli siirrytty hivenen syrjään ajatuksesta Jumalan laatiman suunnitelman mukaisesta elämästä, jossa jokaisella oli oma ansaittu paikkansa. Alettiin pikkuhiljaa ymmärtää myös ympäristön ja yhteiskunnan asettamat realiteetit. Ennen lastentarhojen perustamista uskottiin valistukseen ja tietoon. Kunhan äidit tietävät, mikä on pienokaiselle hyväksi, niin kuolleisuus vähenee.

Elämän realiteetit korostuivat suurissa tehdaskaupungeissa. Kaupungeissa ei enää ollut suvun turvaverkkoja, vaan perheet olivat naapuriavun varassa. Kaupungeissa lapset olivat muuttuneet perheelle taakaksi ja esim. asunnon saaminen suurelle perheelle oli erittäin vaikeaa. Tampere kärsi vuosikymmeniä asutopulasta. Rahanpuute on tässä työssä alusta asti läsnä. Se oli läsnä köyhien perheiden arjessa, jotka miettivät, miten saisivat rahat riittämään ja miten työssäkäynnin olisi voinut järjestää ilman, että lapset olisivat heitteillä. Rahanpuute oli läsnä myös ”Waltuusmiesten” pöydillä, kun he miettivät kuinka saisivat rajalliset varat riittämään kaikkeen siihen hyvään, mitä pyydettiin.

Lastentarha-aate oli täysin uusi ja radikaali ajatus. Äitien tärkein tehtävä oli hoitaa ja kasvattaa itse lapsensa. Tähän mallia haettiin pääasiassa Saksasta. Alun perin lastentarhan ajateltiin toimivan kouluun valmistavana paikkana, josta äidit saisivat myös hyödyllisiä lastenhoitoneuvoja. Keskiluokan asiaan vihkiytyneet asiantuntijat näkivät tarpeellisena myös ylä- ja keskiluokan äitien valistamisen. Erilaisia keskiluokalle suunnattuja lastenhoito-oppaita oli jo ilmestynyt. Nämä ohjeet eivät olleet köyhien työläisperheiden tavoiteltavissa. Kansanlastentarhat syntyivät erotukseksi lastentarhoista. Kansa tarvitsi lastentarhaa eri syistä. Kansanlastentarha oli uusi sosiaalipolitiikan ja -huollon muoto. Se oli esimerkki modernisoituvasta yhteiskunnasta, jossa huoltoa tarvitsevat ihmiset eroteltiin iän ja tarpeiden mukaan. Enää ei nähty järkevänä ja hyödyllisenä kaikkien avustettavien asumista samassa vaivaistalossa, vaan erityisesti lapset haluttiin omiin laitoksiin. Sosiaalipolitiikassa alettiin nähdä myös ennaltaehkäisevän toiminnan mahdollisuuksia. Yhteiskunnan resurssit säästyisivät, mikäli äidit saisivat lapsensa päiväksi lastentarhaan ja pystyisivät hankkimaan elannon perheelleen. Muutoin oli vaarana, että koko perhe kokonaisuudessaan putoaisi köyhäinhoidon varaan. Vaikka kunta joutuisi osallistumaan lastentarhojen kustannuksiin, niin se säästyisi isommilta kustannuksilta myöhemmin.

Ensimmäinen Naisyhdistyksen lastenseimi perustettiin Tampereelle 1898 useamman vuoden keskustelun jälkeen. Muissa isoissa kaupungeissa oli ollut kansanlastentarhoja jo kymmenisen vuotta. Tampereella oli suhteessa kaikkein suurin teollisuustyöväestö, ja tarve lastentarhoille ja lastenseimille oli huutava. Lehdistössä kirjoiteltiin ahkerasti sydämiin vetoavia kirjoituksia lastentarhojen tarpeellisuudesta. Lastentarhat näyttäytyivät uusina ja outoina myös työväestölle, joka oli ensin sitä mieltä, ettei lapsia hoitamaan tarvitse koulutettuja ihmisiä. Kun ihmiset saatiin ymmärtämään vilkkaan keskustelun jälkeen lastentarhojen tarpeellisuus, niin ongelmaksi muodostui varojen hankinta. Lukukausimaksut olivat hyvin pienet ja osa lapsista oli aina vapaapaikoilla. Keskeisin este lastentarhojen perustamiselle oli jatkuva varojen puute.

Tampereen kaupunki tuki Naisyhdistyksen lastenseimeä ja Pelastusarmeijan lastenseimeä heti perustamisen jälkeen anniskeluvoittovaroista. Anniskeluvoittovaroista sai varat vain vuodeksi kerrallaan ja ne vaihtelivat määrältään. Varoja piti anoa ja anomuksia oli aina enemmän, mitä niukkoja resursseja oli tarjolla. Useimmiten hyväntekeväisyisyhdistykset saivat lastenseimien ja lastentarhojen ylläpitoon huomattavasti vähemmän varoja, mitä ne anoivat. Vuosien kuluessa avustussummat nousivat, mutta niin nousivat kulutkin. Lehdistössä ilmestyi useita lastentarhoja tukevia kirjoituksia ja erityisen vilkasta keskustelua oli 1900-luvun alun jälkeen. Kaikki yhteiskuntaluokat olivat tietoisia lastentarhojen tarpeellisuudesta ja ennaltaehkäisevästä toiminnasta, mutta suurin kompastuskivi oli raha. Aineistostani ei nouse negatiivista diskurssia aihetta kohtaan lukuun ottamatta muutamia yksittäisiä epäilijöitä.

Vuonna 1903 perustetun Sosiaalidemokraattisen Puolueen myötä keskustelu lehdistössä muuttui. Työväestö otti enenevässä määrin kantaa työväestön perheiden ahdinkoon ja myös lastentarha- ja lastenseimi kysymykseen. Työväestö nousi toimijaksi, joka halusi määritellä itse tarpeensa. Tässä vaiheessa alkoi keskustelu lastentarhojen hyväntekeväisyysleiman poistamisesta. Lastentarhat ja lastenseimet tulisi olla kunnan valvomina ja järjestämiä. Työväestön tulisi päästä myös osallistumaan näihin päätöksiin. Eduskuntavaaliuudistuksen myötä vaatimus yleisen ja yhtäläisten kunnallisvaalien järjestämisestä kiihtyi. Sosiaalidemokraatit vaativat ”kukkarovallasta” siirryttäväksi ”yksi pää ja ääni”-malliin. Sosiaalidemokraatit näkivät, että yhteiskunnallisten uudistusten muutosten hitaus johtui nimenomaan siitä, ettei valtuustossa ollut koko kansa edustettuna. He kokivat, ettei yläluokka ollut kiinnostunut työväestön arkeen vaikuttavista asioista.

Tässä tutkimuksessa keskeisessä roolissa on näyttäytynyt myös valtuusto ja hallinnollinen toiminta. Kunta on toiminut hitaasti ja byrokraattisesti. Ennen kuin asioista on kyetty päättämään, on tarvittu komitea, mietintö tai lausunto. Toiminta on näyttäytynyt perusteelliselta ja komiteoissa on ollut laaja-alainen jäsenistö yhteiskunnan toiminnan eri osa-alueilta. On pohdittu ja keskusteltu ja joskus sorruttu jopa kiistelyyn. Tämä kaikki on vienyt aikaa jopa pari vuotta. Lehdistössä esiintyi välillä turhautuneita kirjoituksia, joissa viitattiin asioiden hitaaseen etenemiseen. Tampereen lastensuojelulautakunnan perustaminen oli erittäin monimutkainen prosessi. Ensin Sosiaalidemokraatit ja Tampereen Lastenhoitoyhdistys olivat vuosia vaatineet kaupungin tiiviimpää osallistumista lastentarhojen ja lastenseimien toimintaa. Laitosten kunnallistamista oli ollut keskustelua sanomalehdissä. Tämä oli ollut jo pitkä prosessi. Kun asia valtuustossa nytkähti eteenpäin, niin lastensuojelulautakunnan toiminta oli kaatua eri virkamiehien ja lautakuntien

välisiin ristiriitaisuuksiin. Hämeen läänin maaherran kielteistä päätöstä kierrätettiin myös korkeimman oikeuden kautta. 1.4.1922 Lastenhoitoyhdistyksen lastentarhat ja lastenseimet sekä Tampereella toimineet muut lastensuojeluun liittyvät laitokset siirtyivät Tampereen lastensuojelulautakunnan alaisuuteen.

Lehdistössä oli useaan kertaan ihmetelty, miksi Tampereella oli paljon vähemmän lastentarhoja ja seimiä muihin isoihin teollisuuskaupunkeihin verrattuna ja miksi niiden perustaminen oli aloitettu myöhemmin. Tampere oli loppujen lopuksi edelläkävijä lastentarhojen kunnallistamisessa. Ainoastaan Jyväskylässä ja Kajaanissa lastentarhat oli kunnallistettu aikaisemmin. Helsinki kunnallisti 28 yksityistä lastentarhaa 1.1.1931 ja Turku puolestaan vuonna 1937. Monet kunnat seurasivat Helsingin esimerkkiä ja vuonna 1935 kunnallisia lastentarhoja oli jo 50.²⁸⁸

Sisällissota oli vedenjakaja sosiaalipoliittisissa kysymyksissä, mutta se ei aiheuttanut lastentarhojen kunnallistamista, vaan vauhditti prosessia, joka oli ollut jo käynnissä. Uusien vaalilakien myötä Tampereen valtuuston enemmistönä oli sosiaalidemokraatit. Lastentarhojen kunnallistamisesta päätettiin yhdessä. Kaikki olivat päätöksen takana. Lastentarhoja tarvittiin täysin samoista syistä kuin ennen sisällissotaakin. Erotuksena, että sisällissodan jälkeen yksinäisiä äitejä oli enemmän ja näin ollen lastentarhapaikkojen kysyntä oli kasvanut. Tampereen Lastenhoitoyhdistyksellä ei ollut enää edellytyksiä kustantaa lastentarhatoimintaa.

Tätä tutkimusta tehdessäni huomaan kuinka menneisyys ja nykyisyys kohtaavat. Lastentarhat ja lastenseimet kantavat tänä päivänä nimeä päiväkotit, mutta yhteistä menneeseen on kysymys rahasta ja sen puutteesta. Kaikki ovat nykyäänkin yhtä mieltä siitä, että varhaiskasvatus on ensiarvoisen tärkeää, ei pelkästään lasten hoivan ja opetuksen kannalta, mutta ennen kaikkea siksi, että vanhemmat voivat työskennellä ja näin turvata perheensä elannon. Tässä kohtaa pystyy samaistumaan helposti yli sata vuotta sitten eläneiden työläisperheiden arkeen. Keväällä 2023 puhutaan hallitusta muodostettaessa säästöistä ja sopeutuksesta. Olisi tärkeää saada järjestettyä hyvinvointia pienemmillä kustannuksilla. Mietitään mikä on yksilön vastuu ja mikä kuuluu kuntien ja valtion vastuulle.

---

²⁸⁸ Hänninen & Valli 1986, s. 142; Remmer 1989, s.72.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Tampereen kaupungin arkisto (TKA)
Tampereen Lastensuojelulautakunnan/Sosiaalilautakunnan kokoelma (yleinen) 1912–1965
Tampereen Lastensuojelulautakunnan toimintakertomus v. 1922
Tampereen Sosiaalilautakunnan toimintakertomus v. 1920

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta: Historia, filosofia ja kirjallisuustiede
Rehtori Kaarlo Tiililän päiväkirjat 1906–1919.

Painetut lähteet

Tampereen kaupungin kirjaston erikoiskokoelmat
Pirkanmaa-kokoelma
Kertomukset Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta vuosina 1905–1922.
(Viitteissä käytetty tarkkoja merkintöjä.)

Kansalliskirjasto, digitoidut aineistot

Sanomalehdet 1886–1922 (viitteissä käytetty tarkkoja sanomalehti- ja päiväysmerkintöjä),
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>,

Aamulehti 1886–1922
Helsingin Sanomat 1995
Kansan Lehti 1902–1922
Kansan Sana 1919
Koti ja Yhteiskunta 1891
Kyläkirjaston Kuvalehti 1912
Köyhäinhoitolehti 1913, 1918, 1919
Opettajain lehti 1919
Tampereen Sanomat 1893–1922

Aikalaiskirjallisuus

Abelin, Hjalmar, (1875). *Lasten hoidosta ensimmäisinä elinvuosina*. J.C.Frencellin ja Pojan kirjapainossa, K.E.Holmin kustannuksella.

Alander, Elisabeth (1923). *Ebeneserkoti 1890–1922*. Osakeyhtiö Weiling & Göös Aktiebolag, Helsinki.

Gripenberg, Alexandra (2020). *Naisasian kehitys IV. Naisasian kehitys eri maissa*. Kirjoittanut ja suomalaista painosta varten täydentänyt Alexandra Gripenberg. Ntamo, Helsinki.

Helsingius, Gust. AD, Suomen vaivaishoidontarkastelija (1907). *Yhteiskunnan lastenhoito ja suojelukasvatus käsikirja*. Helsinki, K. Malmströmin kirjapaino, Kuopio.

Tutkimuskirjallisuus

- Annola, Johanna (2011). *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918*. Bibliotheca Historica 131, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Ellilä, E.J. (1966). *Kirjallisia salanimiä ja nimimerkkejä*. Tietolipas 47, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Forberg Tuomas (2012). Poliittisen anteeksiannon rajat ja mahdollisuudet. Teoksessa Löffström, Jan (toim.), *Voiko historiaa hyvittää? Historiallisten vääryyksien korjaaminen ja anteeksiantaminen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Haapala, Pertti (1986). *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereelle 1820–1920*. Historiallisia Tutkimuksia 133. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Haapala, Pertti (1995). *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Painatuskeskus Oy, Helsinki.
- Haapala, Pertti (2009). Sota ja sen nimet. Artikkeliteoksessa *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.). WSOY, Helsinki.
- Hagner, Minna & Försti, Teija (2006). *Suffragettien sisaret*. Unioni Naisasialiitto, Helsinki.
- Havu, Kaarlo & Tolonen, Mikko (2022). Kielellinen kontekstualismi ja aatehistoria. Teoksessa Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (toim.), *Sanat siltana menneeseen. Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hirvonen, Maija (2000). *Salanimet ja nimimerkit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja nro 16, BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki.
- Heikkinen, Vesa (2020). *Tekstianalyysi. Miksi kielellisillä valinnoilla on merkitystä?* Gaudeamus, Helsinki.
- Hentilä, Marjaliisa & Kalliokoski, Matti & Viita, Armi (2018). *Uuden ajan nainen, Hilja Pärssisen elämä*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki.
- Hietala, Marjatta (1992). *Tietoa, taitoa, asiantuntemusta: Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. 1, Innovaatioiden ja kansainvälistymisen vuosikymmenet*. Historiallinen Arkisto 99:1/SHS, Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1992, 5, 1. Suomen Historiallinen Seura ja Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Hyrkkänen, Markku (2002). Aatehistorian mieli. Vastapaino Tampere.
- Häggman, Kai (1994). *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 179. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Hänninen, Sisko-Liisa & Valli, Siiri (1986). *Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia*. Otava, Keuruu.
- Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (2022). Kielen kautta menneisyyden ajatteluun. Teoksessa

Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (toim.), *Sanat siltana menneeseen. Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki.

Ihalainen, Pasi & Saarinen, Taina (2022). Kielentutkimuksen käsitteet historiantutkimuksessa. Teoksessa Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (toim.), *Sanat siltana menneeseen. Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki.

Jaakkola, Jouko (1994). *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki.

Jalava, Marja (2011). Kansanopetuksen suuri murros ja 1860-luvun väittely kansakoulusta. Teoksessa Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Jallinoja, Riitta (1983). Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana. WSOY, Porvoo.

Jutikkala, Eino (1979). *Tampereen historia III. Vuodesta 1905 vuoteen 1945*. Tampereen kaupunki, Tampere.

Kaarninen, Mervi (1984). *Punaorvon tarina: Tampereella punaisten puolelle kansalaissodan seurauksena orvoksi jääneiden lasten sijoittuminen ja sopeutuminen yhteiskuntaan*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen Yliopisto.

Kaarninen, Mervi (2008). *Punaorvot 1918*. Minerva Kustannus Oy, Hämeenlinna.

Kaarninen, Mervi (2009). Sotaorvot. Artikkeliteoksessa *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.). WSOY, Helsinki.

Kaihari-Laine, Kristiina (1985). *Tampereen Lastenhoitoyhdistyksen toiminta vuosina 1907–1917*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen Yliopisto.

Katajisto, Kati (2018). *Sodasta sovintoon*. Otava, Helsinki.

Katajisto, Kati (2022). Poliittisen historian monitahoinen tulkintakehikko. Teoksessa Danielsbacka, Mirikka & Hannikainen, Matti O. & Tepota, Tuomas (toim.), *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus, Helsinki.

Kempainen, Mikko (2020). *Sosialismin, uskonnon ja sukupuolen dynamiikkaa. 1900-luvun alun työväenliikkeen naiskirjailijat aatteen määrittelijöinä*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.

Korppi-Tommola, Aura (1990). *Terve lapsi – kansan huomen*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Gummerrus, Helsinki.

Koski, Leena (2011). Sivistystyön ihmiskäsitys: villi-ihmisestä aikuiseksi yksilöksi. Teoksessa Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Lahti, Pauliina (2001). *Turvattoman lapsen asialla. Kaupungin ja hyväntekeväisyysyhdistysten järjestämä lastenhuolto Tampereella 1880–1910*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen Yliopisto.

Lintunen, Tiina (2017). *Punaisten naisten tiet*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Lintunen, Tiina (2018). Valkoisten ja punaisten naisten sota. Teoksessa Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo, (toim.), *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. Gaudeamus, Helsinki.

Luettelo Suomen sanoma- ja aikakauslehdissä käytännössä olevista nimimerkeistä (1944). Suomen Sanomalehtimiesten liitto. Helsingin Uusi Kirjapaino Oy. Helsingissä.

Lähteenmäki, Maria (1995). *Mahdollisuuksien aika, työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-30-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Lähteenmäki, Maria (2000). *Vuosisadan naisliike, naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa*. Sosiaalidemokraattiset naiset, Helsinki.

Markkola, Pirjo (1994). *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Historiallisia Tutkimuksia 187. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

Markkola, Pirjo (2002). *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 888. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin (2019). Ei vain ahkeruudesta: naiset, työ ja tasa-arvo. Teoksessa Koponen, Juhani & Saaritsa, Sakari, (toim.), *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi. Suomi kehityksen kiinniottajana*. Gaudeamus, Helsinki.

Meretniemi, Maija (2011). Kutsumustehtävästä lastentarhanopettajan ammattiin. Teoksessa Heikkinen, Anja & Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Meretniemi, Maija (2015). *Hyvä koti ja henkinen äitiys lastentarhatyön esikuvina. Aate- ja käsitehistoriallinen tutkielma Suomen varhaiskasvatuksen taustasta*. Helsingin yliopisto Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos Tutkimuksia 369. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Ojakangas, Mika (1997). *Lapsuus ja auktoriteetti. Pedagogisen vallan historia Snellmannista Koskenniemeen*. Tutkijaliitto, Helsinki,

Ollila, Anne (1994). Naisliike, nationalismi ja kansanvalistus: Miksi Martta-yhdistys halusi riveihinsä ”kaikkien kansanluokkien naiset”? Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.). *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2019). *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere.

- Pulma, Panu (1987). Kerjuulavasta perhekuntoutukseen. Teoksesta Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva, *Suomen lastensuojelun historia*. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki.
- Pyykkönen, Miikka & Valtonen, Heli (2022). Diskurssianalyttinen historiantutkimus. Teoksessa Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (toim.), *Sanat siltana menneeseen. Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Railo, Erkki & Oinonen, Paavo (toim.) (2012). *Media historiassa*. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku.
- Railo, Erkki (2012). Poliitikkojen henkilökuvat yhteiskunnallisen vallan tuottamisen välineinä. Teoksessa Railo, Erkki & Oinonen, Paavo (toim.), *Media historiassa*. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku.
- Rasila, Viljo (1984). *Tampereen historia II. 1840-luvulta vuoteen 1905*. Tampereen kaupunki, Tampere.
- Remmer, Satu (1989). *Turun lastentarhojen synty ja muotoutuminen vuosina 1868–1973*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, julkaisusarja A:133. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, Turku.
- Saarela, Tauno (2018). Muistella vai ei: Suomen työväenliike ja sisällissodan muisto sotien välisenä aikana. Teoksessa Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo, (toim.), *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. Gaudeamus, Helsinki.
- Saarinen, Aino (1994). Naiset sosiaalisena vapaapalokuntana – Filantropia 1800-luvun lopun Tampereella. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.), *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere.
- Saine, Kaija (1989). *Lastentarhatoiminnan kunnallistaminen Tampereella vuonna 1922*. Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma. Tampereen Yliopisto.
- Salokangas, Raimo (2012). Tekstit, kontekstit ja poikittaistatse mediahistorian kohtauspaikalla. Teoksessa Railo, Erkki & Oinonen, Paavo (toim.) *Media historiassa*. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku.
- Sulkunen, Irma (1989). *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Sulkunen, Irma & Niemi, Marjaana & Katajala-Peltomaa, Sari (toim.) (2016). *Usko, tiede ja historiankirjoitus: suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Historiallisia tutkimuksia 271. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Välimäki, Anna-Leena (1999). *Lasten hoitopuu. Lasten päivähoitojärjestelmä Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla*. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Waris, Heikki (2016). *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkänsillan pohjoispuolelle*. Into, Helsinki. [Yhteisnide vuosien 1932 ja 1934 teoksista.]

Internet-sivustot:

<https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/yrjo-koskinen-eino-sakari/>.
Luettu 28.5.2023.

<https://ww.edilex.fi>.

Laki avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista (173/1922) Luettu 30.10.2022.

Asetus Suomen kansakouluntoimen järjestämisestä (133/1922 ja 48/1922). Luettu 30.10.2022.

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911469.aspx>. Luettu 9.1.2023.

<https://kansalliskirjasto.finna.fi>. Luettu 30.10.2022.

<http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002828>. Luettu 28.5.2023.